

ÁGFALVA EGYHÁZKÖZSÉG

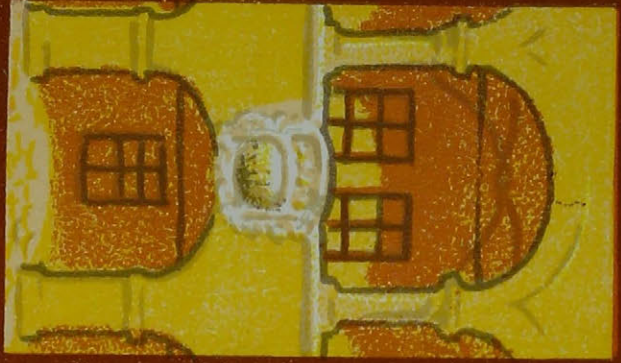
TÖRTÉNETE

/II.rész/

1893-1938.-ig

Összeállította:

dr.Pusztai László
lelkész



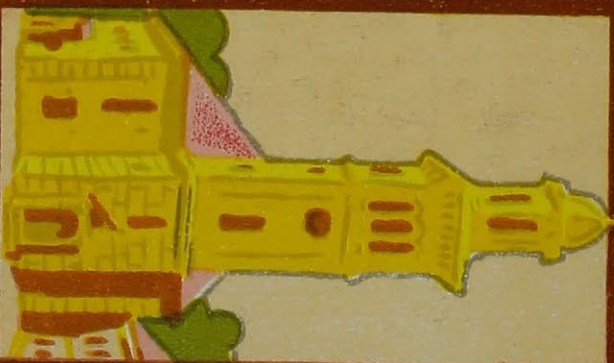
Zur Erinnerung an die Konfirmation

„Sei getreu bis an den Tod,
so will ich dir die Krone des Lebens geben.“
(Off. Joh. II. 10)

geboren am _____ in _____

und getauft _____, ist nach empfangener Unter-
weisung im Worte Gottes am _____ in der
evangelischen Kirche zu Sopron konfirmiert worden.

Eintragungsspruch, _____ ev. Pfarrer.



Az ágfalvi evangélikus egyházközség története

1893-1949

Ágfalva mint evangélikus egyházközség mindig anyagyülekezet volt. A század fordulóján 2 leánygyülekezet tartozott hozzá: Bánfalva és Lépesfalva, azonkívül 2 nagyobb szórvány: Brennberg és Réczeny. A trianoni békeszerződés Lépesfalvát és Réczenyt 1922. január 1.-én Ausztriához csatolta, de Lépesfalva még tovább is, 1926. év közepéig az ágfalvi lelkész gondozása alatt állott. Bánfalva, később Sopronbánfalva 1939.-ben önállósult. A jelenben is Ágfalvához tartozik még Brennberg-Görbehalom fiókgyülekezet.

I. SCHOLTZ ÖDÖN

1893-1938

A nagytekintélyű és tudós Fleischhacker Károly ágfalvi lelkész és esperes utódja egyetlen káplánja Scholtz Ödön lett. Zipser családból, a borsodmegyei Szentjakabról származott. 1869. január 27.-én született. Szülei: Scholtz Károly grófi főherceg és felesége Ritter Ida iglóiak voltak. A népiskola négy osztályát és a gimnázium I. osztályát Iglón végezte, a gimnázium többi osztályait pedig Rozsnyón, ahol 1887. június 21.-én érettségizett. Szüleit korán elvesztette. Szíve a lelkészi pályára vitte és Sopronba ment theologusnak. A tanulmányaihoz szükséges anyagiakat supplicálással és korrepetálással szerezte meg. Mint theologus 2 esztendeig nevelésközdött a jómódu Lenk családnál Sopronban, akikkel a nyári hónapokat a déli ausztriai Vöslau fürdőben töltötte. Theologiai tanulmányainak utolsó évét az akkori szokás szerint Németországban, és pedig 1890/91. téli szemesztert Halle/S.-ban, ahol a Magyar Egylet elnöke lett, az 1891. nyári szemesztert pedig a berlini egyetemen végezte. Külföldi tanulmányutjáról hazatérve Késmárkon, egyik rokonánál készült a szak- és papi vizsgára. Ezenközben kapta meg a soproni felső egyházmegye esperesének, Fleischhacker Károly ágfalvi lelkésznek az ágfalvi segédlelkészi állásra szóló meghívását. A szakvizsgát 1891. okt. 1.-én általános "jó" eredménnyel állotta meg. Utána okt. 3.-án volt a papi vizsga, melyen melyen, mint az előző is, Karsay Sándor püspök elnökölt. Ezt is jól megállotta és díszes kiállítású lelkészi oklevelet kapott, mely rendes meghívás esetén az egyházi szolgálatra alkalmasnak minősítette. Október 4.-én, Szentháromság ünnepe után a 19. vasárnapon, a soproni templomban avatta őt lelkésszé Karsay püspök Holzhammer János, Rosta Ferenc, Tatay Lajos és Madár Rezső jelölt társaival együtt. A püspök avató beszédét Ján. 21. 15-17 alapján tartotta. Scholtz Ödön mindjárt az oltárnál, megkapta a püspöktől az ágfalvi segédlelkészi "meghívó-levelet", mellyel mindjárt el is indult Ágfalvára, első és egyben utolsó szolgálati helyére.

Ekkor Fleischhacker esperes már előrehaladott koru és beteges ember volt, azért Ágfalván és a filiákban is a legtöbb istentisztelet és kazuália a káplánra várt. Egy ideig a petőfalvi lelkészt

+ Kiseb szórványok voltak még: Márczfalva, Nádasd és Somfalva
1. Lásd az 1. sz. Függelékot

is helyettesítenie kellett, mert az súlyos beteg volt és nemsokára meg is halt. Érdekes, hogy a német petőfalvi gyülekezet szinmagyar származású és németül törve beszélő lelkészének, Horváth Jánosnak a halála után nem a tökéletesen németül beszélő Scholtz Ödönt választotta meg új lelkészének. Minden bizonnyal ez is Isten akarata szerint történt.

1893. július 16.-án elhunyt Fleischhacker Károly esperes. 1847 óta, tehát több mint 46 éven át volt ágfalvi lelkész és ezalatt 22 évig esperes. Scholtz Ödön írásaiban mindig a legnagyobb tisztelettel és elismeréssel emlékezett meg volt principálisáról.² Halála után hamarosan, 1893. augusztus 20.-án az ágfalvi összyülekezet egyhangulag Scholtz Ödön segédlelkészt választotta meg lelkészének. Beiktatása ugyanazon év szeptember 24.-én, templomszentelési emlékűnnepen történt. Ezen szolgálatot Renner Henrik harkai lelkész és esperes végezte. Scholtz Ödön 1938. év végig szolgált Ágfalván és 25 évig volt a felső soproni egyházmegye esperese.

2. Scholtz Ödön hátrahagyott emlékiratai VII. füzetében a 498 és 529. oldalon a következőket írja Fleischhacker Károly esperesről: "Pfarrer und Senior Karl Fleischhacker war sowohl theologisch wie auch hinsichtlich der profanen Wissenschaften, besonders deutsche Literatur u. Geschichte ein hochgebildeter Mann. Über sein einstiges theologisches Studium in Oedenburg konnte er nicht viel lobenswertes sagen. Umso mehr pries er seine Basler Lehrer... Aus seiner Oedenburger Studentenzeit war er nur auf die Arbeit stolz, die er in der "Deutschen Gesellschaft" ausübte, die damals in Lyceum eine lebhaft u. für die zahlreichen deutschen Schüler segensreiche Tätigkeit entwickelte... Bezüglich seiner theologischen Einstellung neigte er, wie fast alle seine Zeitgenossen im ungarländischen evangelischen Pfarrerstande vielfach zum Rationalismus, hatte jedoch für meine positive theologische Einstellung viel Verständnis. Jedenfalls hatte er grosse Achtung vor den Pietisten u. hielt sie von ihnen geleistete Arbeit hoch, ohne dass er sich ihnen, bei aller Hochschätzung der Bibel, anschliessen könnte. Er schrieb seine Predigten u. Casualreden immer nieder, gab denselben stets dasselbe Format u. band die Hefte u. Blätter in jedem Kirchenjahr in 2-3 Bündeln zusammen. Bei dieser gewissenhaften Vorbereitung bediente er sich hauptsächlich der damals vielleicht einzigen, jedenfalls aber guten, reichhaltigen homiletischen Zeitschrift: "Mancherlei Gaben und ein Geist". Senior Fleischhacker hatte auch im übrigen eine sehr grosse u. reichhaltige Bibliothek, deren Stellagen die ganze Wand des Studierzimmers, von der Küchentür bis zum Ofeneck füllten. Auffallend war mir dabei, dass sie so gut wie gar kein magyarisches Buch enthielt. Die magyarische homiletische Zeitschrift: "Protestáns pap", die Wochenzeitung "Evangelikus egyház és iskola", etliche Predigtheft u. a. kleine Gelegenheitschriften waren da das ganze. Freilich steckte die auch heute noch kaum nennenswerte "magyarische protestantische theologische Wissenschaft u. Literatur" noch in der Kinderschuhen. Aber auch die magyarische klassische Profanliteratur war in seiner Bibliothek nur schwach vertreten. So waren ihm die Werke des Maurus Jókai ganz unbekannt. - Ich merkte aus alledem, dass Karl Fleischhacker an Bildung wie auch an völkischer Gesinnung, - soweit man das damals so klar bestimmen konnte - deutsch eingestellt war, ebenso, wie auch die Gemeinde..."

3. Lelkészi meghívólevelét lásd a Függelék 2. pontján.

1. Ágfalva anyagvülekezete és filiáinak helyzete a XIX. és a XX. század fordulóján

a. Általános helyzet.

Á g f a l v a jómódu, majdnem teljesen evangélikus község. Scholtz Ödön szolgálata megkezdésekor a községben már alig van zsopp vagy nádfedeles ház. Régebben nagy tűzek voltak Ágfalván, melyek a házak zsopp-fedalét megemésztették. 1914.-ben épült újjá a lelkészlakással szemben levő, régebben 75.-76. hsz. jelenleg Luther tér 9.-10. hsz. Hollndonner Mátyás és Lampl András féle régi szalmatetős ház. Ágfalva egyik legrébibb, a kitelepítés előtt Schmidt Mihály presbiter Daágh u. 11. sz. szalmatetős házát 1935.-ben bontották le. Jelenleg már csak egy szalmatetős ház van Ágfalván, az 1789.-ben épült régi iskolaépület Hauer András baptista birtokában, Daágh u. 20 sz. alatt. A "hegyen", a bányászok falujában cca 1890.-ban dúlt nagy tűzvész, ami után már itt is csak cserépfedelű házakat építettek. Ebben az időben lakott ott is néhány szegény r.k. paraszt család /Schey, Reiter/, akik nem tudták felépíteni házaikat és birtokaikat evangélikusok vásárolták meg.

A falu 2 oldalán, a házak előtt szélesre mosott vizesárkok húzódtak, melyek nemcsak a falu szépségének ártottak, de a hegyekből zivatarok idején lezuhanó nagy víztömeget sem tudták elvezetni. Csatornázásuk már az új iskola építésekor, 1889.-ben megkezdődött. Később, 1936.-ig az egészet kiépítették. Utolsónak a lelkészlakás előtti részt. A kiépített árkok házak felőli oldalára akác és vadgesztenyefákat ültettek, melyek azóta már szép fasorokká nőttek és szép külsőt kölcsönöznek a falunak.

Az országut még nem volt kikövezve. Esőzések idején járhatatlanná vált. Egyszer a népszerű Molnár Sándor főbíró Lépesfalváról jövet a templommal átellenben, a Holzhofer vendéglő előtt kis csézájával úgy benn maradt a vendégmarasztaló ágfalvi sárban, hogy külön lovakkal kellett kihuzatni. Ezt az utat aztán Scholtz Ödön, mint a megyei utbizottság elnöke közbenjárására a megye a soproni határtól Lépesfalváig kiköveztetette.

Ebben az időben a bíró a nagytekintélyű evangélikus Woodl Tofer volt, a körjegyző pedig először Posch Lajos, majd Blickle Gusztáv Adolf, mindkettő evangélikus. Utóbbival Scholtz Ödön sógor-sági viszonyba is került. Az evangélikus kántortanító Purt Lajos, Scholtz Ödön apósa 1850 óta működött a gyülekezetben. Kiváló kántor volt. A IV-VI. osztályokat tanította, azonkívül a később "ismétlő"-nek nevezett u.n. "Vasárnapi iskolát". Ő vezette az általa 1864.-ben alapított és híressé vált "Dalcsokor" férfidalkört, mely egész a második világháborúig működött. A másik tanító Weber Samuel volt.

4. Scholtz Ödön fenti iratának 493. oldalán: "Am 28. April 1844 auf der Waldseite im Hause des Matthias Siegel/jetzt Hauptstrasse 76, im Besitz des Backkermeisters Paul Steiner/ ein riesiges Feuer aus, dem bis hinauf fast die ganze "Waldzeile" zum Opfer fiel. Das Weib des Matthias Siegel, eine geb. Elisabeth Lang, wollte noch aus dem brennenden Haus ihre eben in der Bleiche stehende neue Leinwand retten, da stürzte das brannende Dach ein u. es erstickte in dem Rauch. Sie war erst 32 Jahre alt. Auf der gegenüber liegenden Feldzeile tobte im Jahre 1858 am 24. IV. ebenfalls ein grosser Schadenfeuer. Im Gemeindegasthaus, das so ziemlich in der Mitte der Feldzeile liegt, liess die Wirtin am damalenoch ortsüblichen "offenen Herd" Speck aus. Da soll das sich entzündete Schmalz

Egész fiatalon, mint tanítójelölt 1884.-ben került a gyülekezetbe. Nemsokára meg is választották a második számú tanítónak. Az I-III. osztályokat tanította az 1889.-ben épült új iskolában. De nem lakott az új tanítólakásban, hanem természetbeni lakását kiadta Lannyák Leo főkerészesnek, maga pedig egy Wlasowskáné nevű idős asszonynál lakott és étkezett. Fleischhacker esperes, aki úgy látszott az öreg Purttal nem nagyon szimpatizált, különösen kedvelte Weber tanítót. Scholtz esperes is szerette. Előzékeny és barátságos, lelkiismeretes és törekvő tanítónak tartotta. Weber később igazgató is lett. Ő vezette a másik dalkört, az "Eintracht"-t, mely a radikális párt énnakkora volt, ellentétben a liberális párttal, a "Liederstrauss"al.

A két tanító között nem volt mendes baráti és kollégialis viszony. A feszültség oka nem a politikai pártállásuk különbözősége, hanem az iskolai fapénz volt. Purt Lajos kántortanítónak minden iskola gyermekétől járt hetente 3 krajcár és Szent Mihály naptól, szept. 29.-Szent György napig, április 24.-ig a délelőtti és délutáni tanítás idejére is egy-egy hasáb tűzifa. Mikor a második tanítót megválasztották, a gyülekezet természetesen tartotta, hogy a Weber tanítványai neki vigyék a 3 krajcárt és a tűzifát. Ebbe viszont Purt kántor nem egyezett bele. Emiatt aztán nézeteltérés volt köztük. Purt kántor és igazgató haláláig kapta a pénzt és a fát, ill. fapénzt. Halálával a kérdés aztán végleges elintézését nyert, remélhetőleg a két mester között az ellentét is elsimult.

A régi világban, amikor még Ágfalva és filiái Sopron szabad királyi város jobbágységei voltak, a felügyelői tisztelet a városi tanács elölkelő tagjai töltötték be. Ez a tradíció tovább élt. Később is főleg előkelőség és befolyásosság, nem annyira a hitmértéke szerint választották felügyelőt a gyülekezetek. Előfordult, hogy nem is volt betöltve ez a tisztség. Ágfalva és a két hozzátartozó község a Soprontól való teljes különválás után 1886. Május 25.-án Szontagh Hugó nagymartoni járásbíró választotta meg felügyelőjének. Nem sokáig szolgált, mert Nagymartonból elkerülvén, le kellett mondania hivataláról. 1889. április 7.-én a nagytekintélyű soproni polgár: virtsologi Rupperecht Kálmán lett a felügyelő. Sajnos ő is hamarosan lemondott. Utána Fleischhacker esperes haláláig nem volt a gyülekezetnek felügyelője. 1893. aug. 20.-án egyhangú lelkesedéssel választották meg hegyeshalmi Fischer Imre soproni államügyész. Egszerre, ill. egy időben volt a beiktatása Scholtz Ödön lelkészével. Scholtz úgy emlékezik róla, mint nemes és hűséges egyházi vezetőről.

durch diesen hinaus auf das Strohdach des Nachbarhauses, das damals einem gewissen Hans Pohl gehörte /jetzt Hauptstr. Nr. 34/ geflogen sein u. es angezündet haben. Ein starker Wind trug dann das Feuer vorn auf der Gassen front von Dach zu Dach bis zum Hause /jetzt/ Lutherplatz Nr. 4-5. Von dort an tobte es, jedoch rückwärts in Hofteil der Häuser weiter u. erscherte die Scheunen bis zum "Gassel" /jetzt Schattendorfer Strasse/ durchwegs ein.-Auch am 5. VIII. 1749 brannte Agendorf mit Ausnahme von 1-2 Häusern gänzlich ab."

5. Scholtz írja Woodl bíróról fenti iratának 551-552. oldalán: "Der damalige Richter: Gottlieb Woodl war nicht nur am Papier, sondern während seiner ganzen bis Ende 1895 geführten Amtsdauer auch tatsächlich der Gemeindevorstand in Agendorf. Er war von mittlerer Statur, mit breiten Schultern u. einem wohlgenährten Leib. Sein grosser runder Kopf war von einem dunkelbraunen Vollbart umrahmt, was in Agendorf nur selten vorkam u. aus seinem feingeschnittenen Gesicht blickten einm zwei freundliche kluge Augen an. Er hatte seinen ledigen alten Bruder, den "Matz" /Mathias/ Vet-

A gyülekezet előjárói közül a lelkész közvetlen és állandó munkatársai: a gondnokok voltak. A filiáknak az anyagi ügyeket és a háztartást külön gondnokok végezték. Ezeket németül igen szíven, a gyülekezet atyjának, "Kirchenvater"-nek nevezték. Az Összgyülekezet pedig 3 évenként választott egy ágfalvi bizalmat, "den gemeinsamen Kirchenvater", aki az Összgyülekezet háztartási ügyeit és a pénztárát kezelte. Az ő pénztárába folyt be mindenholnan a perselypénz és a templom, lelkészlakás és lelkészi kert karbantartására az egyes gyülekezetekre kivetett járulék. Ő fizette a kántort, egyházközségi jegyzőt és az egyházfit, továbbá a templom és lelkészlakás renoválási és tisztogatási költségeit, a torony kivételével, melyet az ágfalvi gyülekezet maga tartott karban, a lelkészi fa felvágatását, valamint az egyházi tisztviselők hivatalos utiköltségeit, ugyancsak a lelkészi iroda költségeit, a konfirmációi lapok árát, az oltár és állírgyertyákat. Az Összgyülekezeti pénztárból fedeztetett a lelkészlakás évenként kétszeri nagytakarítása is. Viszont a lelkész fizetését a gyülekezetek külön pénztárai, a konventkasszák folyósították.

Ez az Összgyülekezeti gondnoki tisztség még Sopronbánfalva filia önállósulása után is, egészen a kitelepítésig meg volt, pedig szükség rá nem volt. 1946.-ban tért át az anyagyülekezet az egygondnokos rendre.

Scholtz Ödön megválasztása idején az egyházi gondnok, "der Kirchenvater" vagy, amint ő magát szívesen nevezte: "der Kirchenvorstand Hitler Frigyes asztalosmester és szatócs volt. Híres becsületes és lelkiismeretes, de túlságosan is takarékos szolgálatáról. Takarékoságát azon mutatta meg, hogy a templom és a lelkészlakás javítási és tisztogatási munkálataira a lehető legkevesebbet engedte fordítani. Emiatt aztán különösen Fleischhacker lelkész feleségével volt többször nézeteltérése. Scholtz a legjobb viszonyban volt vele és -amint írja- "nagyra becsülte benne a becsületeséget és önzetlenséget, mellyel hosszú időn át hűségesen és odaadással szolgálta a gyülekezetet.

Az Összgyülekezeti gondnok mellett szolgált Ágfalván a tulajdonképeni gyülekezeti gondnok, akit azonban itt iskolagondnoknak, "Schulvorstand"-nak vagy iskolai pénztárosnak neveztek. Ő kezelte az ágfalvi gyülekezet vagyont és pénztárát, a konventkasszát. Ide futottak be az egyházi és iskolai adók, valamint a lelkész és tanítók természetbeni járandóságai. Ő fizette a lelkészt és a tanítókat és az iskolafenntartás és a templomtorony-karbantartás költségeit. Sokkal nagyonn összegekkel gazdálkodott, mint a Kirchenvater. Évente el kellett készítenie és az egyházközség közgyűlése elé terjesztenie az iskolai pénztár, ill. konvent számadásait is.

Scholtz első iskolagondnoka Graf Mihály szellér volt, pedig ezt a tisztséget is mindig vagy legtöbbszörre gazdag polgárok viselték. Graf tehetségével, nyugodt ítélőképességével és szolgálatkészségével nyerte el e nemes tisztre a gyülekezet bizalmát. Három évig 1891-1894.-ig viselte hivatalát hűséggel és közmegegyezésre. Utódja Ziegler András lett.

Az elnökség és a gondnokok mellett ott volt még az egyházi előjáróság: a presbitérium. A közös gyülekezeti ügyeket a közös, Összgyülekezet presbitériuma intézte. Ez rendszerint egyszer ül-

ter bei sich, der die Wirtschaft führte u. so konnte er als Richter seine ganze Zeit der Allgemeinheit widmen. Gottlieb Woedl war dazu auch durch seine edle Gesinnung geradezu berufen, denn er stand auch bezüglich seiner Bildung u. im Discurs weit über den Durchschnitt seiner "Mitnachbarn".

ezett évente, a közgyűlés előtt. Fontos közegyházi ügyekben, mint esperes, felügyelő vagy lelkészválasztás, a szükségnek megfelelően esetleg többször is. Összetétele feles volt. Az anyagyülekezetből 12, a filiákból egyenként 6-6, tehát 12 presbiter volt benne. Ez később Lépesfalva, majd Bánfalva leválásával megváltozott.

Az egyes gyülekezetek ügyeit a külön presbitérium és közgyűlés rendezte. Ezek tárgysorozatán állandóan szerepelt az iskola ügye, mert az ugyan drága kincse volt az egyháznak, de a fenntartása meglehetősen sok gondtal járt.

A presbitériumok választásánál sajnos nem annyira az egyházi, mint inkább a politikai szempontok érvényesültek. Ezt gyülekezeteink tagjai ma is szomorúan emlegetik.

Az egyházi Scholtz Ödön káplánsága első évében még Schranz János volt, aki 30 éven át szeretettel és pontosan ellátta szolgálatát, forgelődött az Ur házában és oltára körül. Csizmadianes-terséget tanult valamikor. Csinalt magának egy templomi csizmát, melyet még filccel is megtalpalt, hogy a templom esendjét és áhítatát járásával ne zavarja. Ő segítette fel a Lutherkabátot és vitte az oltári bibliát a sekrestyébe. Ott kirakta az énekszámokat, ill. a templomban, meggyújtotta az oltári gyertyákat, nyitotta és zárta a lelkési szolgálatnál az oltári és szószéki ajtókat. 1892. okt. 8.-án Scholtz káplán temette el az ezen hűséges szolgáját.

Helyére a gyülekezet unokaöccsét, Prinner Mihály cipész-mestert állította, aki szintén hosszú ideig, 34 évig végezte szolgálatát elődjéhez hasonló lelkiismeretességgel és szeretettel. 1926. dec. 31.-én történt lemondása után nem sokáig élt, 1931. dec. 23.-án, 65 éves korában temette őt el Scholtz esperes.

Az egyházi fizetése akkor évi 20 Ft. volt, amit az összgyülekezeti pénztárból kapott. Később a fizetés változott. A kitelepítés előtt az egyházfinak gabonajárandósága is volt. Ezenkívül a kazuáliák alkalmával is mindig kapott bizonyos összeget. Külösen a nagy esküvőkön. Egy gazdag esküvőn néha többet kapott, mint az egész évi készpénzfizetése. Scholtz szerint az ilyen mellékjűvedelmek miatt szívesen maradtak hosszú ideig szolgálatban az egyházfik.

Az 1900. évi népszámlálás szerint Ágfalván az 1549 evangélikuson kívül 252 r.k. és 20 zsidó volt. A róm. katolikusok kis száma ellenére is volt a községben plébánia sőt r.k. iskola is. A plébániához tartozott Bánfalva és Brennberg és Lépesfalva is. Legnagyobb volt r.k. lélekszám Brennbergben. A plébánia és a templom mai napig Sopron város kegyuri birtoka, ami azt jelenti, hogy ezek karbantartásáról a város gondoskodik. A kis lélekszám mellett lelkész tartását természetbeni javadalmozással tették lehetővé. A város a községek önállósulásakor az ágfalvi plébános haszonélvezetére Ágfalván 10 kat. hold., Lépesfalván ugyancsak 10 kat. hold. Bánfalván pedig 2687 m²-l földet biztosított. Azonkívül az urbéres erdőből 21 köböl kemény és ágfát, míg az evang. lelkésznek csak 8 ölet. A r.k. plébános Brennberg bányától is kapott a szolgálato-

6. Scholtz írja Schranz egyházi íróról fenti ízzatának 541. oldalán:
"Ich hielt bei seinem Begräbnis die Leichenpredigt über Mt. 25, 21. Ich führte darin u. a. folgendes aus: "Treu erwies er sich als unser Kirchendiener, welchen Dienst er laenger als 30 Jahre hindurch versah u. die damit verbundenen Pflichten und Aufgaben stets gewissenhaft und pünktlich ausführte... Darum kann man ihm wohl nachrufen: Wichtigere Aemter bekleideten wohl viele, doch treuer nur wenige, als der Heimgegangene seine Aufgaben u. Pflichten als Kirchendiener /Messenr/ versah."
7. Statisztikát lásd a Függelék 3. pontján

kért évi 100 q szenet, míg az evangélikus lelkész csak később és nem hivényszerűen 50 q-t. Az állam 1947.-ben, amikor a bányát átvette, teljesen beszüntette az egyházi javadalmak szénjárandóságának kiadását.

A rk. plébános akkor Balits Lajos volt. Szinmagyar származásu, mégis szépen és hivétlanul beszélt németül. Közepes termetű, hófehér haja és barátságos tekintetű idősebb ur. Asztmában szenvedett, ezért esténként mindig nyitott ablaknál üldögélt. Ilyenkor az ablak előtt elmenőket, felekezeti különbség nélkül megszólította és barátságosan elbeszélgetett velük. Szerették is az ágfalviak. Felekezeti ellentétet nem szított, azért az ő idejében békeségben éltek egymással a felekezetek.

Balits plébános -Scholtz krónikája szerint- a javadalmi földéken maga gazdálkodott. Paraszt apja és két nőtestvére voltak ebben segítségére. Példásan gondozta az állatait. Lovai híresek voltak. Tejgazdasága is. Az ágfalvi evangélikus gazdák sokat tanultak tőle ezen a téren és követték jó példáját. A község megbecsülte és halálakor az új temetőben diszirnelyet ajándékozott neki.

A r.k. tanító Maar Károly 10-12 gyermeket tanított iskolájában. Ennek megfelelően a fizetése is meglehetősen csekély. Erősen kellett fizikailag is dolgoznia, hogy családját fenntarthassa, 3 gyermekét kitaníttathassa. Felesége neve szerint ev. családból származhatott, Kirchknopf Mária volt, aki nagyszerűen értett a gazdasághoz. Maguk munkálták meg a földjeiket. Az asszony libákat hizlalt és eladta azokat, ugyancsak fával és borral is kereskedtek. Papjával nem volt a legjobb viszonyban. 1900-ban hagyta el a gyülekezetet.

A Brennbergi bánya orvosa is Ágfalván lakott. Éppen Scholtz idejövetelekkor halt meg Polly Mátya. Az övé volt a később Lukácsándor majd Witzl féle ház az állomás mellett. Polly utóda dr. Ráthonyi Péter lett.

A községben volt két zsidó család az 1890.-s években, a Nussbaum Dávidé és Guttman Izidoré. A kettő együtt 20 személyt adott. A Nussbaum családnak a faluban és a hegyen volt üzlete, a Guttmanak pedig csak a hegyen. Jelenleg csak ifj. Guttman Izidor rk. özvegye él a faluban és vezeti tovább a hegyen az ősi kis üzletet. Mindkét család a náci zsidódeportálás idején pusztult el.

Az általános helyzetképhez hozzátartozik annak megemlítése is, hogy a század fordulóján még csak egy kicsi, földszintes állomása volt a községnek. Templom utca és soproni utca nem léteztek. Hejőkön gyümölcsös volt. A mostani Vasút utcában is csak két ház állott. A Patak, Gyógy utcák is csak később épültek, hiszen rajtuk mind új házak állnak. -A régi, most Pó utcai házak jellegzetessége még máig a sarokablak, "Guckfenster", melyekből az egész utcán végig lehet látni. Régen a házakat vakító fehérre meszelték, az ablakok ráncit és vas zsalujt pedig élénk kékre. Ez a kék nagyon tetszett az ágfalviaknak, mert máig konyháikat is mind ilyenre festik, sőt még a ritka szép építésű templom is ilyen konyhaszínt kapott.

Az evangélikus lakosság régen is sokat adott a tisztaságra. Elmondható róla ugyanez ma is.

B á n f a l v a Scholtz leírása szerint a 90-es években még kicsiny község volt. Mai állapotához viszonyítva. Az Erzsébet kert felől, Sopronból jövet az első ház az Exler féle. Ma az a rész már egészen beépült. Az országút felől a magas Münnich ház. A Brennberg felé levő részen, a "Neulampendorf"-ban sem volt még sok ház.

B. Összehasonlításként lásd a Függelék 4. pontját.

Scholtz Ödön megválasztásakor a gyülekezet gondnoka Tschurl Mihály, csendes és nagyon kegyes ember, akinek a felesége Fürst Aloisia is igaz keresztény volt. Vasárnaponként csapatostól hozta az asszonyokat és leányokat az ágfalvi istentiszteletre. Az egyik tanító Hafenscher János szívesen poharazott ugyan, de emellett kiváló tanító és egyházas ember is volt. A másiktól, Nitschinger Filipp tanítóról azt jegyezte fel Scholtz Ödön, hogy kimondottan istentelen ember volt, aki magatartásával rossz hatással volt a gyülekezetre. Viszont még élő ismerőseitől azt lehet hallani, hogy szabad gondolkodó volt ugyan, de nagyon korrekt és becsületes ember.

L é p e s f a l v a akkor még szintén cca 120 házból álló kis község volt. Lakói 85 %-ban evangélikusok. Még a kath. templom sekretyése is evangélikus volt, mert r.k. nem akadt. 10 A gyülekezet gondnoki tisztét akkor már hosszabb idő óta Siegl Mihály töltötte be dicséretreméltó egyházhűséggel. Különösen kiemelendő Benedek János tanító neve. Ez a derék iskolamester 44 éven át áldásos munkát végzett a gyülekezetben. Olyan nagy tekintélnek örvendett, hogy mindenkit tegezett és azt senki nem vette tőle rossz néven, még a falu bírójá sem. 1902. július 1.-én ment nyugdíjba. Ünnepléses búcsúztatásakor Scholtz lelkes érdemei elismerésül a király által adományozott ezüst érdemkeresztet nyújtotta át neki. Utódjául a gyülekezet Schwarz Ferenc Józsefet választotta, akinek ünnepi beiktatása 1902. advent 2. vasárnapján történt.

Az e g y h á z m e g y e esperese Fleischhacker Károly halála után a minden tekintetben rátermett harkai lelkész, Renner Henrik lett, aki a megyénél politikailag is fontos szerepet vitt. Ő ajánlotta be vármegyei bizottsági tagnak Scholtz lelkészt is, aki ezáltal szintén sokat segíthetett a gyülekezetnek. Renner esperesről jegyezték fel, hogy szerette a tréfiát. De tréfiái nem mindig sikerültek. Egyik bánfalvi látogatásakor a derék Münnich Tófor gond-

9. Protocollum A. 1783. Scholtz foljegyzése a 207. lapon

10. Fenti a 208. lapon: "Es wird erzehlt, dass diese r.k. Messnerdienste versehenen evangelischen Eheleute namens Kirchknopf über ihren Betten die Bilder von Luther u. Melanchthon haengen hatten. Am Peter-Paulstag war in Loipersbach r.k. Kirchtag, wozu die Geistlichen der Umgebung mit besonderer Vorliebe Prozessionen in das "lutherische Nest" führten. Als zum erstenmal der luth. Kirchendiener die Schule bewohnte, / sie wassten es jedoch nicht/ bestellten sie bei ihm das Mittagmahl, wozu er im früheren Schulsaal aufdeckte. Als die Geistlichen das Zimmer betraten, betrachteten sie mit Argwohn die Bilder u. als sie erfuhren, dass sie die Reformatoren darstellen, liessen die Pölster u. Ducheten beider Betten übereinander legen, um so die Bilder zu verdecken. Dann setzten sie sich zum Tisch und schmausten gemütlich, bis einmal - oh weh- die Pölster sich sankten und der vermaleidete Luther wieder auf die "Pfaffen" herunter blickte. Das war nicht mehr zum Aushalten, die Tische mussten in den Hof getragen werden u. das Mittagessen wurde dann ruhig dort verzehrt. So wurde es mir vom "lutherischen" katholischen Messner selbst erzehlt."

11. Benedek János lépesfalvi tanítóra vonatkozóan utalok Scholtz: Illustrierte Geschichte, 72 oldalán írottakra, továbbá a Protocollum A. 207. és 447. oldalán a Scholtz féle foljegyzésekre.

nek arról panaszkodott, hogy férfiak nem igen járnak a templomba. Erre az esperes állítólag azt felelte: "Nem is csodálom. Ha én nem lelkész lennék, én sem mennék." Scholtz szerint ezen elhangzott megjegyzés szomorú hatást váltott ki Bánfalván.

Ekkor az egyházmegyei felügyelő Dr. Schreiner Károly soproni ügyvéd volt.

b. Keresztván vallásos élet.

Általában kedvezőtlen képet mutat. Talán még a legjobb lehetett a helyzet Lépesfalván, ahonnan vasárnaponként férfiak, nők és a fiatalság nagy csoportjai jöttek át istentiszteletre, nagy ünnepeken pedig majdnem az egész gyülekezet itt volt. Bánfalváról is jöttek, de már kevesebben és a férfiak hiányoztak. Talán legrosszabb volt a helyzet Ágfalván. A vagyonszerzés annyira hatalmába kerítette a híveket, hogy a hetedik nap megszenteléséről egészen megfeledkeztek. Különösen zöldségtakarmányért mentek vasárnap délelőtt. Építkezéseknél szivességből vasárnap hordtak homokot, téglát és egyéb építőanyagot az építkezés helyére. Sokan férfiak és nők azért maradtak el a templomból, mert vasárnap is hordták a tejet és tejhasznát Sopronba. Gyalog jöttek vissza, úgyhogy az istentiszteletre már nem értek el. Azért a templom majdnem mindig tele volt, hiszen majdnem 4000 lelket számlált a gyülekezet. Bánfalván évente csak 6 istentisztelet, Lépesfalván pedig csak 5 volt, főleg azért, hogy a gyalogolni nem tudó öregok és betegek is gyönghassanak és élhessenek az Ur szent vacsorájával. Később az istentiszteletek számának emelése oda vezetett, hogy a filiákból mindig kevesebben jártak templomba, mondván, hogy a lelkész ugyanis átjön ide, minék menjünk.

A gyülekezet hitéletének elevenítésére Scholtz Ödön már korábban, 1892.-ben bevezette a liturgikus, a dresdai gyermekkant szerinti gyermekistentiszteleteket. Aztán az istentisztelet mélyítése céljából bevezette a porosz agenda szerint a lutheri liturgiát, mely kiterjedt az urvacseresztesítésre is, ami aztán az egész istentiszteletnek különös ünnepélyességet és egységes lefolyást biztosított. Nagyünnepekre bekapcsolta a férfiadalokörök szép korálénekszámaait is. Ezek rendszerint az oltári szolgálat után szcrepeltek. Különösen megszerette a gyülekezet a karácsony esti liturgikus istentiszteletet. Ekkor mindig sokan jöttek a templomba és mindenki áhitattal énekelte az összeválogatott szebbnél szebb korálokat. Az este hangulatát emelte az oltár mellett két oldalt felállított gyertyafényben ékeskedő karácsonyfa. Esdítal kicsinyeknek és nagyoknak maradandóbbá vált a karácsony este.

Feltűnő volt, hogy a mi nagy és szent ünnepünkön, Nagypénteken alig jött valaki az istentiszteletre. Ennek oka talán nem is annyira r.k. hatás, mint inkább az anyagiasság. Nagypénteken volt Sopronban a husvét előtti nagy hetivásár. Az ágfalviak is inkább erre mentek el, mint a templomba. Scholtz mindent megtett, hogy a szent ünnep a gyülekezetnek is ünnepe legyen. Az egyházmegye vezetősivel

12. Scholtz fenti iratának VIII. k. 588. oldalán olvasható, mivel magyarázta Balits plébános az ágfalvi evangélikusok vasárnapi munkáját: "Der r.kath. Pfarrer Ludwig Balits begründete das Einreisen der Sonntagsarbeit mit der Einführung des 53 G.A. vom Jahre 1868, das die Gleichberechtigung der Konfessionen aussprach. Bis dahin - sagte er - haben die biblischen Marien u. Aposteltage mit Messenstagen den Katholiken auch die Evangelischen mitgefeiert."

kérelmezte a városi tanácsnál a hetivásárnak nagycsütörtökre való áthelyezését. Ez meg is történt. Hatása érezhető volt az ünnepi istentisztelet sokkal nagyobb látogatottságában. Többen vettek urvacsorát is. Ezt különösen szorgalmazta nagycsütörtök estére és Nagypéntekre, úgyhogy később ezek a napok lettek a gyülekezet leglátogatottabb urvacsorái ünnepei. Nagypéntek estére bevezetett egy karácsonyestíhez hasonló passiói-liturgikus istentiszteletet¹³. Ezt is nagyon megszerette a gyülekezet. Ezeknek az istentiszteleteknek a rendjét külön ki is nyomatta, hogy az énekeket mindenki jól megtanulhassa. A karácsonyi még ma is kapható.

Egyébként a nagyünnepi istentiszteleteken részt vett a gyülekezet apraja nagyja. Talán csak a menni nem tudó öregek és a betegek maradtak el. Ilyenkor feketéllett az ut Lépesfalva és Bánfalva felől a templomba jövőktől. A templomban a karzaton ültek a férfiak és legények, lent pedig az asszonyok és a leányok. Külön megjelölt padokban az ágfalviak, bánfalviak és a lépesfalviak. Ezek a betűjelek ma is meg vannak.

Rendszerint a nagy ünnepeken volt gyónás, urvacsoraszítés. A résztvevők száma kezdetben elszomorítóan kevés. Scholtz írása szerint a legrosszabb volt Lépesfalva, már jobb Ágfalva, és a legtöbb kommunikáns Bánfalván volt, ahol a vizkereszti istentisztelet évenként egy magasztos urvacsorái ünneppé fejlődött. A meglehetősen nagy lélekszámhoz viszonyítva a kommunikánsok száma a konfirmandusokat leszámítva, évi 3-4 % volt. Scholtz Ödön kezdetől fogva arra törekedett, hogy igehirdetésével elevenebbé, az oltári szentséggel rendszeresen élővé nevelje a gyülekezetet.¹⁴ A gyónás az urvacsorától különválasztva történt. A gyónók az istentisztelet előtt fél órával a sekrestyében gyülekeztek. A kántor vezetésével bűnbánati énekeket énekeltek. Aztán a lelkész a gyóntatószékből "Beichtstuhl" bűnbánati prédikációt tartott és a közgyónás után hirdette a feloldozást. A záróimádság után a gyónók bevonultak a templomba, miközben egy perselybe u.n. gyónópénzt helyeztek. Az urvacsoraszítés az istentisztelet után történt.¹⁵

Da sie nun an diesen Tagen, welche die Katholischen weiter feierten, ihre Arbeit ungestraft verrichten durften, fingen sie an auch am Sonntag Alltagsarbeiten zu verrichten, wogegen Pfarrer Fleischhacker nicht genug energisch auftrat, /d.h. nur mit Worten u. nicht mit der Anzeige bei der pol. Behörde/, weshalb diese Unart immer tiefer einriss u. allmählich die ganze Gemeinde vergiftete."

13. Lásd a Függelék 5. és 6. pontját

14. Scholtz fenti iratában, VIII. k. 590 oldalán próbálja megmagyarázni, miért volt olyan kevés az Urvacsorával élők száma: "Im Gespräch mit den Gemeindegliedern kam ich bald darauf, dass dieses Übel zum Teil wenigstens eine Folge der sonntäglichen Absolutionsformel war." Es wird uns ja -so sagten die Befragten oft-, ohnehin jeden Sonntag die Vergebung aller unserer Sünden verkündigt, wozu sollen wir da auch noch zum hl. Abendmahl gehen? Um daher die Teilnahme am Altarsakrament zu heben, vertauschte ich nachher als Pfarrer die bisherige Absolutionsformel sofort mit der Einführung von Psalm 103, 8-13."

15. Scholtz fenti iratának 593. oldalán írja, hogy a sekrestyében lévő gyóntatószék felett régen egy jó "jó Pásztort" ábrázoló kép volt, amely a régi oltárral együtt a Bécs melletti Kahlenbergen épült és II. József által felosztott karthauzi kolostorból került ide. Az új képet, mely a "tékozló fiu megtérését" ábrázoló színes reprodukció, özv. "Frau Barbara Kirchknopf" adományozta.

A rendes vasárnapi főistentisztelet -mint azóta is-, 9 órakor kezdődött, melyet már a szombat esti, a nagy haranggal történő harangozás is jelzett. A nagyünnepok előtti estén pedig összeharangozás volt¹⁶. A főistentisztelet előtt 3 szor harangoztak, a délutáni előtt pedig kétszer: a kezdés előtt 1/4 órával egy haranggal, kezdéskor pedig össze. Ez a délutáni istentisztelet u.n. "Christenlehre" = "keresztyén tanítás" volt. Erre az iskolások és a vasárnapi iskolások jöttek. Előtte 1-2 óráig a kántortanító rendszeren tanította a "vasárnapi iskolásokat", azután szép rendben az azóta már befallazott iskola felsőli ajtón a templomba vezette őket és a fiukat az egyik, a lányokat a másik oldalra az oltár előtti padokba ültette. Egy éneket énekeltek, aztán a lelkész a kátét magyarázta és kérdeste a gyermekektől. Inádság, Miatyánk és áldás után a megkezdett ének utolsó versének eléneklésével ért véget a "Christenlehre"¹⁷. Ezt cserélte fel Scholtz a liturgikus gyermekistentisztelettel, melyeket régebben is húsvétól adventig tartott, adventtől húsvétig pedig rendes, oltári szolgálat nélküli prédikációs istentiszteleteket.

Scholtz előtt csak egy mellékistentisztelet volt: a király születésnapján /I. Ferenc József sz. 1830. Aug. 18./ Ezen istentisztelet végén a gyülekezet a "Gott erhalte"-t énekelte. Scholtz ezt az éneket mindig felcserélte a magyar himnusszal.

16. Scholtz fenti iratában, VIII. k. 586. oldalon a harangozásokról írja: "Der Sonntagvormittagsgottesdienst wurde schon am Samstag Abend mit der grossen, am Vorabend der Hauptfeiertage mit saentlichen Glocken eingelautet, während man an den übrigen Abenden der Woche mit der mittleren Glocke zum "Gebet" lautete. Früh lauteten die Schüler der VI. Klasse vor Beginn des Unterrichts, im Winter um 8, im Sommer um 7 Uhr, mit der kleinen Glocke u. wiederholten das Lauten täglich auch um 11 Uhr vormittag, dessen Ursprung sich die Fremden, aber auch die Ortsbewohner nicht zu deuten wussten. Letztere meinten, es sei eine Aufforderung von Felde den Heimweg anzutreten, um bis 12 Uhr rechtzeitig zum Mittagstisch heinzukommen. Mir jedoch erklärte es Senior Fleischhacker also, dass als die Türken 1529 gegen Wien zogen u. unterwegs, aber erfolglos auch Oedenburg stürmten, sie darüber erbost die Stadtdörfer somit auch Agendorf einäscherten und plünderten. Als sie dann am 9. August abzogen, riefen die Glocken der damals im alten Friedhof gelegenen Kirche die am Leben gebliebenen Bewohner zum Dankgottesdienst u. seither verblieb das 11 Uhr Lauten bei uns in Gebrauch. - Erst später liess ich - schon als Pfarrer - bei jeder gottesdienstlichen Feier bei Vaterunserbeten die sogenannte Betglocke ziehen, damit beim Vaterunserlauten auch die Zuhausegebliebenen mit dem in der Kirche feiernden Teil der Gemeinde das "Gebet des Herrn" mitbeten können u. sollen. - Zum Sonn- u. Feiertagsvormittagsgottesdienst wurde schon um 8 Uhr mit der grossen, um 3/4 9 mit der Mittleren das erste, bezw. das zweite Zeichen gegeben u. dann um 9 Uhr mit allen 3 Glocken zusammengelautet. - Das Lauten zu den Gottesdiensten, zum Mittag u. am Abend, besorgte der "Glückner welche Taetigkeit sich Jahrzehnte hindurch in der neben der "oberen Schule" /Bachgasse 1./ wohnhaften Schmiedefamilie Marx forterbte u. später an den Schustermeister Paul Schelly, nach seinem frühen Abscheiden aber auf seine Wittve geb. Susanna Prinner /Schwester des Kirchendieners Mich. Prinner/ überging. - 1947. Jan. 1. óta pedig Nuszhör János egyházi a harangozó.

17. Lásd Scholtz fenti iratának VII. k. 522. oldalán.

Azelőtt hétköznapon nem tartott istentiszteletet a lelkész. Scholtz mindjárt működése kezdetén bevezette a csütörtök reggeli áhítatokat, melyen a IV.-VI. osztályos iskolások tanítójukkal együtt részt vettek, de a felnőttek közül sokan, főleg asszonyok.

Megválasztása után nemsokára adventban és bűtben, majd később adventtól pünkösdig naponként tartott reggeli áhítatokat. Ezeket különösen az idősebb asszonyok látogatták szívesen. Örömmel kellett látni, hogy a kántorok nem voltak ellene ennek a nekik is többletet jelentő "munkának".

Az "aratási hálaadó-ünnepet" a gyülekezet régen az egyházi esztendő utolsó napján ünnepelte. Ezt Scholtz egy vasárnapal előbbre tette. Az oltárt erre az ünnepre a jómóduak adományából felszítették izlésesen az aratás és gyümölcstermés drága ajándékaival. Az adományokat áhítisztelet után kiosztották a szegényeknek.

Az egyházi esztendő utolsó vasárnapján tartotta Scholtz Ödön németországi mintára a "halottak napját", melyet azelőtt a hívek a r.k.-kal nov. 2-án ünnepeltek. Ez az újítás a gyülekezetben kezdettől fogva megértésre talált. A délelőtti istentiszteleten fekete terítő díszítette az oltárt és a lelkész bűnbánati istentiszteletet tartott. A halottak napja egyuttal bűnbánati nappá is vált. Délután a templomba összegyülekezett hívek a lelkéssel levonultak a temetőbe és ott a halottasház előtt gyászistentisztelet volt. A lelkész a sirok között hirdette a feltámadás ígését. Ezekre a temetői istentiszteletekre mindig sokan összegyűltek. Különben is ez az "evangélikus halottak napja" annyira a gyülekezet szívéhez nőtt, mint a többi nagy ünnepek. Es Mindenszentek napja pedig megmaradt a r.katholikusoknak. Az aratási hálaadó ünnepen, halottak vasárnapján és advent I. vasárnapján az Úrvaccora szentsége is kiszolgáltattott.¹⁸

A Sylvester-esti istentiszteletek és az újév napok is látogatottak voltak. Utóbbiakon Scholtz is felolvasta az elmúlt év fontosabb adatait: a születések ill. keresztelések, házasságkötések és halálozások stb. számát. Kárunkra történő reversális esetében ilyen ritkán fordult elő/ és házasságon kívül született gyermek nevének felolvasásakor intelmet intézett a gyülekezethez.¹⁹ Később bevezette a márc. 15.-i nemzeti ünnepet és aug. 20.-án, István király napján, majd az I. világháború után május utolsó vasárnapján a hősök vasárnapján az istentiszteleteket, melyeken magyarul prédikált és befejezésül a magyar himnuszt énekeltette.

A hitélet elevenítésére a filiákban emelte az istentiszteletek számát. Gyakran tartott vallásos esteket /mostani bibliorák helyett/, melyek előbb ismeretlenek voltak. Többesör hívott vendég-prédikátorokat. Helyettesítésre gyakran jöttek ki theologusok is, úgyhogy az ágfalvi evangélikus templom szószéke sok kiváló német lelkész gyakorlati kiképzésének fontos helyévé lett. Már abban az időben járt itt a híres bázeli misszionárius Limbach Sámuel és előadásokat tartott az ő missziói munkájáról. Járt itt Schmidt G.B. pozsonyi lelkész is, aki sok theologusban és lelkészben, így Scholtz Ödönben is a népi német öntudatot. A lipcei evang. luth. misszió

18. Lásd Scholtz fenti irrásának VIII. k. 595. oldalán az evangélikus halottak napja leírását.

19. Scholtz írja fenti irat VIII. k. 596. o.: Von "unehelich" gebornen Kindern: "Eigentlich waren diese besser gesagt "vor der Ehe" geboren, weil sich ja die Vaeter vor der Taufe jedesmal persönlich als solche melden u. erkläerten u. die Mutter ihres Kindes nach Abdienern des 3-jährigen Militärdienstes auch jedes Mal zum Altar führten. In meiner langjährligen Praxis weiss ich nur sehr

munkásai is megfordultak Ágfalván és szolgálataikkal nemcsak a gyülekezetre, hanem magára Scholtz lelkesre is jó, észtönző hatással voltak. Azután komolyan kezdett foglalkozni a misszió ügyével és az ő kezdeményezésére alakult meg 1909. február 2.-án Pozsonyban a "Magyarországi Evangélikus Misszió-társaság". Ugyancsak ő adta ki már a századforduló előtt a Külmisszió c. evangélikus hit-terítési folyóiratot.

Scholtz Üdön későbbben egyszer, visszapillantva a mögötte levő időre és az abban végzett munkára, megkeseredett szívvél írhat a gyülekezet legrégebbi jegyzőkönyvébe a következő sorokat: "Az uralkodó liberális korszellem olyan hatalmas volt, hogy a leghüségesebb igehirdetés és a legbuzgóbb egyesületi munka sem tudott változtatni a talált és meglevő helyzeten. Ellenkezőleg! Minél több istentiszteletet tartottam a filiákban, annál kevesebben jöttek onnan a templomba... Minél inkább hozzászórtak a hívek téli estéken a meleg iskolatermekben tartott vallásos estékhez, annál hidegebbnek tartották a templomot. A vasárnapot megszenteltségtelenítéket feljelentettem, a törvényszék meg is büntette őket, de annak következménye nem javulás lett, hanem hogy ezek is inkább elmaradtak az istentiszteletekről. Első éveim bizony a sok munka, harc és gyötrődés voltak."²⁰.

c. Gazdaság és gyülekezeti háztartás.

A gyülekezet tagjai legnagyobbbrészt parasztok, bánya-, vasuti-, és alkalmi munkások és néhány tisztviselő voltak.

A parasztokat a Sopron várostól való leválás után 1878.-ban nekik juttatott, szétosztott földek nagysága szerint 4 kategóriába sorolták: az egész telkes, fél telkes, égyed telkes gazdák és a szellérek kategóriájába, eredetileg "Viertelbauern", "Achtelbauern", "Hofstadler" és "Kleinhausler".²⁰ Legtekintélyesebbek az egész telkesek voltak akiknek 12 magyar hold föld, egész ház kerttel, szőlőtelek és megfelelő erdőrész volt a birtokuk. A féltelkesek

m wenig Faelle, dass sich der Vater nicht meldete u. die Mutter seines Kindes nicht heiratete u. auch da waren die Eltern schuld daran, weil ihnen das vom Sohn geliebte Mädchen zu arm war. Doch fanden dann diese, u. das bleibe zur Ehre der Jungfrauen auch nicht unerwacht, in Dorf keine andere Braut mehr u. mussten sich aus der Fremde, d.h. aus einer anderen evangelischen Gemeinde, etwa Harkau, Wolfs, Fötteleldorf, Walbersdorf oder sonst wo her ein "Weib" holen."

20. Scholtz fenti irata VIII. k. 565-566. o.: "Die Viertelbauern bilden somit das wohlhabenste Element im Dorfe, die für sich selbst ihr Haus u. Hof mit den Wirtschaftsgebäuden besaßen, das der Gasse zu mit einem Grossen Gassenter u. daneben mit einer Eingangstür für die Bewohner versehen war. Die ihnen seiner Zeit zugeweilte 1/4 Session bestand aus 12 ung. Joch zu 1200 q-öl, Quadratklaffern Grund -Acker u. Wiesen- wozu noch folgende Nebengründe kamen: Ein grosser Hanfacker /Hanifaecker/, ein grosser Weiden-acker, /die jetzt mit Weingärten bepflanzt sind/ u. unmittelbar hinter dem Hause als "Hausgrund" ein langer schmaler Obstgarten. Diese wurden auf der Feldzeile "Hofgaerten", auf der Waldzeile "Hausgaerten" bzw. "Augaerten", am Berg "Brand" etc. genannt. Auch hatte jeder Bauer seiner Session entsprechend Anteil am Urbarialwald /Waldrecht/ u. an der ebenfalls gemeinsamen Hutweide.

Von den Achtelbauern wohnten in der Regel zwei in einem

voltak legtöbbször. Fele birtokuk volt, mint az egész telkeseknek: 6 magyar hold föld, fél ház és udvar, fél kert és fele erdőrész stb. A negyed telkesek, a "Hofstadler" 4000 □-öl, valamivel több, mint 3 kat. hold földön gazdálkodtak. A szelléreknek pedig alig 400 □-öl földet kaptak és megfelelő erdőrészt. Az egész és féltelkesek a mostani Fő utcán laktak, a féltelkesek ugyancsak, a negyedesek a Rosner és Daagh utcákban, a szellérek pedig a Daagh utcában és nagyrészt a hegyen.

A község határa 1890.-ben 1902 kat. hold /később a soproni határban hozzávásárolt földekkel együtt felment 2097 kat. holdra, amiből 573 kat. hold az urbéres község erdeje. Megmunkálásra tehát 1329 kat. hold föld jutott, innen érthető a kis területekre történt felosztás.

A földeket el nem lehetett adni, sem fel nem lehetett osztani. Apáról fiúra, a legidősebb fiúra kellett volna szállni mindenkinek. Ezt a rendelkezést később mégsem tartották be.

A gyülekezet tagjai kicsiny földjüket rendszerint jól kihasználták. Mindent termeltek, amit a föld megtermelt és aminek piaca volt. A gyümölcskertészet már régebben is virágzó volt és mindig jobb lett. Egyre kiterjedtebb lett a szőlőművelés is, noha Agfalván még a legjobb szőlőből is gyengébb borok lettek, mint a más fekvésű és talaju Sopronban. A "Hanfaecker" földeken kendert és lent is termeltek, melyből szorgalmas asszonyi kezek téli estéken majdnem elszakíthatatlan hámszötteket készítettek. Nagy jelentőségű erdőgazdálkodást folytatott a gyülekezet. 1878.-ban Sopron város az urbéres községek önállósításakor 573 kat. hold erdőt adott Agfalvának. Ezt az erdőrészt egy autonóm, az u. n. "urbéres község" gondozta és kezelte. Az urbéres erdőből egy bizonyos területet kitermeltek és abból minden paraszt és szellér az eredeti erdőrésze szerint meghatározott mennyiséget kapott. Az evangélikus és r. k. egy-

langen, engen Hof u. ihre Wohnräume, besonders aber die Stallungen waren meistens recht durcheinander gewürfelt aufgebaut. Ganz rückwärts im Hof standen dicht neben oder hinter einander die Scheunen /Stadl/, die auch kleiner waren als die der Viertelbauern. Auch standen diese Häuser der Gasse zu offen u. waren weder mit Tor noch mit Tür versehen. Doch hatten fast alle Häuser ihr Eckfenster /Guckerl/. Der Besitz der Aohelbauern, die die Crosse Mehrheit der Bauernschaft bildeten, war in allem genau die Hälfte des Besitzes der Viertelbauern, also 6 ung. Joch Feld u. die Hälfte aller Nebengründe u. Nutzniessungen.

Ausser den Bauern gab es dann noch etliche sogenannte "Hofstadler", denen an Grund und Boden 4000 □-Klafter, also nur etwas mehr als 3 ung. Joch Grundstücke zufielen u. zahlreiche "Kleinhausler", die ein neben den "Satzweingärten" gelegenes sogenanntes "Gut" in Ausmasse von 330 Klaftern zugeteilt erhielten. Doch an Waldrecht u. an der Hutweide hatten auch diese ihren entsprechenden Anteil.

Das Haus u. die zur Session gehörenden Gründe waren ursprünglich untailbar u. wurden nach dem Ableben des Bauern gewöhnlich vom ältesten Sohn übernommen, der seine übrigen Geschwister in Geld entschädigen musste. Doch erfolgte die Übergabe oft schon beim zunehmenden Alter der Eltern, die sich dann ins Altersstübchen zurückzogen u. sich die Nutzniessung etlicher Grundstücke als "Ausnahme" grundbücherlich zusichern liessen. Die alten Eltern überliessen dann die Bearbeitung u. Pechung dieser Ausnahmsgründe diesem Kinde u. waren ihm nach Kräften auch in der Arbeit behilflich..."

házközségek évenként a járó rész helyett szintén kitermelt fát kaptak a lelkész és tanítók faellátására. A r.k. többet, mint az evangélikus, hogy a kis lélekszám mellett a lelkész és tanító javadalmasága ilyen módon naturáliából legyen fedezve. Arra akkor még csak gondolni sem lehetett, hogy a helyzet egyszer meg is fordulhat és az evangélikusok lesznek kevesebben. Akkor bizonyára az elosztás egyenlőbb lett volna. /Lásd: Függelék 4. p./

A sopronmegyei tanács még 1873. márc. 20.-án olyan rendelkezést fogadtatott, mely szerint minden községben feiskolát kell létesíteni. Vezetésével a tanító vagy más értelmes személy biztassék meg. Ágfalván a tanítók végezték is felsőbb osztályu tanulóikkal a feiskolázást. Később a vezetés átkerült egy vasutas, Plöchl Mihály kezébe. Ő aztán más célokra is felhasználta azt, úgyhogy lassanként elvesztette jelentőségét. 1935.-ig működött a mostani Patak út 37-47 sz. helyen. A klíma sem volt hozzá megfelelő.

Virágzó volt a gyűlekezetben az állattenyésztés. Tehénészt, melynek termékeit az ágfalviak naponként hátikosarakban vitték be a soproni piacra. De különösen híressé vált a lótenyésztés. Több gazda díjakat nyert lovaival. /Strammer Mátyás/ A nehéz lovakat tenyésztették inkább, mert azoknak kifelé nagyobb keresletük volt.

A gyűlekezet elég sok tagja foglalkozott állandó sertéshizlalással is. A húst és zsírt a városban és kifelé is mindig jól el tudták adni. A baromfitenyésztésre is nagy súlyt helyeztek.

Meggalitandó, hogy a gyűlekezet tagjai közül voltak a községben még korcsmárosok, kereskedők és iparosok is. Scholtz idejövetelekor a községi korcsmáros Kirchnopf Mátyás, nagytekintélyű polgár. Ezt a község közepén levő korcsmát régi időkől fogva csakis jó módú parasztok bérelték. Nagy termében voltak a táncmulatók. A lelkészlakással szemben levő szép emeletes épület helyén akkor egy álldozó, részben zsuyptetős korcsma állott, a Holzhofer Dévidé. Azt mesélték róla, hogy vagyonát gyufaszálakból spórolta össze. Akkor még nem levén villany, mindenki elé a korcsmában egy gyertyát helyeztek. Az öreg Holzhofer nem adott mindenki elé gyufát, hanem egyik gyertyát a másikkal gyújtotta meg. De takarékoságának meg is lett a látszata, mert fia már emeletes korcsmát épített a régi, álldozó sítal hárs helyére. A hegyen meg a Fürster Andrásnak volt korcsmája. Ez is derék és barátságos ember volt, azonkívül jó borokat is mért. -Az egyes borosgazdáknak is joguk volt időnként a saját boraik kimérésére. Ezeket a kiméréseket "Buschanachankoknak" nevezték. Erről még később is szó lesz.

A kereskedelem zsidó kézben volt. Scholtz megválasztása után nyitott a híres Woodl Jakob gondnok fia, Adám egy szatócsüzletet. Egy darabig ő volt az egyetlen evang. és ker. kereskedő a faluban.

Ippal is foglalkoztak jó néhányan. Kovácsok a maiak helyén Marx Mihály és Grössing János, majd Steiner Pál. Asztalosok: a Deágh utcában Lang Mátyás, aki azóta muzeális értékűvé vált szép szekrényeket készített, a faluban Eitler János, akiből később postamester lett. Különösen sokan tanultak kőművességet. Két mester volt a faluban: Schelly Pál, az iskolák közötti házban lakott, és Lágler János a hegyen. De az ágfalviak nagyobb építkezéseknél mégis városi vagy vidéki mestereket alkalmaztak. Schelly mester fia később sok új há-

21. Scholtz fenti iusában VIII. k. 580. oldalon írja, hogy a főbíró csak 4-5 szőr engedélyezett táncot egy évben. Ha még akartak, akkor a lelkészekről kellett írásbeli beleegyezést vinni. Ezért az írásért többnyire a korcsmárosok jöttek, nem üres kézzel. "Das wenigste war ein Liter vom "Besten" /Wein/ aus dem Fass: "da die Katz daruf sitzt".

zat épített Ágfalván. A többi kőművesek pedig mestervizsga nélkül, mint segédek Brennbergben kaptak szakmai elhelyezést. Állandóan voltak ácsok és bognárok. Bognár mesterek: Woodl, majd Scheely a Daágh utcában. Ebből mint fél századon át volt péksége a Steiner családnak, hentes akkor Heinz András, később Steiner nevezetű. Főleg a hegyi zsellérek foglalkoztak kosárfonással és nyírágseprő kötéssel. Az asszonyok a fondák mellett jártak gyűjtőjárat "Kinnholz", amit csomókba kötve a városban eladtak. /Gyantatartalma fenyőgyökér, mely begyűjtésre különösen alkalmas. /A szegény családok asszonyai és nagyobb gyermekei tavasszal sósót, madársalátát, később gombát, málnát, fekete szedret, földi epret stb. szedtek, sőt még virágot is, aztán a városban abból kerestek pénzt. Csodálatraméltó szorgalom volt és van a gyülekezet népében.

Többen a vasutnál dolgoztak. Nemcsak az ágfalvi állomáson mint váltókezelők és egyéb megbízatásban, hanem mint pályamunkások a vonalon. Többen még kalauzok is lettek, sőt feljebb is vitték német-magyar tudásukat.

A zsellérek és munkások egy része a brennbergi és réczényi bányába járt dolgozni. Az ő munkájuk mindig igen nagy teljesítmény volt, mert messze kellett gyalogolniuk jó és rossz időben egyaránt.

Dolgotalan ember kevés volt a gyülekezetben, ki ondottan kol-dus egy sem. A néhány munkaképtelen szegény embert a község házról házra kösztolta és az u.n. szegényházban, a mai kanászházban laktak. A r.k. lakosság volt a szegényebb.

Érdekes jelenség volt az evangélikus, jómódu gyülekezetben régtől fogva, hogy a közel fekvő iskolaváros, Sopron nem vonzotta az ifjakat akadémiai pályákra. A legújabb időkig aránylag kevesen tanulnak tovább.

A gyülekezetnek /evang. egyházközségnek/ a lelkesi és kántortanítói földeken kívül hasznátható ingatlana vagy egyéb birtoka nem volt. Az anyagi terheket a gyülekezeti tagok viselték természetbeni és pénzbeli járulékok fizetése formájában.

A telkes gazdákra ki volt vetve meghatározott mennyiségű buza, rozs és a zsellérekre is bor leadása. Ebből kapott a lelkes 32 pozsonyi mérő /1 mérő=46 kg./ buzát és ugyanannyi rozst, a kántortanító 18 mérő buzát és 17 mérő rozst, később az egyházi 12 mérő buzát, az iskolatakarító 6 mérő buzát és a kisbíró 1 mérő buzát és még az iskolagondnok is 1 mérőt; borból pedig a lelkes Ágfalvától 8 "Eimer" /1 Eimer=68 l./ = 84 "Halbe", Lépefalvától "2 Eimer zu 100 Halbe" = 160 l., Bánfalvától 1 "Eimer zu 84 Halbe", összesen 772 litert, kántortanító pedig 6 Eimer-t.²²

Lépefalva évente 16 mérő buzát és 16 mérő rozst hozott 2 robotfuvarral. Elszámolásra mindig jött a gondnok is. Bánfalva a terményt már korábban megváltotta.

A termény beszédése az aratás után egy meghatározott napon volt. A beszédést a presbitérium tagjai, egy a lelkeslakáshoz és a tanítói lakáshoz is közellevő pajtában²³. A bort pedig szüretkor a

22. Ehhez lásd a kántortanítói díjlevelet a Függelék 7. pontján

23. Scholtz fenti iratában a VII.k. 528. oldalán a gabonaszédéről írja: "Ich erlebte diesen Akt im kommenden Jahre 1892 mit. Der Pfarrer bekam von Agendorf 32 Fressburger Metzen, gleich 20 Hl. oder 32 mal 46 kg. = 17.72 q. Weizen u. ebenfalls 32 Pabger Metzen, gleich 20 hl, oder 32 mal 41 kg. also 13.12 q. Korn, zusammen inagesamt 27.84 q. Frucht. Dazu einen sogenannten "Speisemetzen" Weizen, wofür er das ganze Jahr hindurch das Mehl zum Backen der Hostien zum hl. Abendmahl, was von "Messner", der dazu eine Hostienplatte zur Verfügung hatte, bereitet wurde. Dieses Fruchtquantum war auf

gyülekezeti tagok személyesen vitték a lelkészhez és a kántortanítóhoz. Ilyenkor aztán a lelkész lelkipásztori látogatásokat is pótolva elbeszélgetett a hívekkel²⁴. Ilyenkor azonban egy-egy kosár szőlőt és gyümölcsöt is szoktak hozni, hogy a lelkésznek az is legyen. A gyülekezet adóterheinek, egyházi közterheinek, továbbá a templom, iskolák és lelkészlakás karbantartásának költségeinek fedezésére kivetették az egységes párbért és külön az egyházi adót. Az adókivetés terén Scholtz nagy olégedetlenséget talált. Általában -mint írja- az egyházi járulékok nem igazságosan voltak kivetve és a beszédét sem kezelték egész szigorúan. Ő aztán megválasztásakor a járulékkivetést olyan formán rendezte, hogy a szükségletek 1/3-a párbérből /személyi adó/, 2/3-a pedig mindenki állami egyenes adójára kivetett 1-os adóból fedeztetett. Ezen felül fizették még a gazdák a terményt és bort.

A kivetési és beszédési naplók azt mutatják, hogy terményben és pénzben évente nem maradt sok hátrálék. Később a 1-os adót a jegyzőség vonta le és utalta át az egyházközség pénztárába, amely munkáért pereze a községi adókezelő bizonyos % jutalékot kapott.

die Bauernhaeuser ausgeschlagen u. mussten diese den Metzen nach lk. 6, 38 vol, gerüttelt u. "überflüssig" bringen, wie es dann den beiden Kirchenbeamten ebenfalls zugemessen wurde. Dafür wurden dann die Kirchen u. Schulvorsteher, wie auch die Presbyter, deren Zahl insgesamt 10 betrug /2 Vorsteher u. 8 Presbyter/, vom Kantorlehrer mit einem ausgiebigen Gabelfrühstück u. vom Pfarrer mit einem ausgiebigen Mittagmahl bewirtet. Da musste es gut gestopfte Gaense oder feine Spanferkel, auch "Beugel"/Kuchen/ geben, ausserdem Wein die Fülle geben, sonst waeren der Pfarrer u. der Lehrer ordentlich ausgerichtet worden, weshalb sie förmlich wetteiferten, um sich darin zu überbieten."

24. Scholtz fenti írtának VII. 527. oldalán leírja az ágfalvi borszedést; amint az Fleischhacker idején történt: "Eine sehr gute Gelegenheit bot damals dem Agendorfer Pfarrer zur praktischen Seelsorge das ierliche Mosttragen im Herbst nach der Weinlese. Das schon erwachte /lásd 17 lapon!/ Weindeputat, das den Pfarrer als Teil seines Gehaltes gebührte, war auf die Bauern u. Kleinhauslern ausgeschlagen u. wurde in der Regel von den Weibern im Laufe der Weinlese in's Pfarrhaus gebracht. Dies war damals noch in "Halben" festgesetzt u. erst ich liess es spaeter in Liter umrechnen. Danach gaben die Kleinhausler 2 L, die Achtelbauern 4 L, die Viertelbauern 6 L, etliche Hofstadler 3 L. Diejenigen, die zwei oder mehr Haueuer hatten, brachten natürlich das Doppelte oder Mehrfache. Es sei zum Lob der Agendorfer erwacht, dass sie von ihrem besten Most brachten, so dass der Pfarrer u. der Kantorlehrer im Dorfe immer den besten Wein hatten. Ebenso lobens' sei es verzeichnet, dass die Leute ausserdem zum Geschenk fast ausnahmslos auch noch einen Teller schöne Trauben, viele auch Obst, Kastanien, manche auch eiam Buckelkorb Erdaepfel u. anderes von ihrer Specialitaet mitbrachten. Dieses Hertragen dauerte je nach der Witterang ein auch zwei Wochen lang u. da sass der Herr Senior von Fröh bis Abend im Vorzimmer beim Fenster am Tisch u. besprach sich mit den Weibern, die sich um den Tisch herumsetzten. Viele der Weiber, die etwas besonderes am Herzen trugen, kamen so, oder blieben laengere Zeit zurüek, um sich darüber mit ihrem Geistlichen auszureden. Auf diese Weise wurden auch gar manche Familien- u. Gemeindeangelegenheiten besprochen u. somit in einem Gewissen Masse auch Seelsorge getrieben."

A gyülekezet alap és alapítványsszámadásai is azt mutatják, hogy nemcsak a kivetett egyházi adó folyt be, hanem azon felül és a hálás hívek szépen adakoztak az egyház céljaira.²⁵ Ezen tőkék egy része sajnos később az inflációk idején elveszett. Csodálatos volt a gyülekezet áldozatkészsége, amikor a háboruba elvitt harangok pótlásáról volt szó, de később is a templomablakok és új oltárképkesztésénél. Mindenki hűségesen hozta a maga adományát.

Ha a gyülekezeti vallásos élet nem is mutat valami kedvező képet, a buzgó áldozatkészség viszont mégis életre vall.

2. 1900 - 1914.

Az I. világháború kitöréséig.

a. A gyülekezeti élet fontosabb eseményei

Új oltárterítők beszerzése. Ágfalván 1900. évi büjtjében a lelkes tanítók közreműködésével 4 vallásos estet rendezett, melynek műsorán ének és imádság mellett előadások és felolvasások váltakoztak. Scholtz lelkész felolvasott Ágfalva történetéből, Weber tanító "Az angol burz háború az evangélium fényében" és "A helyes gyermeknevelésről" címen, Furt Lajos Károly kántortanító pedig a "Los von Rom Bewegung in Oesterreich" címen tartott előadást. Mindig tele volt a tanterem. Lépesfalván is 3 ilyen estet rendeztek. Ott is nagy számu közönség vett rajtuk részt. Bánfalván 2 est volt. Ezekben az alkalmon offertoriumot hirdettek új oltárterítő javára. Is olyan szépen adományoztak a hívek²⁶, hogy nemskára a híres berlini Dr. Ernst cégnél meg is lehetett rendelni az aranyhímzéssel díszített piros oltárterítőket 335 K.-ért. 1902 november 4.-én meg is érkeztek és vámmal, minden egyéb költséggel együtt 362.46 K.-ba kerültek. Először 1902. november 16.-án, aratási hálaadó ünnepen díszítették az oltárt is szószéket. Még meg van az értékes ornamentum és pünkösddíszítési templomunk oltárát.

Az 1900. április 24.-én meghalt özv. Ziegler Andrásné szül. Hollndonner Terézia 400 K. összeget hagyott nagypénteki fekete paramentumokra. Ezt ugyancsak a berlini cég készítette fekete posztóból ezüst hímzéssel. Összes költségekkel együtt 405.60 K.-ért. Először 1902. március 28.-án, nagypénteken díszítették ennek darbjai az oltárt és a szószéket. Azóta nagypénteken és halottak napján, megkülönböztetett gyásznapokon vannak használatban.²⁷

Az esti harangozást 1900. április 1.-én újra bevezette Scholtz hogy a munkában elfáradt híveket a haragszó hálaadásra, Istenhez térítse. Ez a szép szokás máig meg van.

25. Alapok és alapítványok kimutatásait lásd a Függelék 8. pontján

26. A piros oltárterítőre adományozók nevei fel vannak sorolva a Protocollum A 444. oldalán.

27. A piros oltárterítő első része, antependiuma bal oldalt két függőleges stilizált virágos girland között keretben buzakalászt, jobboldalt ugyanugy girland között keretben szőlőfürtöt, középen töviskoszorúval stilizást keretben a felírás olvasható: Also hat Gott die Welt geliebt, a keretben pedig pelikán madár van a fialival, ami tudvalevő szintén az áldozat kifejezésére szolgál. A

Purt István Vöslau /Alsóausztria/ kereskedő, a gyülekezet volt nagyérdemi kántortanítójának a fia, feleségével Zügen Karolin-nal 1905. április 24.-én kötött házasságuk emlékére az anyagyülekezetnek egy szép ezüst keresztelő kannát adományozott. A kanna oldalán kézzel kovácsolt kép Jézus megkeresztelését ábrázolja. A kegyeszer ma is használatban van.

Hegyeshalmi Fischer Imre egyházközségi felügyelő ideje lejárván, helyére a gyülekezet 1906. május 6.-i közgyűlésén Stark Lajos soproni gőzmalomtulajdonost választotta, akinek ünnepélyes beiktatását 1906. június 24.-én Brunner János esperes végezte²⁸ nagy számú ünnepi vendégsereg jelenlétében. Az esperes az egyházmegyei közgyűlésen is kifejezésre juttatta: "Szép remények és várakozások fűződnek működéséhez". Stark Lajos 1920. év őszén bekövetkezett haláláig szolgált tiszteletreméltó egyházhűséggel gyülekezeteinkben.

A Lutheri Evangélikus Pogánymisszió megalapításának 200. évfordulóján, 1906. július 3.-án Ágfalván is nagy ünnepség volt. Az ünnepséget a nőegylet rendezte. Az esti istentiszteleten az oltári szolgálatot Albrecht Gusztáv nagyszombati, az igehirdetést Beyer Theophil kőszegi lelkész végezte, a pogánymisszióról vetített képes előadást tartott Schmidt Károly E. pozsonyi lelkész. Az offertoriumot, 55.05 K.-t a beküldték Lipcsébe a misszió javára.²⁹

A bécsi béke 300 éves jubileumát szintén közgyűlésen ünnepelte az Összgyülekezet. Az ünnepi beszédet Scholtz Ödön lelkész tartotta, méltatta a nagy hithősnek, Bocskay Istvánnak elévülhetetlen érdemeit. A közgyűlés elhatározta, hogy Bocskay képét a sekrestyében kifüggeszti. Lehet, hogy ez meg is történt, de időközben elveszett a kép, mert jelenleg nincs meg.

Örvendően emelkedett a tanulólétszám Ágfalván, ami egy új tanerő beállítását tette szükségessé. Az egyházközség közgyűlése foglalkozott a III. tanítói állás megszervezésével az 1906. szept. 30.-án és ugyanakkor azon kívánságának adott kifejezést, hogy a magyar nyelv tanítása mellett az anyanyelv tanítását kellene minél jobban előtérbe állítani. Valószínű ebből a kívánságból követelés is lett és ezt publikálták is, mert a "Nemzetőr" című lap emiatt a gyülekezet vezetőségét hazafiatlan magatartással bélyegzi meg. Ezt a cikket a közgyűlés 1906. nov. 18.-án felháborodva utasítja vissza, kijelentve, hogy a gyülekezet hazafiság tekintetében senki mögött sem marad el.³⁰ Ugyanezen közgyűlés elhatározza a III. tanítói állás megszervezését. Erre az állásra 16 tanító pályázott, akik közül a közgyűlés Bernáth József soproni okl. tanítót és Lágler József brasztowáci /Szlavónia/ rendes tanítót jelölte. A választás 1907. január 6.-án történt, melyen 90 leadott szavazatból 58-t Lágler József kapott, így ő lett a gyülekezet III. sz. tanítója.³¹

szószéki terítőt Krisztusmonogram díszíti kétfelől A és O betűvel. Ugy az antipendiumot, mint az szószéki kisterítőt aranyrojt szegélyezi.

A fekete oltárterítő antipendiumát két oldalt és alulról vékony ezüst csik szegélyezi a négy sarokban stilizált virággal. Közepén a zászlós bárány van írva szép szines himzéssel, alatta pedig az Ige: Siehe, das Lamm Gottes, das der Welt Sünde traegt. A gyertyatartó alatti terítőn a következő felírás olvasható: "Weil Andreas u. Theresia Ziegler geb. Hollendonner", tehát az adományozók neve. A szószéki terítő ezüst csikkal szegett, rajta az Ige: Durch seine Wunden sind wir geheilt. Ez és az antipendium ezüst rojttal szegett.

28. Lásd a beiktató közgyűlés jegyzőkönyvét: Protokoll II. 139-130. l.

29. Lásd Protokoll II. 131-132. l.

30. Lásd Protokoll II. 134-136. l. 1906. IX. 30. és nov. 18. közgy. jzók.

Hivatalba iktatása 1907. február 15.-én volt. Lágler József tanította először az I., majd az I.+II. osztályokat. A tanítás a tanteremhiány miatt elég sok nehézségbe ütközött. A harmadik tanítónak egy harmadik tanterem építése is szükségessé vált. A VKM rendelkezése szerint ennek 1909. aug. 31.-ig el is kellett készülnie.

A rendelkezések értelmében az egyházközség Schöberl soproni építőmesterrel elkészítette az építendő tanterem tervét. A tanterem a Luther tér 35. számú iskolaépülethez került, a már meglévő folytatásaképpen. Egy folyosó kapcsolja össze a két termet, melynek mérete alkalmas arra, hogy az esetleg később építendő emeleti lakáshoz feljárnak is szolgáljon. A folyosóra nyílik az utcai és udvari ajtó és a két tanterem ajtaja is. Az új tanterem nagysága: 7,75 m. széles és 11 m. hosszú. Mindes el is készült egy nagy, 4 fülkés árnyékszáékkel, melynek gödre kibetonizotatott. Az egész építkezés költsége kb. 9700 K. volt, melynek egy részét a gyülekezet alapítványokból, nagyobb felét azonban a gyülekezeti tagokra kivetett adókból fedezte. Mindkét tanterem ablakai eredetileg az utcára nétek. Az utcai lárna és sok látványosság azonban elvonná a tanulók figyelmét, ezért később az ablakokat áttették az udvari oldalra. Ezzel az építkezéssel aztán az iskolának alig maradt udvara.

A tanulólétszám annyira növekedett, hogy nemsokára még a 3 tanterem is kevésnek bizonyult és negyedik építésére kellett gondolni. 1909. április 18.-án szívbetegség következtében hirtelen, 46 éves korában elhunyt Purt Lajos Károly kántortanító, aki 1894. április óta, tehát 15 éven keresztül szolgált a gyülekezetben. A saját és a környező gyülekezetek nagy részvéte mellett temették az ágfalvi temetőben. A halotti anyakönyvbe be van jegyezve, hogy a temetést Brunner János soproni esperes végezte és jelen voltak még Breyer Jakab fertőmedgyesi, Geistlinger Pál borkai, Kasper József ruszti lelkészek és Schmidt János ágfalvi s. lelkész.

Az elhunyt Purt Lajos Károly özvegyének járó nyugdíj megállapításánál nehézségek merültek fel. A VKM 1909. okt. 8.-án kelt 40394 sz. rendelkezésével a nyugdíjat elég alacsonyan állapította meg, avval a megokolással, hogy nyugdíj csak a tanítói fizetés után jár. Már pedig az 1893. nov. 22.-én felvett javadalmi jegyzőkönyv szerint csak a tandíj és az ismétlé oktatásért járó díj volt tisztán tanítói fizetés, a többi pedig kántortanítói. A nyugdíjnál az utóbbit felezni kellett és a tisztán tanítói fizetés figyelembevételével kellett megállapítani a nyugdíjat. Mivel ez neglehetősen kevés, évi 1500 K. lett volna, ezért az egyházközségi közgyűlés kérte új javadalmi jegyzőkönyv felvételét, melyben a kántortanítói tételek is tanítóinak vétessenek fel és számíttassanak és aszerint állapíttassék meg aztán a nyugdíj. Ez aztán meg is történt. Ezen eljárás következtében mint tanítói vagyon államosították 1948.-ban a kántori javadalom is.

A gyülekezet az elhunyt tanító utódjául öccsét Purt Gyula kalaznói tanítót választotta meg kántortanítójának, aki hivatalát 1909. szeptember 1.-én el is foglalta. Mint kántortanító az V.-VI. osztályok, valamint az ismétléiskolás fiúk tanítására nyert megbízatást. Munkáját ő is, mint boldogult atyja és bátyja hűségesen és lelkiismeretesen végezte. A férfitádkört is eredményesen tovább vezette. Tolnából hozott feleséget, a kistormási tanítócsalád leányát, Schaefer Etelkát. Házasságukból két gyermek maradt élve, 1 pedig csecsemő korában meghalt. Ágfalván Purt Gyula családjával a régi iskola tanítólakásában kapott elhelyezést és később, az első világháború után a Templom utcában vett házat és oda be is költözött.

31. A III. tanítói állás javadalmát lásd a Függelék 7. pontján

1910. augusztus 7.-én Lágler Lajos bejelentette rendes tanítói hivataláról való lemondását, mivel Bisggyörbe nyert meghívást tanítói állásra. Evvel kapcsolatosan lemondott az egyházközségi jegyzői tisztségéről is. A presbitérium mint iskolaszék sajnálattal vette tudomásul Lágler Lajos távozását, mert 3 éves szolgálati ideje alatt a gyermekek igen megszerették, a szülők tisztelték és az egész gyülekezetben közmegebecsülésnek ürvendett³².

Egyházközségi jegyzőnek helyére Furt Gyula kántortanítót választotta meg a gyülekezet, aki 1910. szept. 4.-én az iskola vezetésére, ill. igazgatására is megbízást kapott.

A III. sz. tanítói állásra a gyülekezet szept. 11.-én tartott rendes közgyűlése Vánkos Jenő József okl. tanítót választotta meg egyhangu bizalommal. Dijlevele azonos az elődjével, szolgálati beosztása szintén. Később átvette a "Dalcsoke" férfidalkör vezetését is. A dalkör 50 éves jubileumán felvett képen látható mint karnagy.

Ha az ember figyelmesen végigolvassa az ezekben az években készült presbiteri és egyházközségi közgyűlési jegyzőkönyveket, azt találja, hogy a tárgyaik között az iskola ügye mindig szerepelt. De talán még többször a tanítók dolga. A tanítók javadalnázása. A gyakori változás esetén új tanerők választása. Az iskolák karbantartása, újak építése bizony állandó és komoly gondot okozott az egyháznak. De schol emiatt egy panaszszó nem hangzott el. Az égfalvi gyülekezet és többiek is mindig hiven viselték az iskolák fenntartásával rájuk háruló terheket.

Ágfalván az 1896. évben megnyitott új közös temetőben szép kiviteli halottasház épült, melyet Scholtz Üdön 1910. nov. 26.-án adott át rendeltetésének.

1910. év adventjében mindhárom gyülekezetben vetítettképes előadásokat tartott Luther életéről.

Az ágfalvinál is nagyobb volt a tanulólétszám Bánfalván, ahol azonban a szegénység és a gyülekezet rossz szelleme a felekezeti iskola növelését lehetetlenné tette. Scholtz Nitschinger Pülöp tanító befolyásának tulajdonítja, hogy a gyülekezet - a lelkész ellenzését tekintetbe nem véve - az iskolát 1907. szeptemberében átadta az államnak, mely kötelezte magát az evangélikus érdekek tiszteletben tartására, másszóval az iskolához mindig evangélikus tanítók kinevezésére. Az állam átvette a 2-ről mindjárt 4-re emelt tanítói létszám anyagi terheit. Viszont az iskolaépület karbantartásáról tovább is a gyülekezetnek kellett gondoskodni. Ez azt jelentette, hogy az iskola felekezeti jellege megszűnt, csak az épület maradt a gyülekezeté. Ha az épület karbantartása neglehetőss összegekbe került és kezdetben 17000 K., 1913. évben pedig a 2 tanítólakásnak tantermekké alakítása 6500 K. adósságba keverte a gyülekezetet, mégis ez a megoldás bizonyos anyagi könnyebbséget jelentett, mert a tanítók fizetéséről nem kellett gondoskodni. Másrészt azonban az egyházi szellem és iránítás nem érvényesülhetett teljesen. Különösen érezhető volt, amikor az egyházhá Hafenschner János halála után az egyháziatlan szellemű és negatartású Rieinger Ignácot neveztek ki bánfalvi tanítónak. Az időközben igazgatóvá lett Nitschinger Pülöp is egészen az ő befolyása alá került. Elképzelhető, hogy az ilyen tanítók nevelése nem volt egyházas szellemű.

Bánfalván volt azonkívül egy Trethahn nevű Ausztriából bevándorolt munkás, aki felekezetnélküli volt és a leghevesebben agitált az egyház ellen³³. Ilyen helyzetben Bánfalvára állandó lelkeszi szol-

³². Lásd Protokoll II. 261. l. presbiteri gyűlés jász. I. - II. - III. p. -

³³. A bánfalvi állapotokról Scholtz feljegyzései Protocollum A. 448 és 449. oldalon

gálat vált szükségessé. Ezt Scholtz az 1908. évi kerületi gyűlés elé terjesztette és káplántartásra kért engedélyt és fedezetet. Ezt meg is kapta, fedezetre pedig évi 400 K. összeget. A püspök az ágfalvi lelkész mellé a segédlelkészt főleg a sopronbánfalvi iskolában végzendő hitoktatás biztosítása és ugyanott rendszeres istentiszteletek tartása végett küldte ki. Elsőnek 1908. -ben Schmidt János fertőmeggyesi születésű segédlelkész került Ágfalvára, aki a bánfalvi iskola felelős osztályában hittant tanított és a gyülekezetben szorgalmasan prédikált.³⁴ Ötnegyedévi áldásos működés után egyhangu meghívással a szepes-megyei Szomolnokra került lelkésznek. Helyére püspöki intézkedés alapján a tófüli származású Péter Lajos képett, aki 1910. szept. 15. - nov. 30. -ig szolgált a gyülekezetben és innen Baranya megyébe, Csikóközörségre került ugyancsak káplánnak. Utódja a soproni liceumi tanár, Bothár Dániel fia, Bothár Mihály lett.³⁵ Valószínűleg 1911. szeptemberéig volt itt, mert a következő feljegyzés arról tanuskodik, hogy 1911. szept. 1. -én Scholtz lelkész Pötschacher István soproni származású káplánt hívta meg. Ekkor rendeződött a káplántartás anyagi része is 500 K. évi kongruával. 1912. április 15. -én Pötschacher István tanulmányai továbbfolytatására Rostockba ment, ahonnan visszatérve 1913. -ban Sopronban lelkésszé választották. Később kivándorolt Amerikába és "Bethlehem" nevű helység lelkésze lett.

Pötschacher után egy darabig nem volt káplán Scholtz mellett, mert a bánfalvi hitoktatást a tanítók vállalták.

A bánfalvi gyülekezet minél előbbi anyósítása érdekében létesített Scholtz egy templomépítési alapot "Lutherfond" néven, mely később a G.A. gyámintézettől is támogatásban részesült. Bánfalva önálló lelkészi állásának megszervezésére alapította a "Luth. Gotteskasten" alapot. Ezek javára 1906. -ban Németországba missziós utra ment a szászországi Altenburg-hercegségbe, ahol egykor, 1677. -ben az Ágfalváról száműzött Rosner Mátyás új hazát, szolgálati alkalmat talált. Először a Jena közelében levő Königshofen lelkésze lett, majd Albrecht herceg maga mellé vette Altenburgba udvari predikátornak.

Az altenburgi evangélikusok szívében visszhangra talált volt udvari lelkészüik egykori filiájának kérése és már 1905. -ben a G.A. főgyűlet útján 193.05 K. segélyt küldtek és azonkívül is jöttek még segélyek. 1905. -ben Schmutzler altenburgi lelkész személyesen is meglátogatta Scholtz lelkészt és Bánfalvát is, Rosner Mátyás egykori működési helyét, hogy meggyőződjen, vajon csakugyan szükséges-e a templomépítés és mekkora költséggel lehetne azt megvalósítani. Együtt meghívta Scholtzot az 1906. okt. 7. -én Altenburgban tartandó közgyűlésre, azon kéréssel, hogy ott előadásokat tartson a magyar-honi evang. egyház gyászos múltjáról és az itteni evang. diáspóra jelenlegi helyzetéről. A meghívást el is fogadta és így ment a fent említett utra, melyen sok segítséget szerzett a bánfalvi gyülekezetnek.³⁵ Utjáról részletesen be is számolt az általa szerkesztett "Missziói Lapok" 1907. évi számaiban.

Ebben az időben jelentős szerepet vitt és áldásos munkát fejtett ki a gyülekezet érdekében Ringbauer József jegyző, akit később Ágfalvára választottak meg. Az ő utódja Bánfalván Kovácsics Samu szintén derék, egyházas gondokodású ember volt.

1911. májusában a német G.A. főgyűlet képviselőjében Hermann Pál marikneukircheneri lelkész látogatta meg Bánfalvát. Majd Scholtz lelkész utazott Németországba, hogy részt vegyen a főgyűlet Linbachban /Szászország/ tartandó évi közgyűlésén 1911. június 18. -19. -

34. Lásd Protocollum A. 449. 1., továbbá a soproni felső evang. egyhm. 1910. évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1. 5. pontját.

35. Az ut leírását lásd a Missziói Lapok c. folyóirat 1907. évi számaiban.

én. Ez a közgyűlés többségi szavazattal az évi nagy szeretetadományt 4000 Mk. = 4680 K.-át Bánfalvának juttatta. Az összeg hamarosan meg is érkezett. Ezen utján Scholtz előadásokat tartott Limbachban, Kaendler, Alberneu, Bockau, Schneeberg, Oederan, Tanneberg, Hartmannsdorf Frankenberg és Markneukirchen városokban, ill. községekben. Bockau és Oederan adományaiból Ágfalván létesített lelkeszfizetési alapot, a többi offertoriumot és adományt pedig színtén a bánfalvi templon-építési alap növelésére fordította.³⁶

Lépesfalván is egyre nagyobb lett a tanulólétszám és szükségessé vált a II. tanítói állás megszervezése, ami 1906. december 9.-én meg is történt. Erre az állásra a gyülekezet Hutter Rezső villamosi segédtanítót választotta meg. Hutter nagy buzgalommal végezte munkáját. 1908.-ban férfidalkört is alapított, mellyel az istentiszteleteken is közreműködött.

A II. tanítói állás megszervezésével egyidejűleg új iskola építése is sürgőssé vált. Eleinte Hutter tanító egy bérházban tanított és mikor ez a célra alkalmatlannak bizonyult, felváltva Schwarz tanítóval a régi iskolában. Mikor aztán egyházi és politikai hatóságok az új iskola építését szorgalmazták, a gyülekezet - Scholtz szerint - nem okulva a bánfalvi tapasztalatokon, az iskola államosi-tásával akart kibujni az építési terhek viselésének kötelezettsége alól. A gyülekezet kérelmét az egyházmegyei közgyűlés és a tanfelügyelőség is elutasította, így aztán sok kuzavona után 1910. december 4.-én tartott egyházközségi közgyűlés elhatározta egy II. tanterem építését. Az új iskolát és gyülekezeti termet Kirchknopf H. Sct. Pölten-i lakostól vásárolt és a politikai község által adományozott telken építette fel Berner nevű márcfalvi építőmester 21000 K.-ért. Scholtz lelkes avatta az új iskolát 1911. szept. 3.-án a 84 zsoltár alapján tartott avató beszédjével. Az ünnepségre nagyszámú vendégsereg gyűlt össze. Dr. Simon Elemér országgyűlési képviselő is adományozott az építésre 200 K.-át.

1913. nyarán Lépesfalván veszedelmes scharlachjárvány volt, mely átterjedt Ágfalvára is és meglehetősen sok áldozatot követelt. Emiatt a főszolgabíró betiltott mindenféle mulatságot, a templonszentelési emlékünnap hagyományos nagyszabású megtartását is. Az iskolákban a tanítás szept. 1. helyett nov. 1.-én kezdődött.

Elismerőleg kell megemlékezni a gyülekezetek gondnokainak működéséről, akik a bizony néha elég terhes megbízatásukat egyházhűséggel és szeretettel végezték és egítségükkel mindig ott voltak a lelkes és atánitók mellett. Neveiket később közölni fogom.

A gyülekezet életére nézve fontos esemény, hogy Brunner János esperes 1913. febr. 1.-én lemondott esperesi tisztéről. Utódjául az 1913. július 3.-án Sopronban tartott egyházmegyei közgyűlésen a gyülekezetek - Pertőmeggyes kivételével - Scholtz Ödön Ágfalvi lelkeszt választották, aki ettől az időtől kezdve 25. esztendőig viselte a fontos egyházi hivatalát. Beiktatása 1913. július 3.-án Sopronban ünnepi közgyűlés keretében történt. A beiktató szolgálatot Menyhárd Frigyes soproni lelkes végente Breyer Jakab és Pieler Mátyás lelkesek kíséretében. A beiktatás után elszólt dr. Dény Lajos egyházmegyei felügyelő üdvözölte az új esperest. Azután Scholtz Ödön tartotta meg székfoglaló beszédét. A székfoglaló után még Pieler Mátyás az egyházmegyei lelkesek nevében üdvözölte az esperest.³⁷

36. Lásd Procollum A. 450. l., a soproni felső evang. egyházmegye 1912. évi Sopronban tartott közgyűlésének jzók. VII. l. pontot.

37. Az 1913. évi egyházmegyei jzóknyvben a 18. oldalról idézet dr. Dény Lajos ehm. felügyelő beszédéből: "... Nem akarom Nagytiszteletűségedet nehéz, felelősségteljes hivatalának feladataira és kötelességeire figyelmeztetni, hiszen tudom, hogy azokat sokkal jobban

b. A gyülekezetet érintő nem egyházi események.

Scholtz Ödön részt vett a politikai életben is. Feljegyzésében részletesen ír az 1900. év bíróválasztási harcairól. Az országgyűlési választásokkor választási másodelnök volt.

Politikai befolyásával és egyházi tekintélyével avatkozott bele abba a küzdelembe, mely az 1893.-ban elvett "Buschenschank" engedélyek megszerzésért már régóta folyt. Dr. Degen képviselő, az agilis Renner harkai esperes-lelkész és mások is próbálkoztak és mindent megtettek a jelentős ügy elintézése érdekében, de sikertelenül. Scholtz úgy látta, hogy sok elégedetlenségnek vet véget, ha ő veszi kesébe a dolgot. 1901. év őszén, az egyetemes közgyűlés alkalmával dr. Degen képviselő közvetítésével referált az ügyről Graenzstein államtitkárnak és beszélt az érdekelt vidékek képviselő-

ismeri, mint én, és lelkiismeretesen is fogja azokat végrehajtani, csak egyre akarom Önt felhívni, illetőleg kérni: lépjen elődjének, nagytiszt. Brunner János szeretett volt esperesünknek nyomdokaiba, járjon az ő utain és kövesse az ő példáját; ... tudja, hogy mily nagy szeretettel, tisztelettel és ragaszkodással viseltette iránta az egész egyházmegye... Nem lehet rossz példa, nem lehetnek rossz utak, mely ennyi szeretetet és tiszteletet szült.

Ami egyházmegyénkben itt a határszélen, nagyobbára németajkú lakosokkal, különösen nehéz a lelkeszi és tanítói kar feladata, mert nemcsak vallásosságra hanem hazafiságra, a magyar hazához és a haza nyelvéhez való ragaszkodásra és szeretetre kell hivatkozni és tanítani. A vallás és a hazaszeretet, ez az egymást kiegészítő két főerény teszi az embert emberré, a magyar honpolgárt magyar emberré. Övjék hiveiket a vallási közönytől, a modern materialisztikus iránytól"

Scholtz esperes székfoglalójában mindenekelőtt leszögezi hivatali működésének irányelvét, a Krisztus evangéliumát, úgy, amint az az ágostai hitvallásban nyer legigazibb és legtisztább kifejezést. Aztán szólt a világi elemekhez, kívánva annak az egyetemes papság elve alapján az egyházi ügyek intézésébe minél fokozottabb bevonását. Szólt a lelkeszekhez és a tanítókhoz, majd így folytatta: "Egyházi közviszonyaink esperességünk körén belül is igen sok kívánni valót hagynak hátra. A sokak szívét behálózó közöny mellett gyülekezeteink legtöbbször betegségére egyrészt a vasárnapi munka és ebből kifolyólag ezen nap megszentelésének elhanyagolása s másrészt ezzel mintegy karöltve a világi örömeik hajhászása már a legfiatalabb koruk részéről is. Ez az oka a nép eldurvulásának, az isteni és emberi rendbe vetett hit felbomlásának, a régi puritán szellem térvetésének. Ezen bajok legtöbbször önerőnkől alig változtathatunk, s azért kérjük a világi hatóság segítségét. Mi evangélikusok egyik örökös feladatunknak tekintjük a Biblia utmutatása szerint a felsőbb hatalmasságok iránti engedelmisséget hiveink szívébe beplántálni; azért imádkozunk minden istentiszteleten a királyért s tanácsosaiért. Ezen alattvalói hűség és hazafias érzelem ápolása egyik legszentebb feladatunk leendő.... Hiszen vallás nélkül nincsen erkölcs, ami pedig minden országnak támasza és talpköve. Ápolják kérem velem együtt az erkölcs forrását, a hitet és támogassák annak letevénytését, az egyházat.

Az egyházat és a hitet, amely javaknak talán sohasem volt annyira és oly ádáz ellensége, mint ma. Hiszen korunkat alig jellemezhetnék jobban, mint úgy, hogy az két világnézet, a keresztyénség és a keresztyénellenes világnézet küzdelmének a kora."

ivel: gróf Batthyányi Jánossal, gróf Apponyi Gyulával, báró Solymosy Ödönnel és Bolgár Ferencsel. Ezen a megbeszélésen nyerte meg az ügynek gróf Széchenyi Emil soproni főispánt is, aki 1902. februárjában megyeje 40 községéből összehívított mintegy 100 tagú küldöttséggel és a fent említett képviselőkkel Széll Kálmán miniszterelnöknek, Lukács Béla pénzügyminiszternek és Darányi Ignác földművelésügyi miniszternek egy Scholtz Ödön által megfogalmazott memorandumot nyújtott át. Az iratban az ügy egész részletesen és világosan ki volt fejtve. Az eredmény az lett, hogy az érdekelt községekben megalakulhatott a bortermelők szövetsége, melynek tagjai kimérési jogot kaptak.

A dolognak nagy jelentősége volt. Újságcikkek jelentek meg róla. Scholtz tekintélyét és népszerűségét emelte. Ő maga a község jólétének emelését és a korosmák számának csökkentését remélte vele elérni. A Protokollum A.-ba az erre vonatkozó bejegyzései mellé évtizedekkel később a következő glosszát írta: "Infolge der vielen Unkorrektheiten u. Ausschweifungen, die in den Buschenschanken vorkommen, muss ich diese erfolgreiche Aktion meiner Jugendzeit heute als die grösste Verfehlung meines Lebens erklären 6/II. 1932. Mea culpa!" Bizonyára ez a jelentős dolog nagyban hozzájárult a gyülekezet férfainak fokozottabb egyháziatlanságához.

A gyülekezetek bizalmának szép megnyilatkozását látta Scholtz abban, hogy 1910. évben a gyülekezetek immáron 18. szor választották be a megyei tanácsba.

3. 1914 - 1920

Az I. világháború ideje és az azt követő évek.

1914. június 28. -án Szerbiában meggyilkolták Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét. Egy hónappal később hadüzenet Szerbiának. Már ekkor be kellett vonulni a mi gyülekezeteink néhány férfitagjának is. Nemsokár a szerbek segítségére sietett az orosz, mire a Monarchia államaiban általános mozgósítást rendeltek el, ami azt jelentette, hogy minden epkeziab férfinak 42 éves korig be kellett vonulni. Ez a gyülekezetben nagy riadalmat és bajt idézett elő. Aug. 1. -én, szombaton dé. u. 4 órakor Lépesfalván, este 8 órakor Ágfalván volt istentisztelet gyónással és urvacsoraszóval. A bevonulók és családtagjaik mind ott voltak. Vasárnap, aug. 2. -án reggel indult az első katonavonat Ágfalváról. Megrázó volt, amint bevagonirozás előtt gyülekeztek a templom előtti téren. A gyülekezet apraja-bagyja körülöttük. Először az "Erős vár a mi Istenünk" c. éneket énekelte a gyülekezet, aztán Scholtz esperes Bzsaids 54. 10 alapján intézett bucsuszóvakat a bevonulókhoz, majd imádsággal és áldással bocsátotta el őket. Ezután megindult a menet az állomásra, első nemzeti zászlókkal és zenekisérettel. Az apák és fiak beszálltak a vagonokba és a könnyes szemű szülők, hitvestársak és gyermekek pedig itt maradtak és nem tudhatták, hogy láthatják-e még a hadba vonulókat.

Hétfőn, aug. 3. -án indult a második szerelvény. A bucsuztatás az előzőhöz hasonlóan történt. Scholtz ez alkalommal Tób. 5. 22-23 textus alapján prédikált. Ekkor vonult be Schwarz F. J. lépesfalvi tanító is. A bevonulók nevében Holzhofer Mihály azt kívánta, hogy az elesettek neveit a gyülekezet a templomban egy táblán örökítse meg, a név mellett legyen feljegyezve az alakulat is. A kívánság teljesítését a visszamaradtak meghatva ígérték. Me is tették. A templom melletti és lelkészlakás előtti téren szépen parkirozott kertben

hősi emlékmű hirdeti nevüket és emléküket.

1914. aug. 3.-tól kezdve minden este 8 órakor istentisztelet volt, mely alkalmakkor Scholtz esperes a zsoldárok, Máté ev. és a Jelenések könyve alapján hirdette az ígét. A gyülekezet tagjai és a beszállásolt német katonák is szorgalmasan jártak templomba.

A bevonultak családjainak helyzete egyre rosszabbodott. Az anya sok helyen nem tudott kenyeret is keresni, meg kicsiny gyermeket is gondozni. Lassan elfogyott a kenyér és leszakadt a régi ruha. Pótlásra gondolni sem lehetett. A kormány ugyan elrendelte az inséges családok hadisegélyben részesítését. Azonban az egély sokáig késett. Azért a megyei hatóságok jóváhagyásával a gyülekezetben alakult egy Segélyező Bizottság, melynek elnöke Scholtz esperes volt, tagjai pedig Blickle G. jegyző, Woodl Mihály bíró, Harmuth r. k. tanító és az esküdtek. Ez a bizottság minden szombat este ülésezett. Az első gyűjtésből a legjobban rászorulóknak között lisztet, zsírt, kenyeret, sőt stb. osztott ki.

A vasárnap esti istentiszteleteken offertorium volt az Ev. Segélyalap javára. Külön adományok is szépen folytak be. Ezeket Scholtz tartalékolta a még rosszabb helyzetben leendő kiosztásra.

Ujabb izgalmat jelentett aug. 24. Ezen a napon kellett bevonulni a legutóbb sorozottaknak és az ideiglenesen szabadságolt népfelkelőknek is. Ezeket is urvasorozás után áldással bocsátotta utra az esperes.

Szept. 1.-én érkezett az első szomorú híradás a veszteségek-ről. Az orosz fronton Krasznik melletti csatában a 76. gyalogezred, melynek nagyrésze sopronkörnyékiekből állott, a tulnyomó számbeli fölényben levő ellenséget egy egész napig feltartóztatta és ezalatt nagy része odaveszett vagy megsebesült. A 3700-ból cca 300 ember maradt sértetlen. Innen jöttek sebesültek Sopronba is. Az el-sebesült ágfalvi Pratscher János 76-os szakaszvezető fejlövésével, Bánfalváról egy Unger nevezetű comblövésével. Megható volt a család találkozása a sebesültekkel. Némelyiknek holt hírét költötték és egyszer csak egyik sebesült vonattal hazaérkezett. Scholtz esperes szorgalmasan látogatta a hadikórházakat. Az evangélikus liceumot is kórházzá alakították. És egyre jöttek a sebesültek, egyre többen szüntették be a levélírást a harcterről.

Szept. 11.-én jött ujjra káplán Ágfalvára. A felsőnáni származású Schmidt János, aki később győrkönyi lelkész lett. Fizetésül az egyházközséget kiutalt neki 900 K. kongruát, amiből 400 K.-át lakás és étkezésért fizetett.

A különben világi vigasságokkal megtartott "Kirtag"-ot 1914.-ben szép csendesén, templomszentelési emlékműnéphez méltóan ünnepelte a gyülekezet. A templom délelőtt és délután is zsufolásig megtelt. Az ünnepélyes csendet még talán az is fokozta, hogy ezen a napon jött meg Böhm Mátyás halálhíre, aki a 76. gyalogezred 1. zászlóaljának szakaszvezetőjeként longyel földön, Polichma mellett mindjárt a csata elején elesett. Az érte tartott gyászistentiszteleten az egész gyülekezet részt vett. Az ének: "Ruhet wohl ihr Totenbeine" az ígéhirdetés alapigéje pedig Jer. 9, 1. volt.

A háború kiterjedésével mindig nagyobb lett az embervesztés és a hadszíntér mögött a nyomorúság. A Vörös Kereszt is egyre több segítséget kívánt. Scholtz öönné erre a célra házi gyűjtést rendezett. Aki tudott, szeretettel adott valamit. Összejött: 225 drb. ing, 96 drb. alsónadrág, 170 drb. különféle kendő, 10 drb. ágynemű, 43

38. Procollum A. 452. 1. Scholtz feljegyzése: "Vom 3. bis 14. Aug. stationierte naemlich vom XIII. Feldartillerieregiment das V. Bataillon unter Befehl des Hauptmanns Viktor Ritter Inhof von Giesenhof hier... Bald kam die Nachricht, dass Hauptmann Inhof gefallen ist!"

pár sokni, 7 drb. meleg takaró, 6 drb. különféle ruhanemű és 153.40 K. készpénz. Ezeket az adományokat a soproni polgármesteri hivatal továbbította a Vörös Keresztnek.³⁹

A hadigondozottak első segélyakciója 1914. okt. 5.-én érkezett meg, melynek szétosztása miatt a segélyező bizottságnak sok kellenetlensége volt. Olyanok is igényt tartottak segélyezésre, akik nem szorultak rá. Ez azóta is úgy van.

Bevonultatták a 18-50 év között az összes korosztályokat. A bevonulók mindig urvacsorai istentiszteleten vettek búcsút a gyülekezetből. Ezek az alkalmak nagyon meghatók voltak és mindinkább azokká váltak, amint a súlyos veszteségekről jöttek a híradások. Scholtz esperes igyekezett a katonákkal levélbeli kapcsolatot fenntartani. Inakönyveket, bibliarészeket és egyéb (pítő) iratokat is küldött utánuk, hogy a nagy nyomorúság idején valami lelki táplálékuk is legyen. Sokan hálasak voltak a küldeményekért.

A háború pedig egyre hevesebben tombolt és mindig több áldozatot követelt és nagyobb nyomorúságot hagyott maga után. Hány ágfalvi család életébe tért be a szomorúság és a bánat és mennyi könny hullott az elveszett fiakért és apákért.

Scholtz esperes tovább tartotta az esti istentiszteleteket, segítette a hadiözvegyeken és árvákon. A korának legnagyobb részét be voltak zárva, nem voltak mulatságok, úgy látszott eleinte, hogy a gyülekezet vallásosabbá vált. Az egyházi rendezések mindig zsúfolásig látogatottak voltak. De csak eleinte, az első években. A háború 3. évében aztán megkezdődött a felbomlás folyamata, az erkölcsi süllyedés. Nem volt élelmiszer, mert minden kellett a fronton küzdő katonáknak. Az emberek lopni kezdtek. A lopás egészen szokássá vált. A vallásosság, egyháziasság is egyre alább szállt. A sok veszteség, nélkülözés hitetlenné tette az embereket. Voltak, akik így beszélték: "Ha van Isten, hogy tudja nézni, ilyen sokáig a háború borzalmaival? Elcsúszott valaki a gyülekezetből? Családtagjai a gyásztistentisztelet után elmaradtak a templomból mondván: "Mennyit edé tunk neki, mégsem segített rajtunk". Az eleinte tömegesen látogatott esti istentiszteletekről lassankint elmaradtak a hívek és a 3. évben be kellett szüntetni azokat. A rendes vasárnapi istentiszteleteket is mindig kevesebben látogatták. Különösen megdöbbentő volt az ifjuság elidegenedése és szétszűlése. Sok helyen hiányzott az erős atyai kéz. Az asszonyok a gazdasági munkával annyira el voltak foglalva, hogy nagyobb fiaiknak alig tudtak parancsolni ill. azok vallás-erkölcsi nevelésével alig tudtak foglalkozni. Ennek a hatása később a férfiaknál serdült gyülekezeti tagok életében nagyon meglátászik.

1918. augusztusában felsőört theologiai tanfolyam volt, melyen a német evang. egyház 3 kiváló alakja is részt vett: Dr. Ihmele professzor, az Egyetemes Lutheránus Konferencia elnöke, D. Rendtorff professzor, a Gusztáv Adolf németországi főegylet elnöke D. Paul professzor a Lutheri Misszió elnöke. Mindhármán Lipcseből. Scholtz esperes éppen e tanfolyam előtt lett a dunántúli egyházkerület gyámintézetének elnöke. A tanfolyam után a díszes vendégek ellátogattak Scholtz espereshez Ágfalvára is. Sopronban is tartottak előadásokat. 1918. aug. 11.-én, vasárnap Dr. Ihmele Ágfalván hirdette az Igét I. Kor. 15, 1-10 alapján, délután D. Rendtorff Bácsalván tartott előadást a G. A. gyámintézet jelentős munkájáról és megígérte, hogy a gyülekezet anyósításához még további segítséget nyújt. Ugyanaz nap este D. Paul missziói előadást tartott Ágfalván. A kiváló férfiak szolgálata azonban már nem tudta elosztatni a gyülekezet feje

³⁹. Lásd Protocollum A. 455. l. Scholtz feljegyzéseit.

18161 a tornyesuló fellegeket, az összeomlás valóságát. Mindenki nyugtalan és levert volt, izgatottan várta, mit hoznak a közeli napok. Augusztus végén be is következett az összeomlás.

Az összeomlás előtti háborus esztendőik egyre fokozódó anyakövetelményei és megszorításai nemcsak az egyes állampolgárokat, hanem az egyházközségeket, mint intézményeket is súlyosan érintették. Mindjárt a háboru második évében hadikölcsönt kellett jegyezni. Ágfalva és gyülekezetei vagyoni viszonyainak megfelelően jegyeztek alapjaikból és alapítványi vagyánukból: az I. hadikölcsönre 10.000 K.-t, Lépesfalva 5000 K.-t, Bánfalva 15.000 K.-t.³⁹ Ezen felül még további felajánlások is történtek, melyek visszafizetésére sohasem került sor.

Már 1915.-ben elrendelte a vallás és közoktatásügyi miniszter a templomi harangok összsúlya 2/3-á részének igénybevételét, "honvédelmi célokra". Az 1915. dec. 26.-án tartott közgyűlés elhatározta, hogy a min. rendelethez alkalmazkodva Ágfalva a középső harangot tartja meg, a másik kettőt beszolgáltatja. 1916. okt. 13.-án vitték el a harangokat. Előző napon, tehát 12.-én, csütörtökön este az egész gyülekezet összejött a templomba és megható istentiszteleti ünnepségen búcsuzott el kedves harangjaitól.⁴⁰ Másnap a szerelők a nagy és kis harangot fönn a toronyban összetörték és ugy darabokban szórták ki az ablakon. Ezeket kocsikra rakták és úgy vitték az állomásra. Mielőtt a kocsik elindultak volna, a leányok az összetört harangdarabokat megkoszorúzták és az "Ein feste Burg ist unser Gott" eléneklése után az állomásra kísérték. Ott lemérték a súlyukat. A nagy harang darabjai 1153 kg.-t, a kicsié 320 kg.-t nyomtak, együtt 1473 kg.-t, amiért a gyülekezetnek kg.-ként 4 K. megtérítés járt. A nagy harangon a következő felírás volt: "Gegossen von Friedrich Seltenhofer in Odenburg 1869. Von evangelischem Glaubenseifer erfüllt und stark in christlicher Eintracht wurde diese Glocke von der evang. Gemeinde Agendorf angeschafft und zur Ehre des Dreieinigen Gottes geweiht."

A kis harangon a következő felírás volt: "Gegossen von Friedrich Seltenhofer in Odenburg 1869. Dem Dienste des Herrn geweiht will ich in seinen Namen rufen: 'Kommet, denn es ist alles bereitet'".

Ugyanekkor Lépesfalva leadott egy 242 kg. súlyu harangot, Bánfalva pedig 2-t, egy 528 kg. és egy 188 kg. súlyut, együtt 716 kg.-t

1917.-ben a VKM 5277. sz. rendelettel a még megmaradt harangok elrekvirálása iránt is intézkedett. Ez alól a rendelkezés alól kivételt csak azok a harangok képeztek, melyeket 1700 előtt üntöttek, tehát musedlis értékűek voltak. az 1917. május 28.-án tartott közgyűlés határozatilag kimondta, hogy a megmaradt egy harangot hadicélra önként nem adja át. Ez a harang aztán meg is maradt és a II. világháboru áldozata lett.⁴¹

Scholtz esperes iránti tisztelet és megbecsülés indította a gyülekezetet arra, hogy Gyurácz Ferenc püspök utódjául őt jelölje.⁴² Hemsokkal a püspökválasztás után - melyen ugy látszik Scholtz mégis kevés szavazatot kaphatott, mert a körnendi lelkész, Kapi Béla lett a püspök -, 1916. decemberében a kormány Scholtz esperest

39. A hadikölcsönjegyzésről lássd az egyházmegyei közgyűlés 1915. évi jegyzőkönyvének 13. old. f. pontját.

40. Az istentiszteletn a gyülekezet Joh. Heinselmann: Glockenabschied c. szép énekét énekelte, Biefel du deine Wege dallamra:

1. Noch einmal klingt und laetet

Herab vom höchsten Chor,
Noch einmal ruft und deutet
Hinauf, zum Herrn empor!
Schon ist die Hand an Werke,
Die euch von hinnen traegt

Und mit des Hammers Staerke
Das Erz in Trümmern schlaegt.

egyházi és közéleti eredményes ténykedése elismeréseképpen a Ferenc József-kormányrend lovagkeresztjével tüntette ki.

1917. év első vasárnapján az anya és leánygyülekezetek előjárói, tanítói és a politikai közösségek vezetői meleg ünneplésben részesítették a kitüntetett esperest. A főispán képviselőletében Blaschek Vilmos üdvözölte Scholtz Ödönt és méltatta érdemeit, majd mellére tűzte a magas kitüntetést. A gyülekezet nevében Stark Lajos felügyelő, majd a tanítóság, a politikai közösség és a különféle egyesületek képviselői üdvözölték, mely üdvözlésekre ő meghatóan mondott köszönetet. A bensőséges ünnepség a himnusz és a szózat előnéklésével ért véget.⁴³

Grössing János ágfalvi végzett theologust 1917. aug. 12.-én avatták lelkésszé Sopronban. Ő talán az első lelkész Ágfalváról. Avatásán az esperesen kívül a presbitérium egy része és a gyülekezet számos tagja részt vett. Nemsokára aztán Scholtz esperes mellé került káplánnak, később pedig Bertömeggyesre került lelkésznek és máig ott működik.

A reformáció 400 éves jubileumi ünnepségére nagy buzgalommal

2. Ihr seid so oft erklungen,
Wenn uns ein Liebster schied;
Nun singt mit Engelszungen
Nach selbst ein letztes Lied!
Das Scheidelied vom Sterben
Für Volk und Vaterland
Singts aus und brocht in Scherben
Und schmelzt in Opferbrand!

4. Dann soll aus Feuerschlünden
Noch schlagen euer Herz
Und eure Stimme künden:
Wir sind geweihtes Erz!
Dann solle inschwersten Ringen
Den treusten in der Not
Wie Glockentöne klingen:
Harrt aus bis in den Tod!

6. Nur du bleib uns zu eigen,
Herr Gott, voll Kraft und Ruh;
Wenn deine Boten schweigen,
So rede du, nur du!
Gib, dass wir unverdrossen
In Stürmen feste stehn
Und lass, was du beschlossen,
Mit grosser Macht geschehn.

3. So sollt auch ihr vergiessen
Wie Helden euer Blut,
Verströmen und zerfliessen
In heisser Todesglut.
Muss eures Liedes Schöne
Nunauch wie Wind verwehn:
Es wird im Schlachtgedröhne,
Im Donner auferstehn.

5. Harrt aus! - Das ist zur Stunde
Da ihr von binnen zieht,
Aus euren Heroldsmunde
Für uns das letzte Lied.
Ihr laßt uns den Frieden,
Den teuren, nicht mehr ein,
Und wenn einst wir geschieden
Ihr werdet stille sein.

41. Lásd Protokoll II. 356. l. - 1917. máj. 28. közgyűlés jegyzőkönyv I. pont.

42. Lásd Protokoll II. 345. l. - 1916. szept. 24. közgy. jegyzőkönyv I. pont.

43. Scholtz esperes magas kitüntetéséről ír az Oedenburger Zeitung 1917. 7. sz. továbbá az 1916. nov. 5. számában a következőket olvasuk: "Diese königliche Auszeichnung ist die wohlverdiente Anerkennung an allerhöchster Stelle für ein Leben voll idealer Bestrebungen. Senior Edmund Scholtz' schaffender, reger Geist, hat sowohl unserem öffentlichen, wie auch dem evangelischen Kirchenleben einen viel persönlicheren Stempel aufgedrückt als, dass seine Wirksamkeit, sein edles, auf das Wohl der Allgemeinheit gerichtetes Streben besonders hervorzuheben notwendig wäre. Seine vielseitigen Betätigungen, welche er mit einem wichtigen Plan, mit einem von grosser Erfahrung unterstützten Wissen ausübte, sind zu Institutionen geworden, welche seinen Namen stets lebendig erhalten werden. Sowohl im Komitatsmunicipalausschusse, als auch in

készült a gyülekezet a sok háborús nehézség ellenére is. A gyülekezet a reformáció 400 éves jubileuma emlékére a templomot kívül és belül renováltatni akarta és egy új orgonát akart beállítani. Mindent azonban a háború megakadályozta. A tervek kivitele későbbre maradt. Az 1917. okt. 31.-én tartott ünnepi közgyűlés jegyzőkönyvének II. pontjában fel van sorolva, hogy Orgona- alapra akkor 8171.73 K., Templomablak- alapra 961.20 K., a nő és leányegylet gyűjtésében a templom kifestésére gyűjtött összeg 1550 K. volt.

Az ágfalvi templomban volt az összgyülekezet reformációi ünnepe. Reggel 9 órakor ünnepi istentisztelet, utána ünnepi közgyűlés, d. u. 2 órakor pedig az iskolások gazdag műsora ünnepélye volt.⁴⁴ A délutáni szolgálatot Scholtz esperes és Grössing János káplán végezték, mely gyónással és urvacsorával végződött. A délutáni ünnepélyen pedig Puri Gyula igazgató és kántor mondta az ünnepi beszé-
közreműködtek még: Scholtz esperes és a tanulók ének és szavaltat-
számokkal.

A közgyűlés az egész gyülekezet nevében ünnepi fogadalmat tett amellett, hogy a reformáció nagy ajándékait: az Igét és a Sakramentumot a kegyes elődök példája nyomán mindig szentnek fogja tartani, ha szükség lesz rá, szenvedések árán is hi marad azokhoz és kész hitéért, az egyházért és az iskoláért a legnagyobb áldozat vállalására is, hogy ezáltal egyre elevenebbé váljék az egyházi élet minden egyes hívő üdvösségére és békességére. Mint Scholtz esperes befejezte a közgyűlés megnyitását: "Nöge es sich unter uns, wie in den vergangenem vier Jahrhunderten, so auch in allen komenden bewahrheiten: Gottes Wort und Luthers Lehr,

Vergehen nun und nimmermehr!"

A politikai község képviselőtestületének és elnökségének a hozzájárulásával a 400 éves jubileum ünnepség emlékére az evangélikus templom körüli teret Luther térnek nevezték. A közgyűlés azt is elhatározta, hogy a jubileum emlékére a templom előtti térsége t parkiroszni kell. Scholtz erre a célra már gyűjtött is 1916. dec. 31.-ig 375.66 K.-t. A további költségekre házi gyűjtéssel akarták a fe-
dezetet előteremtteni. A parkirosás a következő években meg is történt és először fa kerítéssel volt a park bekerítve, mint a cinalap képen is látható, aztán később cementoszlopos drótkerítéssel. A közgyűlésen erre a célra a politikai község 200 K.-t, az egyházközség szintén 200 K.-t és a nő és leányegylet 100 K.-t ajánlott fel.

Az ünnepi közgyűlés IV. pontja szerint Stark Lajos és felesége Bögöthy Terézia a nagy nap emlékére 1000 K.-ás lelkeszifizetési alapítványt létesítettek sival a meghagyással, hogy egyéb adományokból az összeget 2000 K.-ig növelni kell és ha azt elérte, akkor 1/5 részét további növekedésre meg kell hagyni, 4/5 részét pedig a mindenkori lelkesznek ki kell fizetni. Scholtz már ezelőtt létesített egy ilyen alapot, úgyhogy az összeg most ahhoz került.

Ugyancsak Hackstock Károly soproni vakereskedő, aki ágfalvi születésű, és felesége Pfendesack Hedvig ez alkalommal Galiciában Grachov mellett 1916. okt. 25.-én elesett Károly nevű fiuk emlékére 500 K.-ás alapítványt létesítettek, melynek kamataiból évenként fiuk halálának napján 2 teljesen szegény hadiárva segélyezendő.

der Führung seines Seniorats liess er einen starken Geist fühlen. Grosse Liebe brachte er auch der Inneren Mission gegenüber, welche in ihm einen der werktätigsten Mitarbeiter fand. Aber auch als Schriftsteller gereicht er zur Ehre der evang. kirchenliteratur. Seine Auszeichnung wird nicht verfehlen in ganzen Kirchengdistricte, aber auch im Konitate und in der Stadt ... ungeteilte Freude auszulösen."

44. Az ünnep műsorát lásd a Függelék 9. pontján és Protokoll III. 3-8. l. az ünnepi közgyűlés jegyzőkönyvét.

A délelőtti istentiszteleten Scholtz esperes Zsid.13,7-9 textus alapján predikált. Prédikációjának felosztása két kérdésre tagozódott: Mit köszönhetünk Iuthernak? - Hogyan örizhetjük meg a reformáció örökségét? Délután pedig Ef.5,18b-21 alapján hirdette az igét. - Külön is meg kell említeni a Vánkos Jenő tanító vezetésével közreműködött vegyes kar munkáját, mely szép korál-számaival nagyban emelte az ünnepség hangulatát.

Még az összeomlás előtt, 1918. június 13.-án Kemencsi Károly orgonakészítő Szombathelyről felsőbb rendelkezés alapján leszerelt és elrekvirált 40 drborgonásipot, melyet becsomagolva a Fénközpontnak Budapestre kellett küldeni. A gyülekezet 488.30 K.-át kapott érte kártérítésképpen, mely összeg az orgona-alaphoz csatoltatott. ⁴⁵

A lépesfalvi gyülekezet a háboru alatt új toronyorát szerzett be, mely 1040 K.-ba került.

A gyülekezeti élet a háboru első éveiben különösen eleven volt. A hívek áldozatkészségét mutatja, hogy az alapok és alapítványok vagyona az önkéntes adományokból egyre növekedett. Az anyaggyülekezetnek 1918. év augusztusában 10 alapítványa és 7 alapja, a bánfalvi leánygyülekezetnek pedig 3 alapítványa és 5 alapja volt⁴⁶. A lépesfalvi leánygyülekezet alapítványi és alapvagyonáról a naplók és jegyzőkönyvek hiányában kimutatást készíteni nem lehet. Ezeknek a tőkéknek nagy része az összeomlást követő infláció idején elérte kétségbeesedést.

Az összeomlás után Ágfalván is szörnyű állapotok voltak. A harctérről hazajövő katonák fegyvereiket is magukkal hozták és sokszor berugva garázdálkodtak a faluban. Összevissza lövöldöztek, veszélyeztették a közbiztonságot. Különösen haragudtak a jegyzőkre. Őket okozták a község rossz anyagi helyzetéért. Ringbauer József derék evangélikus jegyző ablakán is belőttek, szerencsére azonban a lövés nem talált. De a forradalmi hangulatba hozott nép általában nadrágos ember, az "urak" ellen kezdett ellenséges indulattal lenni. Az alkalmazottak fizetéséből le akart vonni. Így pld. az urbéres község vezetősége és gyűlése elhatározta, hogy a r.k. lelkésznek évi 21 öl fa helyett 6 m-t, az evangélikus lelkésznek pedig 8 öl helyett szintén 6 m-t ad. Aztán mégsem lett belőle semmi.

Egyre inkább követelték a nemzetiségek kérdésének megoldását. Kissé megnyugodtak a kedélyek, mikor a Károlyi kormány a német kisebbségnek autonómiát ígért és dr. Bloyer Jakab személyében német kisebbségi minisztert neveztek ki. Sopronban a német házban - a Várkerület felőli Széchenyi palota - külön kormányképviselő működött a kisebbségi ügyek intézésére, Zsombor Géza.

1918. őszén, mikor mindenféle nyelvi kisebbségnek az anyanyelvű iskolákra vonatkozó kívánsága rendkívül erősen jelentkezett, a vallás és közoktatásügyi miniszter elrendelte, hogy a nemzetiségek meghatározhatják iskoláik tannyelvét. Az ágfalvi gyülekezet is éltk ezzel a lehetőséggel. Először 1918. nov. 24.-én, majd 1918. dec. 1.-én tartott közgyűlésen úgy határozott, hogy az előbbi magyar nyelvű oktatás helyére -melyben az 1914. évi Jankovich féle rendelet szerint kiegészítő nyelvképpen az anyanyelv is használható volt- azonnali hatállyal a kizárólagosan német oktatási nyelv alkalmaztassék, dec. 2.-tól kezdve a magyar nyelvet egyáltalán nem tanították az ágfalvi evangélikus iskolában⁴⁷.

45. Lásd Protokoll III.16.1., 1918. július 14.-i presb. gyűlés jk. II. p.

46. Az alapítványok és alapok kimutatását lásd a Függelék 8. pontját

47. A kizárólagosan német nyelvű iskolai oktatásra vonatkozó közgyűlési határozat jegyzőkönyvét lásd Protokoll III.18-19.1.II. pont: Elnöklő Scholtz esperes felolvasása a vonatkozó rendeletet. "A vallás és közokt. ministertől 26631/VII.sz. Kiegészítésül a tanítási nyelvre vonatkozóan kiadott 200532 és 202600. számú intézkedések-

Még jobban folgozta a nemzetiségi öntudást a 4044/M.E.1919. sz.rendelet, mely szerint az ágfalvi gyülekezet közgyűlése 1919. nov.1.-től kezdve a kizárólagos német iskolai tanítás mellett a lelkeszi hivatal ügyintézését és az anyakönyvek vezetését is német nyelvre állította át.⁴⁰ Ugyhogy később, 1920. szeptemberében, mikor arról volt szó, hogy az iskolában a III.osztálytól felfelé heti néhány órában a hivatalos államnyelv, a magyar is taníttassék, a közgyűlés ezt a politikai helyzetre való tekintettel elvetette. Az így kialakult helyzetet megerősítette az 1920:I.t.c.10.§. alapján kiadott 4800/1923.sz.kormányrendelet. Későbbben aztán annyi változás mégis történt, hogy a III.osztálytól kezdve a magyar nyelvet is tanították heti 2-4 órában. Innan magyarázható, hogy az iskolából kikülrült nezezők nem tudta hazája nyelvét.

nek tudomás, mihez tartás és megfelelő sürgős további intézkedés miatt értesitem címet, hogy I. Azokban a kisdedóvodákban és elemi népiskolákban, amelyeknek egész közönsége vagy többsége nem magyar anyanyelvű, a fennforgó körülmények szerint a tanítás a tanuló többségének anyanyelvén intézendő. A magyar nyelv, ahol magyar nyelvű tanulók vannak, mint kiegészítő tanítási nyelv ezután is használandó. - Ezekben az iskolákban a magyar nyelvnek külön tantárgyként való tanítását az I. és II. osztályban mellőzni lehet". Herr Senior übersetzt die Verordnung in deutsche Sprache und fordert den Convent zur Beschlussfassung auf, ob die ungarische Sprache auch in der I. u. II. Klasse oder nur von der III.-ten Klasse angefangen und dann in wieviel wöchentlichen Stunden unterrichtet werde.

Es entwickelt sich eine eingehende Besprechung in deren Verlaufe Matth. Feiler und Gottlieb Schneeweis den Antrag stellen, dass überhaupt in sämtlichen Klassen nur deutsch und ungarisch überhaupt nicht unterrichtet werde. Der Vorsitzende, die Lehrer, sowie die Gemeindeglieder: Mich. Kirchmopf, Ferd. Steiner hingegen traten dafür ein, dass zwar der ganze Unterricht in der Muttersprache stattfinde, jedoch wenigstens in wöchentlich zwei Stunden auch die ung. Sprache unterrichtet werde. Es wurde nun abgestimmt und mit 36 Stimmen gegen 6 beschlossen, dass

der Unterricht von Morgen angefangen in sämtlichen Klassen ausschliesslich in deutscher Sprache stattzufinden hat und die ung. Sprache von jetzt an überhaupt nicht mehr unterrichtet werden soll."

Ehhez lásd még az 1920. évi egyházi ker. közgy. jegyzőkönyv 164.-165. pontjait.

48. Lásd Protokoll III.44. oldal, az 1919. Okt.29.-én tartott közgyűlés jegyzőkönyvének II. határozati pontját: Először a 4044/1919. sz.rendelet 12.§.-nak német idézete: "Kirchliche Behörden und Kirchengemeinden, letztere ohne Beeinträchtigung der gesetzlichen Rechte ihrer kirchlichen Vorgesetzten, können die Sprache, in welcher sie ihre kirchlichen Angelegenheiten führen und kirchliche Dokumente ausstellen, weiters in welchen Sprachen sie in ihren Schulen unterrichten, frei bestimmen und können dieselbe auch staatlichen und Selbstverwaltungsbehörden gegenüber gebrauchen."

Der Convent beschliesst einstimmig, dass die Unterrichtssprache unserer Volksschule ausschliesslich die deutsche sei. Gleichzeitig wird die deutsche Kirchensprache festgesetzt. und einstimmig beschlossen, dass von 1.-ten November 1.J. angefangen die Pfarrkanzlei in

Új káplán Ágfalván. 1918. december 7.-én került Scholtz esperes mellé segédlelkészi szolgálatra Danielisz Robert. Ágfalváról Hepszárre választották meg rendes lelkésznek. Beiktatása 1919. aug. 31.-én történt. Később Harka lelkésze lett és ott szolgált a kitelepítésig.

Az első kommunista forradalom 1919. március 21.-én tört ki. Az élén a zsidó Kun Béla állott. A soproni népbiztos a szintén zsidó származású Kellner. Ágfalván a direktorium elnökévé Steiner Ferdinánd mészároszt választották. Vezető szerepet vittek: Vánkos Jenő tanító, Hammer Mihály, Schey József és Critsch nevezetű gyülekezeti tagok. Sopronbánfalván a vezető forradalmi alak Nitschinger Fülöp igazgató-tanító, Lépessfalván ugyancsak a tanító, Mitter Rezső.

Ágfalván a forradalmi hangulat május 1.-én volt a leghevesebb. Azonkívül Tschürtz András Kópháza mellett elesett vörös katona temetése alkalmával.

Pünkösöd előtti szombatn reggel elvitték lakásáról az ágfalvi születésű Sopronkövesden szolgálatot teljesítő vasuti jegykia-dót, Schmid Máttyást. Kihallgatták és avval vádolták, hogy a tehervonat előtt felszedte a sineket. Halálra ítélték. Alig 24 éves fia, a harctérről sebesülten hazatért ifj. Schmid Máttyás az atyja ellen emelt vádat magára vállalta, hogy megmentse édesapját. Mindkettőjüket felakasztották. Az apát a kövesdi bíró háza előtti almafára, a fiút pedig az utca másik oldalán levő körtefára. Ez történt június 7.-én. Holttestüket az ellenforradalom kitörése után nem sokára, szeptember közepén exhumálták és hazahozták Ágfalvára, ahol a hazai temetőbe nagy részvét mellett temették el őket. Scholtz tudósítása szerint több ezer ember jött össze erre a temetésre és az ő beszéde olyan mély nyomot hagyott a hallgatóságra, hogy az egész környéken népszerűvé lett. Ezután nem sokára a Sopron környéki német képviselőt kívánó választókerület éppen születésnapján, 1920. január 27.-én megválasztotta nemzetgyűlési képviselőnek.⁵⁰

A forradalmi tanácskormány első ténykedései közé tartozott, a hitoktatást kivette a tanítók kezéből. Azt egyedül a lelkész végezte az iskolán kívül. A szülők mind kívánták gyermekeik hitoktatását. A kérdés az volt, hol lehetne ezt a munkát elvégezni, ha az iskolában nem lehet? Jegyzőkönyv szerint Scholtz esperes az iskolai év végéig a templomban végezte a hitoktatást, míg a filiákban a káplán, Danielisz.⁵¹

deutscher Sprache geleitet und auch sämtliche Matrikelbücher wieder aufs Neue deutsch geführt werden müssen.

49. Lásd a Protokoll III. 54. l., 1920. szept. 26.-án tartott közgyűlés jegyzőkönyvének a II. pontját: "Unterbreitet H. Senior die bezügliche Ministerialverordnung, wonach in den Volksschulen mit deutscher Unterrichtssprache von der III. Klasse angefangen trotzdem auch die ungarische Sprache, als Sprachlehre wöchentlich in etlichen Stunden unterrichtet werden muss und fordert den Convent auf, für das jetzt begonnene neue Schuljahr in diesem Sinne zu beschliessen.

Der Convent beschliesst, dass bis sich die politische Lage klärt und unsere Zugehörigkeit endgültig entschieden sein wird, der Unterricht auch weiter in deutscher Sprache erteilt werden soll".

A német tanítási nyelvről még lásd Scholtz: Balékirat a magyarországi németiség iskolaügyének kérdésében 1924. c. kézirátát.

50. Lásd Protocollus A. 458. oldalon Scholtz feljegyzéseit.

51. Lásd a Protokoll III. 24. l., 1919. ápr. 20. tartott közgyűlési jegyzőkönyv I. pontját.

A tanácskormány az iskolában a tanítás előtti és utáni imádságot is beszüntette.

A 22.sz.rendeletével elrendelte az összes tanító és nevelő-intézetek államosítását ill.a felekezeti iskolák összes vagyonának állami tulajdonba vételét, éppennyug a papi vagyon államosítását is. Kimondta a rendelet, hogy az ellenszegülés vagy az egyház javára történő elintézés a forradalmi törvényszék legszigorubb büntetését vonja maga után.

A gyülekezet közgyűlése megrendülve hallgatta végig a rendeletek felolvasását. Az esperes-lelkész a gyülekezet nevében 1919. június 22.-én bucsuzott az iskolától és annak dérek tanítóitól, kiemelve, hogy iskoláink és azokban tanítóink évszázadokon át milye n rendkívül jelentős szerepet vittek evangélikus népünk életében.

A tanítóság nevében Weber Sámuel mondott köszönetet a gyülekezetnek irányukban mindenkor tettekben megmutatott szeretetért és biztosította a lelkészt és közgyűlést, hogy ha a kényszerítő körülmények hatása alatt a kommunista állam szolgálatába kell is állniok, evangélikus hitük és érző szívéük a régi, hűséges marad.⁵²

A helyi Munkás-katonai és paraszttanács a tanácskormány rendeletére felállított egy Liquidáló Bizottságot és egy helyi Kulturális osztályt. Az első Steiner Ferdinánd elnökléte alatt Vánkos Jenő tanító és Hammer János munkás irányították. A másik elnöke ugyancsak Steiner Ferdinánd, vezető tagjai pedig Puri Gyula tanító és Hammer Mihály munkás voltak. Az iskolák, az iskolai vagyon és a tanítói kar átvételével a nyugatmagyarországi német megyei tanács Vánkos Jenőt bizta meg.

Az átvétel a fenti bizottságok és az egyházi és iskolai előjáróság jelenlétében 1919. július 10.-én történt meg a jegyzői irókában. A helyi bizottság az átvételnél határozott jóindulatot mutatott, mert a lelkészlakást és a lelkészi javadalmi földeket ideiglenesen meghagyta a lelkész használatában, az alapítványi és alapvagyonot pedig Steiner Ferdinánd elnök lakásán helyezte letétebe, mivel az egyházközség ágfalván a liquidálás ellen igazságos elintézésre fellebbezéssel élt.⁵³ Kérte a hívek önkéntes adományai-ból összegyűlt alapítványi és alapvagyonnak, mint célvagyonnak az egyház fenntartására való meghagyását. Ezt a fellebbezést a Liquidáló Bizottság elnöksége ajánlással látta el.

Erre a beadványra elutasító válasz jött. Semmit sem hagytak⁵⁴

52. Protokoll III. 29. l., az 1919. jun. 22. közgyűlés jegyzőkönyve

53. Az ágfalvi egyházközség átadásra elért egyházi és iskolai vagyona: I. Ingatlanok: a. A lelkész használatában /ház kerttel, szántóföld és konyhakert, urbéres erdőjog/; b. A kántortanító használatában /templom melletti régi iskola-épület kerttel, szántóföld, urbéres erdőjog/; c. Ev. iskolai javadalom. /Uj iskola-épület a hozzátartozó kerttel./ Ingóságok: felszerelések és eszközök

II. Tőkék: a. Alapítványok vagyona 11.271.22 K.
b. Alapok " 19.770.89 K.
c. Alapítványok kamatai 2.588.11 K.
d. Készpénzkészletek 1.882.68 K.

Részletes kimutatással megtalálható a Protokoll III. 26-28. l.

54. A beadványra a soproni népbiztos a következő választ adta: "Munkás-Katona és Paraszttanács Ágfalva. A közoktatásügyi népbiztoság vallásügyi politikai megbízottja hasontárgy felterjesztéseimre ismételten értesített, hogy nem áll módjában a vonatkozó forradalmi kormányzótanácsi rendeletek értelmében a köztulajdonba átveendő értékek közül bármit is meghagyni az egyházközségnek. - A házi kezelésben volt ingatlanok a gazdasági év végével, a többi vagyon pedig azonnai a tanácsköztársaság erre hivatott

meg az egyházközség birtokában.

Sopronbánfalván a birtokleltár beküldésekor külön kimutatásba került, hogy a Templom-alap 27.960.89 K.összege a németországi Gusztáv Adolf gyémintézet vagyona templomépítési célra, a Lelkészfizetési-alap 12.536.83 K.összegénél pedig, hogy az a németországi Evang.Luth.Gotteskasten tulajdona. Erre való tekintettel fenti vagyonnak a liquidálása egy darabig huzódott. Mire a két intézmény igazoló irata Németországból megérkezett, addigra már nem is volt rá szükség. A bánfalvi egyházi vagyon tehát megszakítás nélkül az egyház kezében maradt.

Egyedül a templomot hagyták meg a gyülekezet birtokában.

A dolgok ilyen intézése éppen folyamatban volt, mikor a kommunizmus augusztus elején megbukott és evvel az egyházi vagyon további liquidálása is megszűnt. Aug.8.-án, minden felsőbb rendelkezés bevárása nélkül az egyházközség elnöksége minden forradalmi változtatást a régi rend szerint visszaállított. 1919. aug.18.-án jött a gyülekezet lelkeszi hivatalához a püspök telefon-jelentése, mely szerint az államosított egyházi vagyon visszaadása érdekében lépéseket kell tenni. -Az iskolákra vonatkozóan az esperes felkérte az iskolaszéket, hogy régi törvényes hatáskörét újra léptesse életbe és gondoskodják az új tanévben olyan hitoktatókról, akiknek élete a forradalmi időkben is az egyház iránti hűségéről tett bizonyosságot.

A helyi bizottságok jóindulatu ténykedése és az egyházi előljáróság lelkiismeretessége folytán a gyülekezet a liquidálások során semmiféle kárt nem szenvedett. Az egyház és az állam teljes szétválasztása, a kötelező egyházi adózás megszüntetése és az egyházi anyakönyvek beszolgáltatása a tanácskormány programja szerint - nem történt meg. Isten még hagyott egy kis időt az egyháznak a meg téérére.

A forradalmi időkről a gyülekezet jegyzőkönyveiben és Scholtz esperes írásaiban elég sok feljegyzés található, de schol nincs említés arról, hogyan fogadta a hívek serege az eseményeket, mennyire befolyásolták azok a hitéletet, milyen volt a templombajlás stb. Kapi Béla püspök ur 1920. évi püspöki jelentésében találunk említést arra vonatkozóan, hogy a templomok - "mintha nemcsak lelki szükségletük kielégítésükre, hanem élő tiltakozásképpen gyülekeznének össze a hívek" - vasárnapról-vasárnapra megteltek.

1919. november 30.-án Vánkos János tanító lemondott ágfalvi állásáról, mert a vallás és közoktatásügyi miniszter polgári iskolához osztotta be Sopronba. A lemondás napján tartott közgyűlés sajnálattal vette tudomásul a tanító lemondását. Eredményes munkát végzett a több mint 9 szolgálati éve alatt. Utódjául a gyülekezet a felvidéki származású és itt már 5 hónapja működő Buzsák Sándort egyhangu meghívással választotta meg, aki későbbben vitézzé avatása alkalmával nevét "Felkay"-ra változtatta. Meghívása 1920. május 13.-án történt. Kezdetől fogva eredményesen munkálkodott a gyülekezetben. Ő lett a férfidalkör vezetője is.

A Veperdre lelkesznek megválasztott Danielisz Róbert után rövid időn belül 3 káplán is váltotta egymást Ágfalván. 1920. évben itt működött néhány hónapig Bohland Frigyes, aki aztán Burgenlandban kapott lelkeszi állást. Őt követte Karner Károly Frigyes, aki ugyancsak néhány hónapig szolgált a gyülekezetben. Ő későbbben theol. tanár lett és mai napig ebben a minőségben működik Sopronban. 1920.

szerve, ahelyi munkás-katonák és paraszttanács által hasznosítandó, ill. letétbe helyezendő. Sopron, 1919. július 17. Zsigmond Lajos papi vagyon politikai biztos" - Ehhez lásd az ágfalvi gyülekezet irattárában "Papi vagyon átadása 1919. c. alatt az eredeti iratokat

október közepétől 1921. május végéig Konrath Frigyes segédlelkész szolgált Scholtz esperes mellett. 1920.-ban csupán néhány hétig volt Ágfalván Lang János, aki aztán Budapestre került ugyancsak kápláni minőségben.

Erre a rendkívül mozgalmas időre esik Scholtz esperes politikai pályafutásának legjelentősebb eseménye, a nemzetgyűlési képviselősége. Mint már fentebb említettem, a nagymartoni választókerületet 1920. január 27.-én egyhangulag választotta meg képviselőjének. Scholtz a kormánypárton belül dr. Bleyer Jakab német miniszter u. n. "német frakció"-jához csatlakozott és abban egilisan képviselte nyugatmagyarországi német választókerületét érdekeit. Bleyer Jakabbal és dr. Huber János képviselővel, aki később egy ideig az ágfalvi plébánián is szolgált, r.k. pap lévén, többször járt Berlinben, Münchenben és Bécsben, ahol a vezető politikusokkal arról tárgyaltak, hogy az Entente "Burgenland"-ra vonatkozó tervének elfogadását lehetőleg megakadályozzák. Terveik azonban nem jártak eredménnyel.⁵⁶ Burgenland létrejött és vele a nyugatmagyarországi sáv Ausztriához került, a nagymartoni választókerület is. Scholtz esperes mandátuma 1922. február 16.-án lejárt. Ezután mint feljegyzéseiben írta, politikával többet nem foglalkozott, hanem minden erejét az egyház szolgálatára fordította.

4. 1921. Ágfalva és a környék válságos esztendeje.

Április 17.-én az anyagyülekezet leánygyülekezeteivel együtt méltóképpen megünnepelte a wormasi birodalmi gyűlés 400 éves jubileumát.

Ugyanazon a napon választotta meg az üsszgyülekezet elhunyt felügyelője, Stark Lajos helyére az ágfalvi származású, tekintélyes soproni vaskereskedőt Hacketock Károlyt, akit az esperes május 28.-án istentisztelet keretében, majd az azt követő közgyűlésen iktatott be hivatalába. Az ünnepi közgyűlés előtt az új felügyelő programbeszédet tartott, melyben megígérte, hogy mint a község szülötte gyülekezetének érdekeit mindig áldozatos hűséggel akarja szolgálni. Igéretét meg is tartotta. Majdnem 15 éven át valóban áldozatos hűséggel viselte a gyülekezet világi elnöki tisztét.

A trianoni békeszerződés megkötése után gyorsan peregtek az események. 1921. augusztus 28.-án délelőtt Scholtz esperes szép ünnepség keretében leleplezte a lépesfalvi hősi emlékművet⁵⁷. Délután 2 órakor Lépesfalváról hazajövet Ágfalvát osztrák csendőröktől megszállva találta, akik Somfalva felől jöttek a faluba. Csakhamar tüzharcba keveredtek a magyar népfelkelőkkel. Ekkor esett el a kecskeméti származású fiatal népfelkelő, Baracsi László a r.k. templommal átellenben, a mostani Vasút utca sarkán. Scholtz feljegyzéseiben azt olvassuk, hogy Lukásndor József huszártábornok villája ablakából szemlélte az eseményt és azt állította, hogy Baracsit nem is osztrákok lőtték agyon, hanem egy magyar népfelkelő véletlenül. Mivel az elesett személyazonosságát megállapítani nem lehetett, Scholtz esperes temette el őt osztrák csendőrök órsége mellett és az esperesi szolgálatát után mindjárt letartóztatták, majd Wiener-Neustadt-ba vitték, ahol börtönbe zárták. A nép sürgetés közbenjáró-

55. Lásd Protokoll II. 40. l. II. jegyzőkönyvi pont.

56. Protokollum A. 459. l. l. bekezdés.

57. A Avatási emlékünnepe műsorát lásd a 10. sz. Függelék pontban

sára és különösképpen Schwarz Ferenc József lépesfalvi tanító és Feiler Károly ágfalvi bíró személyes tiltakozása következtében 2 nap múlva szabadon bocsátották. Burgenland tartományi kapitánya Davis aztán jött Scholtz espereshez bocsánatot kérni.

Baracsit később exhumálták és Kecskemétre szállították a holt testét. Kitűnt, hogy nem is evangélikus, hanem r.k. volt. Eleste színhelyén Kecskemét városa emlékművet állított hős fia emlékére.

Szeptember 8.-án a hajnali órákban a magyar népfelkelők olyan erős támadást intéztek az osztrák csendőrség ellen, hogy annak vissza kellett vonulni. Ebben az ütközetben az evang. lelkészlakás és a sekrestye közötti hidnál esett el egy Mahatschek nevű népfelkelő. Elestéről az evang. lelkészi hivatalban vették fel a jegyzőkönyvet. A népfelkelők parancsnoka Ostenburg kapitány ilyen szavakkal lépett az irodába: "Es ist vollbracht!" Vége is lett a harcnak, az osztrákok mindenütt visszavonultak. November 14.-én Scholtz esperes még Locsmádon harangot szentelt. Ez volt az utolsó funkciója a teljes egyházmegye területén, mert a következő napon már Burgenlandhoz csatolták, elszakították az egyházmegye legnagyobb részét. Burgenlandhoz csatolták: Lépesfalva, Csáva, Fertőmedgyes, Kabol, Lajtnaufalu, Locsmánd, Petőfalva, Ruszt és Veperd egyházközségeket és 77 szorványt. Csak az ágfalvi gyülekezet vesztett egy leánygyülekezetet: Lépesfalvát és Fraknónádas, Kelénpatak, Márosfalva, Réczény, Somfalva, Sopronkertes szorványokat.

Sopron és környékére dec. 14.-én, Sopronban és dec. 16.-án a környékbeli községekben népszavazást rendeltek el. Mindkét részről nagy propagandát fejtettek ki. Ágfalva nagy része, talán 10-12 személy kivételével Ausztria mellett szavazott, ugyanígy a többi községek is. Viszont Sopron Magyarország mellett. Így maradt Sopron és környéke, tehát az ágfalvi gyülekezet is magyar.⁵⁸

Érdekes, hogy ezekről a dolgokról a jegyzőkönyvekben semmit sem lehet találni. Scholtz is csak a feljegyzéseiben emlékezett meg a gyülekezet válságos esztendejéről. Viszont az irattárban megtalálhatók Scholtz esperes gondos összegyűjtésében a két rész propaganda iratai és röpcédulái és néhány német nyelvű újságcikk is.

A jegyzőkönyvben az első vonatkozó bejegyzést 1922. febr. 19. ülésről találjuk, melyen a közgyűlés 93/1922. sz. püspöki felhívás értelmében jegyzőkönyvben örökíti meg háláját Isten iránt Sopron és környéke valamint a evang. iskolák visszamaradása miatt.⁵⁹

58. Scholtz a Protocollum A. 459. lapján a következő felvilágosítással szolgál a falvaknak Magyarorszára nézve sikertelen népszavazásáról: "Dass die ... am 16. Dez. in den Dörfern, so auch in Agendorf u. Wandorf für Ungarn so schlecht ausfiel, das ist neben den Gefühls- u. Gesinnungsmomenten, sowie den Wirtschaftsverhältnissen hauptsächlich auch der unrichtigen Behandlung des Volkes seitens der verschiedenen Organe zu zuschreiben, ~~warüber~~... Man schreibt in solchen Fällen den Misserfolg gerne auch den Pfarrern, den Lehrern u. anderen zu u. versteht es nicht, dass die Art zur Art verlangt, dass der Deutsche hier an der unmittelbaren Sprachgrenze zum grossen Volksganzen, die Evangelischen vielleicht auch zum evangelischen Reich sich hingezogen fühlten..."

59. Lásd Protokoll II. 64. l. i. jegyzőkönyvi pontot. Annak határozata a következő: "Der Convent verzeichnet der Aufforderung des H. Bischofs entsprechend im Protokoll seine Freude darüber, dass die Stadt Oedenburg samt Umgebung und mithin auch unsere 364 jährigen Lehranstalten für Ungarn gerettet werden konnten."

Ebben az esztendőben mint nemzetgyűlési képviselő indította meg Scholtz esperes a "Gotthold" c. egyházi lapot, melyet 1936. december 31.-ig szerkesztett. Ennek a lapnak áldott szolgálata volt német gyülekezeteinkben, hozott hazai és külföldi egyházi híreket, építő tárgyu elbeszéléseket stb. Emellett ugyancsak Scholtz esperes adta ki már előbb és 39 éven át a Gotthold, népszerűvé vált, csinos kiállítású evang. kalendáriumot. Ennek helyébe lépett később a Wehr und Waffe kalendárium.

Megjegyzendő még, hogy a trianoni békében Burgenlandhoz csatolt Lépesfalva lelki gondozását egy ideig még az anyagyülekezet lelkészi hivatala végezte.

A gazdasági ebben az esztendőben és még a következőkben is sok nehézséggel járt. A pénz egyre értéktelenebb lett, ennél fogva a gyülekezeteknek mindig magasabb adóterheket kellett vállalni. Állandó terhet jelentett a gyülekezeti szükségletek fedezésén túl az egyházkerületi tanintézetek és a püspöki hivatal fentartása. Ha legtöbbször nehezen is, azonban a gyülekezet minden kötelezettségének eleget tett.

5. 1922 - 1938. Scholtz esperes nyugalombavonulásáig.

a. 1922-1929. évek fontosabb eseményei.

Már 1922.-ben Ágfalván a tanulólétszám olyan nagy emelkedést mutat, hogy egy tanítóra 100 nál több tanuló esik. A felettes iskolai hatóságok felhívták az egyházközség vezetőségét egy IV. tantéren létesítése és egy újabb tanítói állás megszervezése érdekében. Az anyagi helyzet ezt nem tette lehetővé, úgyhogy pár esztendőig ez a kérdés nem nyert elintézést. Sok nehézséget okozott a templom melletti régi tanító, ill. kántorlakás, mert azt a háború befejezése óta a vámrőség lakta és azt nem lehetett onnan kitenni. Ezért is nem lehetett a IV. tanítói állást megszervezni, mert a gyülekezet nem tudott volna az új tanítónak lakást biztosítani. Ezt a régi lakást csak hosszú évek múlva vehette újra használatba a gyülekezet.

A brennbergi szorvány fiokgyülekezetté alakulása. 1923. december 4., Borbála napja, a brennbergi kis szorványgyülekezet életében mindig emlékezetes marad. A gyülekezet apraja-nagyja istentiszteletre gyülekezett össze, melyet közgyűlés követett. A közgyűlés egyhangulag kívánta és elhatározta, hogy Brennberg szorvány ezután az ágfalvi anyagyülekezet II. filiája, illetve fiokgyülekezet legyen. A közgyűlés Scholtz esperes-lelkész mellé a gyülekezet felelősének Breuer György bányászati irodafőosztályt, Bresbiterekké pedig Tremmel János, Krug György, Holzhofer Mihály és Ráth Mihály gyülekezeti tagokat választotta meg és Tremmel Jánosnak megbízást adott a gyűlések jegyzőkönyvének ideiglenes vezetésére és a gyülekezet pénztárának kezelésére.

A közgyűlés egyhangulag elhatározta, hogy minden tiszta pár havonta legkevesebb 500 Ft. egyházi adót fizessen, ugyanennyit az a feles pár is, amelyben a férfi evangélikus, ahol pedig az asszony evangélikus, az a felét és ezt az összeget az üzemi pénztár havonta a bányászok keresetéből vonja le és a gyülekezet pénztárába tegye át. A közgyűlés bizonyos évi járuléknak az anyagyülekezet pénztárába befizetésére is kötelezte magát.⁶⁰

^{60.} Lásd a brennbergi iratok között a gyülekezet irattárában levő 1923. dec. 4.-én felvett közgyűlési jegyzőkönyvet.

dig 108, akik 34-40.000 K., majd 2.40 P. évi tagdíjat fizettek. Tiszkar a következő volt: elnök Scholtz Ödön, társelnök Feiler Károly, pénztáros Plüschl Károly, jegyző vitéz Felkay Sándor. A tisztikar sem tiszteletdíjat sem másféle járandóságot nem élvezett.

Az egyesület évente kalendáriumot adott ki, amit a helyi csoportok tagjai terjesztettek. Ezt a terjesztést a II. világháború után rosszindulattal Volksbund-verbuválásnak tulajdonították. Általában sokan az egyesületet a Volksbund előfutárjának tekintették.

Az ágfalvi csoport utolsó ülését 1936. nov. 5.-én tartotta, amikor Scholtz esperes és a tisztikar többi tagjai is lemondtak és mivel az egyesület új átszervezését nem vállalták, kimonták a csoport feloszlását. A 67 P. készpénztőkéket pedig az evang. iskola pénztárába befizették. Új csoport nem alakult.⁶³

Lépesfalva végleges elszakadása. Burgenland megalakulása után egy ideig a lépesfalvi leánygyülekezetet még az ágfalvi anyagyülekezet lelkeszi hivatala gondosta, aztán a petőfalvi lelkesz. Utóbbi, Schrödl József 1924. év elején egy elég udvariatlan hangú levélben a további szolgálatról lemondott. A leánygyülekezet vezetősége a tartományi kapitányságtól engedélyt kért, hogy az ágfalvi lelkesz szolgálatát igénybe vehesse. Ezt el is nyerte. Éppen egyházközségi közgyűlés volt Ágfalván, mikor megjelent Schwarz F. J. főtanító és Amring J. presbiter és kérték a régi helyzet visszaállítását, tehát, hogy az ágfalvi anyagyülekezet Lépesfalvát továbbra is, mint filiát részesítse egyházi szolgálatokban.

Az anyagyülekezet örömmel üdvözölte a lépesfalvi képviselőket és készséggel hozzájárult a filia további gondozásához, amennyiben arra mód és lehetőség nyílik és ha a járulékokat a gyülekezet visszamenőleg is befizeti a közös egyházi pénztárba.

Az ágfalvi képlán gondolta is a lépesfalvi gyülekezetet, de a követelt járulékok az anyagyülekezet pénztárába, ill. a közös pénztárba nem folytak be. Emiatt a lelkeszi hivatal többször is felszólította a filiát, de eredmény nélkül.

Végül is az 1926. július 30.-án tartott egyháztanácsülés IV. pontja szerint a burgenlandi evang. esperesség 264/1926. sz. iratban közölte, hogy Lépesfalva 1926. május 18.-án önálló gyülekezetté alakult, de az anyagyülekezettől a közös birtokokért kártérítést követel, ill. azokról nem mond le. Az ágfalvi egyháztanács a helyzet ilyetén alakulását tudomásul veszi, de Lépesfalvának a kártérítési követelését nem ismeri el.⁶⁴

Ettől az időtől kezdve a lépesfalvi filia végleg elszakadt az anyagyülekezettől, mellyel évszázadokon át áldott közösségben volt.

1925. május 24.-én Furt Gyula lemondott egyházközségi jegyzői tiszteréről és helyére a közgyűlés vitéz Felkay Sándort választotta.

Ágfalva község és a környék hovatartozandóságának rendeződése után újból időszerűvé vált a tanítási nyelv és a hivatalvezetés nyelvének kérdése. 1925. évben a tanfelügyelőség megkérdezte az

63. Az egyesület ágfalvi csoportjának működésére vonatkozó iratok megtalálhatók a lelkeszi hiv. irattárban. Meg van a tagok névsora is.

64. Lépesfalvára vonatkozóan lásd a Protokoll II. 96. l. III. jzk. pontot, ugyanott 143. l. V. jzk. p. és ugyanott 155. l. IV. jzk. hat. pont: "Die Muttergemeinde Agendorf ist der gewesenen Tochtergemeinde Leipsenbach gar keine Entschädigung schuldig u. zw. nich nur deshalb, weil die Tochtergemeinde von Agendorf durch aussere Gewalt abgetrennt wurde und sich auch jetzt mit der gewesenen Muttergemeinde in gar kein Einvernehmen setzte, ja schon früher die Vokation des Geistlichen eigenmächtig ausser Kraft setzte und von hiesigen Pfarrante nur aus Gnaden auf Grund eines halbjaeh-

iskolaszékét, hogyan ohajtja a tanítás nyelvét rendezni. Erre az iskolaszék határozatképpen kimondta, hogy a tanítást anyanyelven végezteti, de az államnyelvi megfelelő tanítására is gondot fordít. Ugyanakkor, 1925. július 26.-án Scholtz megkérdezte az egyháztanácsot, nem lenne-e jó a hivatal- és anyakönyvek vezetésénél a magyar nyelvre ismét visszatérni? Az egyháztanács azonban ragaszkodott ahhoz, hogy minden németül történjen.⁶⁵

Pontosan nem lehet megállapítani, de erre az időre eshetett az ágfalvi hősi emlékmű felállítása és ünnepélyes leleplezése is. A Luther téren, a lelkészlakás előtt és a templom mellett fekszik a hősök kertje, szépen parkirozva és templom felé eső részén van az emlékmű. Cement oszlop, tetjén kereszt, oldalán pedig arany betűkkel az elesettek nevei bevésve. Az oszlop előtt egy életnagyságu katonalak áll, kezében puskával. Az emlékmű alacsony cement kerítéssel és kovácsolt vas lánc-kerítéssel van bekerítve.⁶⁶ Felállítása óta a lelkész felügyelete alatt állt a kert és rendbentartásának költségeit a politikai község fedezte. 1945.-ig id. Lagler Máttyás gondozta a hősi kertet szeretettel és lelkiismeretesen, az ő halála után pedig Pahr János presbiter, áyugbéres bányász.

A sokféle célra történt gyűjtés között ki kell emelni a soproni theologus otthon felállítására az ágfalvi gyülekezetben önkéntes adományokból összeadott 250.700 K. összeget.

1926. március 21.-én az ágfalvi egyházközség közgyűlése elhatározta a világháboruban elvett 2 harangjának a pótlását. Seltenhofer Frigyes soproni harangöntőnél megrendelt egy 1125 kg. "B" hangu és egy 312 kg. "B" hangu legfinomabb harangereből készített harangot. A költségek fedezésére 150.000.000 K.-t, ebből egy párra esett 150.000 K. és az állami /1926. évi ház, föld és kereseti/ adó 75 %-át vetette ki. Alakult egy külön "Harang-bizottság", mely gondoskodott a költségek fedezésére kivetett adók beszédéséről, a harangok elkészítéséről és azok felavatásáról stb. Ez a bizottság nyomatott gyűjtőívvel fordult a külföldön élő ágfalvi evangélikusokhoz és kérte adományaikat.

A közgyűlés azt is elhatározta, hogy a harangavatásra a templom, a torony, a toronyóra és az orgona is renováltassék.

A gyülekezet tagjai szeretettel hozták meg a kívánt áldozatot. Amerikából is egyre jöttek a dollárok, de ugyanugy Németországból, Ausztriából, Csehországból és Romániából is a szép adományok. A harangok 120.113.140 K.-ba kerültek.⁶⁷

65. Lásd Protokoll II. 120-121. l. levő jegyzőkönyvet

66. A hősi emlékművön az I. világháboruban elesettek nevei a következő sorrendben olvashatók:

1914.: Schmidt Máttyás, Paar Gottlieb, Lang András, Böhm Máttyás, Grimm Mihály, Ferstl Máttyás, Holz Mihály, Grabner Mihály, Schranz Márton, Proszwimmer Máttyás, Woedl Gottlieb, Hofer János /rk./ Schimon Gyula /valószínű rk./ Blaszmann Máttyás

1915.: Schranz Máttyás, Esztl Pál, Woedl Gyula, Wetzler Máttyás, Pohl András, Bauer Kristóf, Harnwolf Mihály, Holzhofer Máttyás, Schneeweisz János, Lagler Mihály, Bauer Gyula, Graf Máttyás, Holz Máttyás, Teigner Sámuel, Heinz András, Heinz Jakab, Haas József, Spammraft János, Hauer Mihály

1916.: Holzhofer Mihály, Woedl Máttyás, Schranz Máttyás, Trinkl András, Grimm Mihály, Schelly János, Strammer Máttyás, Schelly Mihály, Bernecker János

1918.: Pratscher Máttyás, Ulreich Mihály, Ziegler András, Harnwolf András, Grimszl András, Critsch János, Kirchnopf Károly, Flöchl Pál, Lampl Pál

A harangok felavatása 1926. szeptember 26.-án, a templomszentelési emléknapon történt nagyszabású ünnepség keretében, mely 3 részből állt. 1. A harangok fogadtatása a község határán reggel 8 rakor játszódott le. A kis harangot Kirchknopf János és Böhlm András a nagyobbikat pedig Kirchknopf Mihály és Eber András gazdák hozták Sopronból, miután azokat /t. i. a harangokat/ Dahner városi kertész szépen feldiszitette. A fogadtatásra kivonult a gyülekezet vezetősége kb. 80 fehér ruhás leánnyal és 6 ágfalvi népviseletbe öltözött legény lóháton. Több ének, szavaltat és az egyházközségi felügyelő üdvözlése után Strammer Pál egyházi gondnok a köve közé szép beszéddel köszöntötte az új harangokat: "Seid im Namen der Gemeinde hier an der Grenze unserer Gemarkung auch von mir herzlich begrüsst ihr neuen Glocken. Zu Ehren unserer im Weltkrieg gefallenen Helden liessen wir dich giessen, du grosse Glocke. So erhalte in unserer Mitte ihr Gedächtnis und mahne uns mit jedem Glockenschlag unsere Pflicht bis in den Tod ebenso zu erfüllen für Kirche und Vaterland, wie es sie getan haben. Und du, kleine Glocke, mahne stets zum Frieden und rufe es in alle Welt hinaus: Friede nacht, Unfriede verzehrt! So ziehet ein in unsere Gemeinde. Gott segne eueren Eingang." A káplán imája után megindult a menet, mely díszes rendben kísérte a harangokat a templom elé.

2. Az ünnepély második része a templom előtt történt. A megmaradt középső harang a toronyból üdvöszölte szép hangján a újonnan érkezetteket, amint azok sere és fehér ruhás lányok kíséretében a torony elé értek. Itt az ünnepély gyülekezet apraja-nagyja és sok vendég, közöttük dr. Zergényi Jenő esperességi felügyelő, Szóka István főszolgabíró, Hackstock Károly egyházközségi felügyelő, dr. Töpler Kálmán ny. soproni polgármester stb. várt rájuk.

A templom főbejárata előtt állították fel a harangokat evatásra. A nagyobbik a tervezettnél valamivel súlyosabb, 1162 kg.-s a következő felirást viseli: "Da die im Jahre 1869 gegossene 1153 kg. schwere grosse Glocke der evang. Kirchengemeinde Agendorf am 13. Oktober 1916 für Kriegswecke enteignet wurde, liess dieselbe 'von evangelischen Glaubenseifer erfüllt und stark an christlicher Eintracht', diese Glocke zum Gedächtnis der im Weltkrieg gefallenen und vermissten Agendorfer evangelischen Glaubensbrüder im Jahre 1926 als Heldenglocke neu giessen und zur Ehre des dreieinigen Gottes weihen." A másik oldalon pedig az Ige: II. Sam. 1, 17. "Wie sind die Helden gefallen, und die Streitbaren ungekommen." és aláírva az elesett 50 ágfalvi neve.

A kisebbik harang végleges súlya 321 kg. lett. Felirata: "Für die im Jahre 1869 gegossene und im Weltkrieg am 13. Oktober 1916 enteignete 320 Kilogramm schwere kleine Glocke, liess die evang. Kirchengemeinde Agendorf diese neu giessen und am 26. September 1926 als Friedensglocke zu Ehren des grossen Friedefürsten Jesus Christus weihen." Másik oldalon az Ige: Isa. 32, 17.:

67. A harangok beszerzése és a templom külső és belső renoválási költségeinek kimutatását lásd Protokoll II. 191-192 l.: Bevételek: gyülekezeti tagok adójából 150,362.100 K., adományokból 19,648.648 K./ágfalviaktól 301.000 K., Amerikalaktól 12,504.000 K Németországból 1,591.238 K., Sopronból 2,150.000 K., Ausztriából 2,062.000 K., Romániából 300.000 K., Scheerszágból 740.000 K./, a politikai községtől toronyórajavitásra 8,600.000 K., offeratorium a harangavatáskor 2,700.000 K. és még egyéb bevételekkel együtt összesen: 182,339.332 K. Kiadások: a két harang 120,113.140 K., azok felszerelése 4,946.000 K., a templom, torony, toronyóra és orgona renoválása 46,896.000 K., együtt 171,955.140 K. A harangok készítése és a renoválások a legjobbkor történtek,

"Und der Gerechtigkeits Frucht wird Friede sein, und der Gerechtigkeits Nutzen wird ewige Stille und Sicherheit sein." és alatt Gerhardt Pál egyik énekének verse: "Gottlob, nun ist erschollen, Das edle Fried' und Freudenwort, Dass nunmehr ruhen sollen Die Spiess und Schwerter und ihr Nord."

Itt a torony előtt Huber Tamás konventgondnok üdvözlölte a harangokat és Scholtz esperes avatta fel azokat. Azután következett a harangok felhuzása és beszerelése. Ezalatt gyülekezett az istentiszteletre az ünneplők serege. Részt vettek azon a politikai község képviselői, a város és a megye képviselőiben dr. vitéz Simon Elemér főispán és Gévay-Wolff Lajos viselőispán és a többi vendégek is. Az Igét Danielisz Róbert harkai lelkész hirdette. Közreműködtek a helyi dalárdák és zenekarok is.

Az istentisztelet után 1/4 óráig szóltak a harangok a hősi lottak tiszteletére és 10 perces szünet után újabb 1/4 óráig a többi, utolsó 10 évben megholtak emlékére.

Melután gyermekistentiszteletre hívták a harangok a gyülekezet ifjúságát, melyen a felnőttek is nagy számban részt vettek. ⁶⁸

Az ünnepi istentiszteletek képezték az ünnepség harmadik részét. Isten erre az alkalomra szép, verőfényes napot adott, úgyhogy az ünnepség minden jelenlőnek felejthetetlen emlék maradt. A hívek máig emlegetik a szép harangszentelési ünnepet.

A harangok beszerzésénél és a harangok renoválásánál hálszeresreméltó szolgálatokat végeztek Huber Tamás konventgondnok és id. Feiler Károly bíró, akik az ügy sikere érdekében minden idejüket és erejüket az ügynek szentelték.

Iskolai események. Az ágfalvi iskolaszék Weber Sámuel, szolgálati évek szerint a legidősebb és kötelességeit mindig hiven teljesítő tanítóját 1924. okt. 5.-én igazgatóvá választotta. Jegyzőkönyv szerint Weber Sámuel a választást köszönettel vette és megígérte, hogy igyekezni fog e megasztaltatást egyháza iránti hűséggel és iskolai munkájával megérdemelni. Ezen tisztelet 1926. szept. 1.-ig viselte, amikor 42 évi szolgálat után nyugalomba ment. Helyette az iskolaszék Pürt Gyulát választotta igazgatónak.

Weber helyére II. sz. tanítónak vitéz Felkay Sándor került, az ő állására pedig 1927. február 13.-án a gyülekezet közgyűlése Tasch Pál okl. tanítót választotta meg. Tasch tanító az iskolán kívüli nevelésben is lelkesedéssel vett részt. Ő alapította a "Morgenröte" Hajnalpir munkás-férfidalkört, mely vezetése alatt elismerésre méltó magas színvonalra emelkedett. 1929. június 2.-án szép zászlóavató ünnepséget rendezett, melyen a megyei vezetőségen kívül részt vettek Sopron és környéke községeinek dalárdái is. Ezek mind szebbnél szebb énekekkel köszöntötték a Morgenröte dalkört. Aztán kicserélték zászlalaik szalagjait egymással.

1928. július 23.-án a németországi Weinheim /Heidelberg mellett/ férfidalköre látogatta meg az ágfalvi dalárdákat. Fogadásukra kivonult az állomásra a Dalesokor és Hajnalpir dalárda zászlókkal, ugyancsak a Hadastyán-egylet, a tiszletség, az ifjúság mindkét nembeli csoportja és felkísérték a vendégeket a hősi emlékmű elé, ahol egy szép ünnepséget rendeztek, melyen a német dalárda is szerepelt és a tanító-karnagyok vezetésével az ágfalvi dalosok is nagy és német dalokkal tisztelték a vendégeket. ⁷⁰

Ugy Tasch mint vitéz Felkay, a Dalesokor karnagya értékes munkát végeztek. Felkay 1929. tavaszán betanította és nagy sikerrel előadatta dalárdája tagjaival Anzengruber híres darabját, a "Mein-

mert a pénz ugyanis elértektelenedett. Rá egy évre már a K. helyett a Pengő jött forgalomba.-

68. A haranavatás leírása megtalálható a Gotthold lap 1926. okt. 15.

számában. Az ünnepély rendjét lásd a Függelék 10. pontján

tán a gyülekezet levonult a felavatásra váró iskolába, ahol az iskola gyermekek elénekelték a Hiszekegy-et, majd Huber Tamás konvent, ill. iskolagondnok felnyitotta az épület ajtaját, mire az összegyűlték a felavatás helyéül választott egyik tanterembe. Az avatást Scholtz esperes végezte. lk. 7. 1-10 igehely alapján prédikált. Kiemelte, hogy az új iskolának is egyformán kell a tudomány és a hit szolgálatában állnia, ha céljának meg akar felelni s hozzá akar járulni ahhoz, hogy az annyi sebből vérző haza és egyház az itt folyó lelkiismeretes munka hatása alatt újra felgyógyuljon. Kurt Gyula igazgató-tanító a tantesztület nevében szolt és az iskola gyermekek is szerepeltek hazafias költeményekkel és énekekkel.

Ezzel az új iskolával együtt már 5 tanterme és 3 tanítólakása lett a gyülekezetnek.

Az iskolaépítéssel egyidejűleg megszervezte az iskolaszék a IV. tanítói állást is, melynek fenntartásához a gyülekezet a mindenkori kezdő tanítófizetés 30 %-át biztosítja, a többi pedig fizetéskiegészítő államsegélyből fedezendő. Az új állásra a vallás és közoktatásügyi miniszter Grosz Aranka soproni származású Győrkönyben működő tanítónőt nevezte ki, aki Ágfalván nov. 1.-én kezdte meg szolgálatát. Beiktatása az iskola avatását megelőző istentisztelet keretében történt. Természetbeni lakásul az új iskola tanítólakását kapta. ⁷³

Az 1929. év egyik fontos eseménye volt a június 15-16.-iki püspöklátogatás, canonica visitatio. Kapi Béla püspök június 15.-én délután Baliról jött Ágfalvára, ahol még az iskolát megvizsgálta és táncoskozott a gyülekezet vezetésével. Másnap, június 16.-án istentiszteleten szolgált, utána közgyűlést tartott. A közgyűlési jegyzőkönyv II. pontja szerint a lelkész felolvasta a gyülekezet történetét, hiven válaszolva a mult megpróbáltatásait és küzdelmeit, a jelen törekvéseit és kötelességeit. A III. 1. pont szerint a gyülekezet általános vallási életének képe kielégítő volt. A férfiak gyengén látogatják az istentiszteleteket. Ennek ellonére a lutheri egyházi öntudat és hűség erős. A III. 2. p. szerint a gyülekezet 74 korált énekelt a visitatio idején. A III. 3. p. szerint a püspök feltétlenül szükségesnek tartja Sopronbánfalva leánygyülekezet anyásítását. Azonban ez csak személyi változás esetén oldható meg, mert az ágfalvi lelkész jövedelmének jelentős részét a leánygyülekezettől kapja. A III. 4. p. szerint az elmúlt évben urvacserával élt az összegyülekezetben 211 egyháztagnak, 5 %, magában Ágfalván 144 lélek, 8 %. A püspök ebből a szempontból az egész egyházkerületben a legrosszabb helyzetet Ágfalván találta. Komolyan figyelmezteti a gyülekezetet, hogy vallásosság bűnbánattal kezdődik és Isten kegyelmének megtalálásánál végződik. A vallásosság külsőséggé, üres szertartásossággá lesz, ha hiányzik a bűntudat. Vegyék komolyan ezen kötelességüket, keressék Isten kegyelmét, ne feledjék, hogy a kenyér és a bor nemcsak külső jelek, az urvacsera nemcsak emlékezés, hanem a hívők részére Krisztus valóságos teste és vére... A III. 10. p. szerint az ifjúság, különösen a levante-ifjúság is elhanyagolja az istentiszteleteket. ⁷⁴

dec. 25. száma, evangélikusok lapja 1929. dec. 22. száma, Oedenburger Zeitung 1929. dec. 11. száma; az iskolára vonatkozó cikkek: Sopronvármegye 1928. szept. 6. száma, Oedenburger Zeitung 1928. okt. 11. száma.

73. A IV. tanítói állás megszervezése és betöltése a Protokoll II. 228, 230, 243, 248, 249. lapjain olvasható

74. A canonica visitatio részletes programját lásd a Függelék 11. pontján. A jegyzőkönyvet pedig az irattárban, továbbá a Protokoll II. 250-256. lapokon. A jegyzőkönyv függelékeképpen feljegyeztettek a püspöki egyházlátogatás következő mozzanatai: Kapi Béla püspök

A canonica visitatio alkalmával Kapi Béla püspök 1929. június 14.-én délután meglátogatta a brennbergi fiókgyülekezetet, amely meleg ünneplésben részesítette a főpásztort. Felekezeti különbségre való tekintet nélkül részt vettek az ünnepségen a bányavezető tiszviselői is. A püspök Scholtz esperes-lelkész jelentése alapján szól t a gyülekezethez, majd megvizsgálta a hitoktatás munkáját és kíséretével még a délután folyamán visszament Sopronba.

Az egyházlátogatás befejezése után a gyülekezetekkel közölte tapasztalatait és megjegyzéseit és ezeket a közgyűlés megtárgyalta. Pásztorlevelet is küldött a meglátogatott gyülekezetekhez, melyet a lelkész a szászokról kihirdetett.⁷⁵ A gyülekezet vezetőségének külön is megköszönte a fogadtatást és a szeretetet, mellyel utján körülvették.

Valóban, az ágfalvi gyülekezet minden lehetőt megtett, hogy főpásztorát illő fogadtatásban részesítse. Ez a püspöki látogatás is maradandó emlék maradt azoknak életében, akik átérték.

A speyeri birodalmi gyűlés 400 éves jubileumát is méltóképpen megünnepelte a gyülekezet. Istentisztelet után ünnepi közgyűlésen Scholtz esperes méltatta a világtörténelmi esemény mai jelentőségét és felhívta a híveket, hogy a reformáció örökségeként a hit és lelkiismeret szabadságához minden időben, az elnyomás esetén is hűségesen ragaszkodjanak.⁷⁶

Személyi változások. A tanítókról fentebb már szó volt. Arról volt már szó /7. lapon/, hogy Öreg Brinner Mihály egyházi 34 évi áldott szolgálat után 1926. dec. 31.-én lemondott és helyére a gyülekezet Feiler Mihály szabomestert választotta meg egyházi tanítónak, aki tisztelettel 1927. január 1.-én kezdte meg. Közvetlen a kitélepités előtt mondott le, amikor a gyülekezet a pénz folytonos elértéktelenedése folytán nem tudott neki megfelelő fizetést biztosítani. Fizetése a megválasztásakor 3 q busa és a stóla volt.⁷⁷

1929. június hó 15.-én délután auton érkezett Balfról Ágfalvára Scholtz Ödön esperes, dr. Schindler András h. ehm. felügyelő, Ziermann Lajos, Hansmann Károly, Budaker Oszkár soproni lelkészek, László Miklós püspöki titkár, Schermann Sándor balfi lelkész, Danielisz Róbert harkai lelkész, dr. Töpler Kálmán, dr. Stráner Gyula, Steiner György és mások kíséretében. A község határára Nagy József községi jegyző fogadta és üdvözölte püspök urat az előjárósággal, majd kürtösök a templom előtt énekkel üdvözölték, a gyülekezet nevében pedig Hackstock Károly gyül. felügyelő köszöntötte. Püspök ur ezután meglátogatta Furt Gyula és vitéz Felkay Sándor iskoláját, Tasch Pál iskolája a tanító betegsége miatt nem volt meglátogatható. Az iskolai látogatás után a gyülekezet püspök urral kivonult a temetőbe, ahol Ziermann Lajos soproni lelkész Ezs. 40. 6-8 versei alapján hirdette az örök élet ígét. Este az esperes-lelkész vacsorát adott püspök ur tiszteletére, melyen vitéz Simon Elemér főispán, dr. Östör József orsz. gyűlési képviselő és dr. Czillinger József főszolgabíró is megjelent. Vacsora alatt a harsonások, az ágfalvi dalkörök szerenádok adták püspök ur tiszteletére.

75. A püspök 1171/I/1928-29. sz. az ágfalvi gyülekezetnek írt pásztorlevele: "Az ágfalvai gyülekezetnek békesség! Szeretett Híveim! Az egyháztól nyert hivatáshoz híven püspöki egyházlátogató utamon felkerestelek titeket, hogy erősítsek s intsek mindnyájatokat hitetek felől, hogy közületek senki meg ne tántorodjék a szorongatások között, hanem inkább eszetekbe vegyétek, hogy mindnyájan a Krisztus keresztjének tűrő hittel hordozására rendeltettünk. Minekutána veletek vagyok imádkozásban, kerestem

Lauff Géza 1924.-ben egy darabig adminisztrálta Lépesfalvát, később balfi lelkész, majd soproni vallásitanító lelkész lett. De közben is egített Scholtz esperesnek, 1925.-ben és még később is gyakran találjuk meg a nevét az anyakönyvekben. Az 1926. év elején Lang János volt a káplán, aki később Kismánokra került lelkésznek. Őt követte Augasztin Gyula 1926. év végéig. 1927.-ben Gritsch Mátvás segédlelkészkedett Scholtz esperes mellett, aki később Brenstein lelkésze lett. 1928. első felében Kagel Henrik volt a káplán, aki Hidasra került ugyancsak kápláni minőségben és ott fiatalon halt meg. 1928. év közepétől 1931. év közepéig szolgált Ágfalván a balfi származású káplán Schrauf Endre, később "Sass"-ra magyarosított. Ő először Tolnanémedi be került lelkésznek, onnantól Keszthidegkútra, majd újra vissza Tolnanémedibe. Sass Ágfalváról nősült, Furt Lajos Károly kisebbik leányát vette feleségül.

A gyülekezeti előljárók között 1926. június 6.-án általános tisztújítás volt. Egyhangulag ismét megválasztotta a gyülekezet egyházi gondnoknak Strammer Pált, konvent, ill. iskolai gondnoknak Huber Tamást, alapítványi pénztárosnak Steiner Pál páket, továbbá 8 új presbitert. 78

Felügyelői változásokról már volt szó.

Az Oedenburger Zeitung 1929. aug. 7.-iki számában arról olvashatunk, hogy Ágfalván egy kivándorlóai lág lépett fel. Többen, főleg az elszegényedett parasztok eladogatták vagyonukat és elindultak szerencsét keresni porosz Szilészia és Posen felé. Bizonyos Böhm János kezdte meg és követték Sommer Gottlieb és hamarosan rá Trinkl Mátvás. Az ujság szerint az új hazát keresőket főleg az csábíthatta, hogy ott olcsó pénzen nagyobb birtokot vehettek, mint amilyen itt volt nekik.

A gyülekezet jelentős alapítványi vagyona az infláció következtében majdnem teljesen értéktelenedett. A harang-alap nagyobb megmaradt összegből lehetett már a pengős világban, 1929. év tavaszán két színes üvegű új ablakot készíttetni. Az ablakokat katedrális üvegből Hirschler Rezső soproni üvegező kivitelezte.

Isten megmutatta a gyülekezetnek az infláción keresztül többször is, hogy nem érdemes a pénzt letétbe helyezni, hanem forgatni kell, hasznos beruházásokra fordítani.

Isten megsegítő kegyelmét s az ő örökkévaló tanításában megmutattam szent ígéreteinek és nagy kötelességeink foglalatát, örömmel tapasztaltam, hogy megmaradtatok a hitben s az evangélium nélatok nemcsak szóban áll, hanem isteni erőben, Szentlélekben és sok bizodalomban. Tudom, hogy mindez kegyelemből adatott s veletek és értetek áldom ezért az örökkévaló szent Istent! Hálás szívvel gondolok szívetek hozzám való szeretetének ama sokféle megnyilatkozásaira, melyekkel fogadtatok és végiglen körülvettetek. Felsorolásukra és megköszönésükre kevés a szó, de cskéit szívenbe zárva magammal hoztam s hálás szeretettel köszönöm mindnyájatoknak s áldlak érte mindnyájatokat. Egyazon szeretettel imádkozom tiérettetek, hogy a mi Istenünk tartson néltoknak titeket az elhívásra, erősítsen meg szentegyházunk iránti hűségben, töltsön be titeket a joban való teljes gyönyörűséggel és a hitnek hathatos munkálásával, hogy dicsőíttessék meg a mi Urunk Jézus Krisztusnak neve ti bennetek és ti is Őbenne, ami Istenünknek és az Ur Jézus Krisztusnak kegyelméből. A békeség Istene szenteljen meg titeket, hogy mind lelketeiket, mind testeteiket feddhetetlenül megőrizhessétek a mi Urunk Jézus Krisztus eljövételére. HU az, aki elhívott titeket és ő meg is cselekszi azt!

Az Ur legyen tiveletek! Kúséges pásztori szeretettel kérem mindnyájatokra a szent Isten kegyelmes áldását. Győr, 1929. június hó 18

Kap. Pila püspök

Ebben az időben a gyülekezeti háztartás meglehetősen magas adókulccsal dolgozott. Eltekintve az 1926. évben a harangok beszerzésére kivetett 75 %-s adótól, a többi években is 20 - 40 %-os volt az egyházi adó, amit a rendes községi adóivon vetettek ki és hajtottak és az adóügyi jegyző azt a gyülekezet pénztárába átutalta. Így aztán az adósság elég könnyen megtörtént.

Feljegyzendő még, hogy Scholtz esperes a püspöklátogatás után, tehát 1929. nyarán Koppenhágába utazott és ott részt vett a Lutheránus Világszövetség II. nagygyűlésén. Erről az utjáról részletesen beszámolt a Gotthold o. lap 1929. évi 13-21. számaiban.

b. 1930 - 1938. évek fontosabb eseményei

Az Ágostai Hitvallás 400 éves jubileumát az anya és leánygyülekezete 1930. július 6.-án nagyszabású ünnepély keretében ünnepelte. Az ünneplők száma felül volt az 1000-en. Az új alsó iskola udvarán gyülekeztek a presbiterok, dalárdák, egyesületek és tanítók vezetésével az iskolás gyermekek. Harngzugás és zene kíséretében vonult fel a gyülekezet a templomba, ahol az Igét Scholtz esperes hirdette Zsid. 4, 14 alapján.

Az istentisztelet után diszközgyűlésen ugyancsak Scholtz esperes ismertette az ágostai hitvallás keletkezését, történeti és egyházi jelentőségét. Az ő javaslatára a közgyűlés ünnepélyes fogadalmat tett, hogy ehhez a hitvalláshoz mindenkor hű marad. Ez a fogadalom jegyzőkönyvileg megörökített. ⁸⁰

1930. július 13.-án Ágfalván volt az évi egyházmegyei közgyűlés, melyen Scholtz Ödön ismét /negyedszer/ esperessé választott.

Ebben az évben az ágfalvi gyülekezetben is új választások voltak. Strammer Pál és Huber Tamás gondnokokat újra 3 évre megválasztották és a presbiteriumot is kiegészítették 9 taggal. Az alapok és alapítványok gondnoksága az infláció következtében elértéktelenedett összegek miatt megszűnt. A még meglevő néhány alap kezelésére a mindenkori egyházi gondnok kapott megbízást, ugyyszintén a G.A. helyi gyámintézeti pénztár gondozására is.

1931. július 12.-én a Sopronban tartott egyházmegyei közgyűlésen Scholtz esperes 40 éves lelkesi jubileuma alkalmával meleg ünneplésben részesült. Az egyházmegye nevében Schindler András dr.

76. Lásd Protokoll II. 233. 1.

77. " " II. 178. 1. I.

78. " " II. 145-146. 1. XII.

79. " " II. 234. 1. IV.

80. A jegyzőkönyvileg megörökített ünnepi fogadalom, ill. nyilatkozat Protokoll II. 276. 1.: "...gedenkt der Festkonvent vor allem mit dankbarer Pietät der bekennenden Vorfahren, die in schwerster Lage mutig genug waren ihr Bekenntniss nicht nur niederzuschreiben, sondern dafür auch selbst unter Dransetzung ihres Lebens u. ihrer Güter mutig vor aller Welt einzutreten. Dann spricht der Konvent sein unerschütterliches Festhalten an der unveränder- ten Augsburgischen Konfession aus, auf die saemtliche Mitglieder der Kirchengemeinde ihre volle Zuversicht im Leben wie im Sterben setzen. Endlich wird der Wille zum Ausdruck gebracht, alles

h. egyházmegyei felügyelő, a lelkészek nevében pedig Ziermann Lajos soproni lelkész üdvözölte.

Strasser Pál egyházi gondnok 7 1/2 évi hűséges és eredményes szolgálat után 1931. júliusában lemondott. Helyére a közgyűlés a hátralevő másfél évre Feiler Károly presbitert választotta.

Az 1931. évi kerületi gyűlés Kőszegen volt, amely alkalommal a gyámintézeti, istentiszteleten Scholtz esperes, mint kerületi gyámintézeti elnök szolgált. Német ismertetésének textusa I. Pét. 2, 7., címe "Christus, die köstliche Gabe" volt.

Tasch Pál III. sz. tanítót 1932. év elején Sopronba választották meg tanítónak, ezért febr. 27. -én levélben lemondott állásáról, melyen 5 1/2 évig működött. Az év végéig a megüresedett állást Neubauer Elemér soproni származású okl. tanító töltötte be. Az iskola-
szék az állás betöltésére pályázatot hirdetett, melyre a következő tanítók nyújtottak be pályázatot: 1. Neubauer Elemér okl. tanító, Sopron; 2. Budaker Gusztáv okl. tanító, Kőszeg; 3. Schwahofer Rezső okl. tanító, Kőszeg; 4. Gabnay Ferenc tanító, Pusztavám; 5. Schuh Károly, tanító Bénye; 6. Zlehovszky Irén okl. tanító, Békéscsaba; 7. Wickert Imre tanító, Csikóstöttös. Az állás helyettes kántori szolgálattal járt, ezért az egyháztanács elhatározta, hogy Neubauer Elemér és Budaker Gusztáv meghívja kántori próbaszolgálatra. A próbaszolgálat 1932. júl. 31. -én meg is történt és a mindjárt utána következő tanító és kántorhelyettes-választó közgyűlés titkos szavazással Neubauer Elemér választotta meg 141 szavazattal. Budaker Gusztáv 21 szavazatot kapott. Beiktatása 1932. szept. 4. -én volt.

Az új tanító beiktatása napján az egyházközösségi közgyűlés az egyházi alkalmazottak természetbeni lakás-használatára vonatkozó a továbbiakban érvényes szabályzatot készítette és fogadott el. Az a szabályzat a lelkészi állásra nézve mai napig kötelező erejű és a tanítói és kántori állásokra vonatkozóan érvényben volt az iskolák államosításáig.

zu tun u. nichts zu unterlassen damit dieses teure Erbgut der bekennenden Vaeter in seiner Reinheit unter uns erhalten u. auf Kinder u. Kindeskinde fortgepflanzt werde."

Nemcsak a jubileumi ünnepség után /a Protokoll II. 278. l. VI. p. szerint/ olyan jégverés volt Agfalván, hogy nemcsak a gyümölcsöt és szőlőt tette tönkre, hanem a templom iskolafelőli részén az összes ablakokat beverte. Egyetlen egy sem maradt épségben.

81. Tasch tanító lemondása és az új tanító választására vonatkozó ügyek megtalálhatók a Protokoll III. 3, 4, 18, 20, 23-25. lapjain. A III. sz. állás kántorhelyettesítéssel is járt, ami azt jelenti, hogy minden második héten végezni kellett a kántori szolgálattal. Ezért a kántori díj fele és a végzett szolgálatok után stóla járt. Ennek az állásnak volt szolgálati lakása a Luther tér 38. sz. régi tanítólakás, miután Purt Gyula saját házába költözött.

82. A kötelező érvényű természetbeni lakásokra vonatkozó egyházközösségi szabályzat:

1. §. Die Wohnung im Pfarrhause gebührt dem jeweiligen Pfarrer. Den Lehrern werden Naturalwohnungen zugewiesen, oder das jeweilig vom Staat festgesetzte Quartiergeld gezahlt.
2. §. Jede Lehrkraft hat, die ihr in der Vokation festgesetzte bzw. vom Presbyterium zugewiesene Naturalwohnung zu beziehen. Mit Rücksicht auf die Familienverhältnisse können die nicht vokationell zugesicherten Wohnungen entzogen oder umgetauscht bzw. mit Quartiergeld ersetzt werden.

Sopronbámfalva az 1932. évben főleg a német Gusztáv Adolf gyémintézet adományaiból összegyűlt tőkéből vásárolt a politikai községtől egy 929 m²-nyi telket, 4 5 P.-ért, összesen 4645 P.-ért. Ilyen módon a leánygyülekezet szép és megfelelő fekvésű telekhez jutott, melyen először lelkészlakást kellett volna építenie és az anyásítás után egyszer majd templomot. Az infláció előtt is szép összeg volt együtt a leánygyülekezetben, de az nagyrészt elérteketlenedett. A gyülekezet anyásítása évtizedek óta megvalósítandó terv volt.

Már szó volt arról /41. lapon/, hogy Lépesfalva volt leánygyülekezet 1926. május 18.-án önálló gyülekezetté alakult. Ennek ellenére a lelkészi szolgálatot tovább is az ágfalvi lelkész végezte. 1932. november 3.-án a bécsi főegyháztanács elnöke dr. Kapesius, Beyer Theophil felsőlövői és Kasper Jozsef ruszti esperesek és Grössing János fertőmedgyesi adminisztrátor kíséretében Lépesfalván egyházközségi közgyűlést tartott, melyen egy Gamauf nevű káplánt is beiktattak a gyülekezet lelki gondozására. Ezzel aztán minden további hivatalos kapcsolat megszűnt az anyagyülekezet és volt filiája között. Az 1933. március 12.-én tartott egyháztanácsülés jegyzőkönyve szerint a viszonyok változása esetén Lépesfalvának csak úgy lehetne ismét az anyagyülekezethez csatlakozni, ha előbb az 1919. év óta esedékes évi járulékokat 1932. nov. kiegyenliti. Ezen adósság lefizetése után lehet szó a kapcsolatok újra felvételéről.⁸⁴

3. §. Wirtschaftsgebäude /Scheune, Stall, Schweine u. Geflügelstall, etc./ gebühren nur dem Pfarrer und dem Kantorlehrer und auch diesen nur dann, wenn sie die Amtswohnung bewohnen, die Felder selbst bewirtschaften, Vieh, Schweine, oder Geflügel halten.
4. §. Nach den Wohnhäusern und Grundstücken zahlt sämtliche Steuern, sowie die Feuerversicherung, das Rauchfangkehrer- u. Nachwachtersgeld u. alle übrigen öffentlichen Lasten die Kirchengemeinde, ebenso leistet sie die Standhaltung der Baulichkeiten innen u. aussen. Kirchenvater u. Schulvorstand können mit Ausnahme von kleineren dringend nötigen Reparaturen, grössere, wenn sie in Kostenvoranschlag nach nicht votiert waren, nur dann durchführen, wenn sie vorher durch das Presbyterium bewilligt werden.
5. §. Bezüglich des Anstreichens der Türen und Fenster sowie des Ausmalens der Zimmer und der übrigen Räumlichkeiten wird bestimmt, dass die Kirchengemeinde bei ersten nur das einfache Anstreichen braun, grün oder grau, beim Zimmermalen aber nur einfache Mustern leistet. Wünschen Pfarrer oder Lehrer kostspieligere Ausführungen, müssen sie die Preisdifferenz aus Eigenem bezahlen.
6. §. Das Reinigen der Wohnungen zu Pfingsten u. zum Kirchtag leistet die Gemeinde nur dem Pfarrer u. insofern er die Naturalwohnung bewohnt, dem Kantorlehrer. Nach den übrigen Lehrern stellen u. Wohnungen übernimmt die Kirchengemeinde keine diesbezügliche Verpflichtung.
7. §. In der Regel werden in jeder Naturalwohnung nur alle zehn /10/ Jahre einmal grössere Reparaturen vorgenommen u. auch dann nur in den Fall, wenn u. in welchem Masse sie vom Presbyterium festgesetzt werden. In ein u. demselben Jahre hat jedoch immer höchstens eine Wohnung auf grössere Reparaturen Anspruch.
8. §. Bei allem hat das Presbyterium u. die Vorstehung die nötige Umsicht u. grösste Sparsamkeit zu beobachten.

Scholtz esperes feljegyzései szerint az 1932. év rendkívül száraz volt. Dec. közepéig meleg volt, csak azután kezdett a levegő lehűlni és esett az első hó.

1933. március 19.-én, az egyházközség együttes közgyűlésén 1 1/2 évi szolgálat után lemondott Feiler Károly egyházi gondnok és helyére Hauer János e gyháztagot választották gondnoknak. Ugyanekkor mondott le a konvent-gondnok ill. iskolai pénztáros Huber Tamás is, aki 9 évig szolgált a gyülekezetben. Az ő idejében és az ő érdemes segítségével történt a harangok beszerzése és a Tomotó utcai iskola építése. Utódjául ifj. Rath Mátyást választotta a közgyűlés. A presbyterium 8 tagjának is lejárt az ideje és helyükre újakat választott a közgyűlés.⁸³

Brennbergben szép új r.k. templom épült. Ennek tornyába helyezték el a régebben harnglábon függő és mindkét felekezet által használt "brennbergi harangokat". 1933. március 28.-án evang. temetés volt Brennbergben és a kiharangozást a helybeli r.k. káplán nem engedte meg. Az eset nemcsak az evangélikusok, de a r.k. hívek között is rossz hatást váltott ki, éppen nem a keresztyén testvéri szeretet és felekezetközi békesség kifejezése volt. Később a brennbergi evangélikusok is építtettek haranglábat és harangokat is szereztek be.⁸⁴

A gyülekezet többször részesült külföldi, főleg németországi evangélikus testvérek adományaiban. A német C.A. gyámintézet Scholtz esperes személyes közbenjárására, mint már feljegyeztük, nagyobb segélyekben részesítette a sopronbánfalvi leánygyülekezetet, de Ágfalvának is jutott. Az Elzász-Lotharingiai Gotteskasten 1933.-ban az ágfalvi evang. lelkészfizetési alapra ismételten küldött majdnem 50 P. adományt. Viszont az ágfalvi gyülekezet is többször gyűjtött külföldi evang. gyülekezeteknek. 1933.-ban pl. gyűjtés volt a kismartoni templom és lelkészlakás építése javára, ugyancsak abban az évben az ukrainai evangélikusok megsegítésére. A jegyzőkönyvek és az egyházközségi számadások ezeknek a kapott és adott adományoknak és segélyeknek a bizonyosságai.

1933. augusztusában Edelényi-Eiszner személyében evangélikus és pedig buzgó keresztyén állomásfőnök került Ágfalvára. Scholtz esperes jó reménységgel tekintett működése elé. Várta, hogy majd az evangélikus vasutasokat a templomba rendeli. A reménység teljességéről nem szól a krónika.

Ötven évvel ezelőtt, 1883. ban készítette Lang Mátyás asztalos az oltár előtti dobogót. A félszázad alatt a nedves helyen fekvő dobogó teljesen elkorhadt. 1933. szeptemberében, a templomszentelési emlékünnepre készített újat az előbbi mesterének unokája Lang János asztalosmester.

1933. októbere óta felsőbb hatósági rendeletre, amikor a levante ifjuság is részt vett az istentiszteleten, záróéneknek a himnuszot kellett énekelni. Ez sajnos elég ritkán történt meg, mert a levante-ifjuság testületileg csak a nagyobb ünnepeken vett részt az istentiszteleten.

Scholtz esperes feljegyezte, hogy 1933. december 5.-én Buda-

83. Lásd Protocollum A.471.1. Scholtz feljegyzését.

84. Lásd Lépesfalvára vonatkozóan Protokoll III.29.1. III. jzskönyvi pontot, továbbá Protocollum A.471.1. Scholtz feljegyzését.

85. Lásd Protokoll III.36-37.1.V, VII, XIII. jzskönyvi pontokat.

86. Lásd Protocollum A.472.1.

pesten váratlanul, hirtelen halállal elhunyt Bleyer Jakab, a magyarországi német kisebbség vezére, akinek a Volksbildungsvereinen és Scholtz esperesen keresztül az ágfalvi németekkel is közvetett kapcsolata volt.⁸⁷

Az 1933. évi névmagyarosítási mozgalom Ágfalván is éreztette hatását. Scholtznak ez nem tetszett. Ugy látta, hogy hívei kényszer hatása alatt vettek fel magyar neveket. Feljegyzéseiben olvashatjuk: "So legte man es in Oedenburg den vielen Eisenbahnangestellten klar, dass es "in ihrem Interesse" liegt, magyarische Namen anzunehmen, was dann auch zu 100 % geschah." A gyülekezetben elsőnek magyarosította a nevét Kirchknopf András vasuti váltókezelő, Kövi lett. Aztán többen is követték példáját: Ferstl=Penyvesi, Biszner=Erősvári, Gritsch=Ág, Woodl=Vig, Böhm=Budaki, Krug=Kerényi, Böhm=Lelkesi, Grimal=Gálos, Gritsch=Gordon, Grimm=Gerényi, Woodl=Várhegyi, Nussbör=Mándorhegyi, a soproni származású Lichtenecker=Lenti, később Holzhof=vitész Hajna, Kirchknopf=Ágfalvi, Graf=Garádi stb. Ezek legnagyobb része vasuti munkás vagy alkalmazott volt. Akiket kitelepítettek közülük 1946.-ban, azok nagy része az eredeti német nevét használja. Viszont az ittmaradtak közül senki sem németesítette vissza a nevét.⁸⁸

Burgenland létesítése óta állandó csempészet folyt Ágfalván, de különösen nagy méreteket öltött ez 1933-34. év telén. Naponta igen sokan jöttek át Burgenlandból busáért, amit itt 12 P.=15 Schillingért megvásároltak, hazavitték és otthon a vételár duplájáért eladták. Sopron megye déli községeiből sok gabonát szállítottak ide Ágfalvára és innen tovább kifelé. A termény után következett a tojás, a borscsempészet. Mindenféle mezőgazdasági terméknek megvolt a keletje kifelé. Ezért sok idegen fordult meg Ágfalván, ami fellendítette a vendégfogadók és kereskedések forgalmát. Ez az elnézett csempészet a politikai községnek és az egész lakosságnak is nagy jövedelmet hozott.⁸⁹

1934. január 6.-án meglátogatta Scholtz esperest Ágfalván Geiszler Bruno D. a németországi G.A. egylet főtitkára. Innen az esperessel átment Sopronbánfalvára és ott részt vett az istentiszteleten majd az azt követő presbiteri ülésen. Információkat szerzett a leánygyülekezet helyzetéről és az anyásításra vonatkozó tervekről. Visszatérve Lipcsébe, a központi vezetőségnek beszámolt magyarországi tapasztalatairól és a bánfalvi helyzetről is. Erre már január 18.-án megérkezett az egylet elnökének D. Dr. Rendtorff Ferencnek örvendetes értesítése arról, hogy a központi vezetőség az évi 3 részre osztott nagy szeretetadomány egyik részét Sopronbánfalvának adja lelkeszlakás és gyülekezeti-terem építésére. Ez meg is történt a Königsbergben 1934. okt. 1-3.-ig tartott évi G.A. egyleti közgyűlésen, mely Sopronbánfalva-Danzig-Lanfuhr gyülekezeteknek egyenként 6502 RM. segélyt szavazott meg. Ezen a közgyűlésen Scholtz esperes is részt vett és személyesen mondott köszönetet a nagy segítségért.⁹⁰

A Magyarhoni Ág. Hitv. Evangélikus Misszióegyesület megalakulásának 25. évfordulója alkalmából 1934. febr. 1-2.-án "Jubilumi konferenciát, hálaadó istentiszteletet és diszkozyűlést" tartott Budapesten, melyen febr. 1.-én d. u. 4 órakor a konferencia megnyitását Scholtz Ödön, az egyesület első alapító, akkor tb. elnöke végezte és

⁸⁷ Lásd Protokollum A. 472. 1. Scholtz feljegyzését: "Am 5. Dez. starb ... der Führer des ungarl. Deutschtums, Minister a. D., Reichstagesabgeordneter, Univ. Prof. Dr. Jakob Bleyer ein edler Mann... Er hat das schon in Lethargie versunkene Deutschtum Ungarns aufgeweckt u. zum völkischen Bewusstsein zurückgeführt."

febr. 2.-án d. e. 11 órakor a hálaadó istentiszteleten az oltári szolgálatot Broschko G. Adolffal ő látta el és d. e. 12 órakor a diszkügyűlésen "A 25 éves múlt hálaoltárai" címmel ünnepi megemlékezést tartott.⁹¹

Scholtz már a múlt évben foglalkozott a gondolattal, hogy jó lenne egy ügyes, fiatal orvost hozni Agfalvára. Nemsokára ebben az ügyben megkereste dr. Heisz János tolnanegyvei Hőgyész községből való fiatal orvost, aki Budapesten tanult és utána Németországban híres klinikákon szerzett elsőrendű gyakorlati képzést szerezett és ott kint meg is nősült, nem volna-e kedve Agfalvára jönni. Dr. Heisz eljött Agfalvára orvosnak és Scholtz szerint a község jól járt vele. Mivel nem volt más lakás, ideiglenesen Neubauer Elemér javadalmi lakásába, az öreg iskolába költözött be, melyet előzőleg a gyülekezett alaposan renováltatott. Neubauer Elemér tanító 1934. június 10.-én 16 havi kötelező katonai szolgálatra vonult be, lakását ugyesen használhatta volna, tehát azt a presbiterium engedélyével dr. Heisznek bérbe adta. Később a község államsegéllyel a soproni utcában modern és minden követelménynek megfelelő orvoslakást épített és ott lakott dr. Heisz a háboru végéig, amikor ő is családjával nyugatra menekült.

Kortársak azt beszélik Heisz orvosról, hogy "nagy német" volt, a helyi Volksbundban is vezető szerepet vitt.

Vitéz Gömbös Gyula miniszterelnök 1934. június 16-17.-én Sopronban időzött. Tiszteletére vitéz dr. Simon Elemer főispán díszveccsorát adott, melyre Scholtz esperest is meghívta, aki azon részt is vett.

Purt Gyula igazgatót 1934. augusztus 28.-án szélütés érte. Gyógyulása majdnem egy fél évig tartott. Helyettesítésére a presbiterium mint iskolaszék a soproni Spannraft Mihály okl. tanítót kérte fel. Később nevezett a katonai szolgálatra bevonult Neubauer Elemér helyettesítésére nyert megbízatást. A beteg igazgató további helyettesítését a szintén soproni Friedrich Árpád okl. tanító vállalta, aki azonban az év végén elhagyta a gyülekezetet. Mindkét helyettesítő tanítóról jegyzőkönyvbe vétetett, hogy munkájukat lelkiismeretesen és hűségesen végezték. Az igazgatói teendőket Purt helyett vitéz Felkay Sándor látta el.⁹²

Az új temető 38 év alatt a halottas házig teljesen megtelt. A ház fölötti rész megnyitása is szükségessé vált. A megnyitást istentisztelet keretében 1934. augusztus 5.-én Scholtz esperes végezte.

1934. október 14.-én volt az egyetemes G. A. gyámintézet évi közgyűlése Niskolcon. Scholtz esperes is részt vett azon. Az utolsó pillanatban kérték fel, hogy a vallásos esten tartson előadást. Sa-feljegyzése szerint "Az evangélikus egyház a mai Németországban" címmel tartott rögtönzött, mégis nagysikerű előadást. Innen testvére meglátogatására Iglóra utazott. Látogatása idején egy kis templom felavatása alkalmával találkozott a szlovákiai evang. püspökkel Obrda Wladimirral.

88. Lásd Protocollum A. 472. 1.

89. Lásd " " 487. 1.

90. Lásd " " 487, 489. A segélyt kiegészítették 7000 RM.-ra.

91. A jubileumi ünnepség magasszínvonalu programját lásd a Függelék 10. pontján.

92. Lásd Protocollum II. 53953, 61. lapokon.

Ezekben az években az igen értelmes és tekintélyes presbiter, Siegl Mihály volt a bíró. Ennek 1934. végén nézeteltérése volt dr. Csillinger járási főszolgabíróval, azért, mert Siegl bíró az egyszékes párt helyi szervezetének alelnöke letére is megjelent a független kisgazdapárt soproni nagygyűlésén és meghallgatta dr. Eckhardt Tibor beszédét. Ezért a főbíró felelősségre vonta. A nép ennek ellenére is Siegl mellé állt és dec. 9.-én megválasztotta megyei bizottsági tagnak. Vele szemben megbukott a választáson Varga József ágfalvi r. k. plébános. Ekkor alakult meg a kisgazdapárt Ágfalván és az 1935. évi képviseléválasztásokon a nemzeti egység pártjával szemben 602:254 arányban győzött. Az ágfalvi gazdák mindent megtettek a kisgazdapárt érdekében. Scholtz esperes is élénk érdeklődéssel figyelte a pártpolitika eseményeit.

1934. dec. 9.-én este a Holzhofér féle vendéglőben sokan éltették a megyei taggá választott Siegl Mihályt. Közük volt Ágfalva egyik legtekintélyesebb gazdája, Kirchknopf Mihály gazdasági tanácsos is. Kilenc óra után hagyta el a vendéglőt. Az utca koromsötét volt. Kirchknopf a lelkészlakástól valamivel lejjebb beleesett a patakba és az eséstől agyvérzést kapott és meghalt. Egy óra múlva holtan találták meg a patak-árokban. ⁹⁴ E jelentős ember családja később a kitelepités által egészen széthullott. Egyik fia Ágfalvi András soproni postatiszt itt maradt és ő mentesítette az özvegyet, a kedves öreg "Misl Mam"-ot. Többi gyermeke túl van a határon.

94. Scholtz a következőket írja Kirchknopf Mihály gazdasági tanácsosról a Protocollum A. 490. lapján: "Als ich nach Agendorf kam, beteiligte er sich an der damaligen "Radikalen Bewegung". Trat auch als Abgeordneten kandidat auf, fiel jedoch durch u. trat bei der Stichwahl zur Regierungspartei über, dessen "Kortesch" er dann zeit lebens blieb. Als Bauer war er fleissig u. strebsam, wurde daher erst "Musterwirt" u. dann "Oekonomierat". In der Gemeinde war er früher Richter u. bis zuletzt Representant. Man wählte ihn auch zum Presbyter, obwohl er sich lange Zeit offen zum Atheismus bekannte. In seiner Jugend war hier ein Wagnermeister, namens Rubendunst /ein zugewandterter Heinze/, in dessen Werkstatt von ihm bestellte atheistische Bücher gelesen wurden, woran sich auch Kirchknopf beteiligte. Von hier aus ergoss sich der Unglaube auf die Gemeinde. Auch der jüdische Arzt u. Freimaurer, dr. Jos. Müller in Oedenburg erhob Kirchknopf, der einen geweckten Geist und Fleiss zum Lesen hatte, zu seinem Freund u. gab ihm Bücher wie Haecckel's "Weltraetsel" und andere zu lesen. Das verwirrte gar seinen Kopf. Seine Fromme Mutter, die er im Alter nicht gar musterhaft behandelte, klagte oft: "Er hat allerlei Bücher zum Lesen, nur der Katechismus fehlt aus seiner Bibliothek." Später, besonders zuletzt, hat er von dieser Extremität auch nachgelassen. Er gründete den landwirtschaftlichen Verein und war lange Mitglied der Komitats-Kongregation, auch des "Verwaltungsausschusses" und der "Kleinen-Sitzung". Nach der am 14. Dez. 1921 erfolgten Volksabstimmung über den Verbleib von Oedenburg u. Umgebung bei Ungarn oder seiner Abtretung an Oesterreich, erhielt er den Nimbus eines grossen Patrioten. Er stellte es so dar, als ob die für Ungarn abgegebenen Stimmen er zustande gebracht haette, --tatsächlich haetten für Ungarn viel mehr Stimmen entfallen müssen, wenn seine grosse Verwandtschaft, die ihm stets blindlings folgte, durch ihn in dieser Richtung beeinflusst worden waere. Jedenfalls war er persönlich gut ungarisch u. gut deutsch eingestellt. Auf seine direkt an den damaligen Ministerpraesidenten gerichtete Bitte hin wurde vor etlichen Jahren in Oedenburg eine landwirtschaftliche Winterschule für unsere Bauersöhne, mit deut-

Az 1934. évről feljegyezte Scholtz esperes, hogy az egy meleg, kellemes időjárásu esztendő volt. Az év utolsó napjáig nem esett hó, meleg, napsütéses idő volt karácsonykor is, amiért aztán az ünnepi istentiszteletekre is többen jöttek, mint a hideg időkben.

A gyülekezet 1921. óta működő felügyelője, az ágfalvi születésű Hackstock Károly előrehaladott korára való tekintettel 1934. december 28.-án kelt levelében tisztségéről lemondott. Az összugyülekezet 1935. március 17.-én tartott közgyűlése sajnálattal vette tudomásul hűséges és derék felügyelője lemondását és őt életfogytiglan a gyülekezet tiszteletbeli felügyelőjének választotta. Az aktív tisztségre pedig Breuer György, a brennbergi bányaiüzem irodájának adminisztratív igazgatója került, aki már hosszab idő óta mint a brennbergi fűgyülekezet felügyelője eredményesen és hűségesen szolgált egyházának. Jelentős munkát végzett a brennbergi bányában dolgozó ágfalvi munkások egyházi adójának behajtása körül, amennyiben ő azt havonként a bányapénztárral levonatta és a gyülekezet pénztárába befizette. Nagy mértékben elősegítette a harangláb felállítását és a harangok beszerzését Brennbergben. Mindig szeretettel és lelkiismeretesen képviselte gyülekezte érdekeit. Hivatalba iktatása 1935. május 19.-én istentiszteleten és közgyűlés keretében történt.⁹⁵

A sopronbánfalvi leánygyülekezet 1935. április 14.-én tartott közgyűlése elhatározta az I. világháború végén elvett 2 harangjének a pótlását és egy orgona-harmonium beszerzését istentiszteleti célra. Ugyanez a közgyűlés tervbe vette egy később lelkészlakásnak is használható épület építésének a megkezdését is. A harangokat Seltenhofer Frigyes soproni harangöntő mesternél rendelték meg egyiket 117 kg., a másikat 487 kg. sullyal. A két harang mellékkiaadásokkal együtt 2691 P.-be került.

A harangok felavatása 1935. július 7.-én nagyszabásu ünnepség keretében történt. A szép időben a szomszédos gyülekezetekből is szép számu vendégsereg jött át Bánfalvára. Sopronból ott volt a t. főbíró dr. Havas Béla, dr. Brunner Emil egyházmegyei felügyelő, dr. Töpler Kálmán ny. polgármester és egyházközségi felügyelő, Ziermann Lajos és Hanzmann Károly lelkészek; Balfról Schermann Sándor lelkész és Rauer Mihály felügyelő és Vida Ferenc tanító, Harkáról Danielisz Róbert lelkész, Ágfalváról az esperes és felügyelőn kívül a presbiterium és sok gyülekezeti tag. Burgenlandból Grössing János fertőmedgyesi lelkész, egykori bánfalvi káplán. A feljegyzések szerint legalább 3000 lehetett a résztvevő ünneplők száma.

A harangokat Gritsch János presbiter hozta szépen feldiszitett fogatán. A falu határától 40 fehérruhás leány, levante-diszszakasz és nemzeti színnel feldiszitett kerékpáros legények kísérték a harangokat a torony elé. Az ünnepély I. része a falu határán folyt le, ahol diadalkapu állt. A harangokat szállító fogat megállt a diadalkapu alatt és az ünnepi kíséret a Degendorfer-Gritsch egyesített zenekar vezetésével elénekelt a "Lobe den Herran, den maechtigen König der Ehren" c. korált, aztán Weltler Rezső üdvözölte a harangokat, majd a Harmonia férfidalkör előadta Ereutzer: Die Kapelle c. darabját. Az ünnepély II. része a torony előtt történt. A gyülekezet zenekísérettel elénekelt az "Ein feste Burg ist unser Gott" c. éneket és Scholtz esperes beszéde után felhúzták a harangokat a torony-

scher Unterrichtssprache eröffnet... "Valószínű, hogy Scholtz bizonyos elfogultsággal írt Kirchknopf Mihályról.
95. Lásd a Protocollum A. 491. l. és a Protokoll III. 63, 67, 70. lapokat.

ba. Az ünnepély III. része volt az istentisztelet. Az iskola udvarán volt felállítva az oltár, mely előtt az "O dasz ich tausend Zungen haette..." c. ének eléneklése után Ziermann Lajos soproni lelkész, az egyetemes G.A. gyámintézet elnöke szolgált. Prédikációjának alapigéje a két harang felirata volt: Jer. 8, 23 és Ján. 16, 23. A nagyobbik harangot itt is, mint Ágfalván, békeharangnak, a kisebbiket pedig imaharangnak nevezték. Az avatást Scholtz esperes végezte. Az avatás után megszólaltak a harangok és a gyülekezettel együtt dicsérték az Istent. A férfidalkör Beethoven "Die Himmel rühmen" c. gyönyörű koráljának eléneklése után az esperes imával és áldással szolgált, az ünnepély a magyar himnusz hangjaival ért véget. A himnusz után az összes harang megszólalt a háboruban elesett 73 Ágfalvi evangélikus tiszteletére, majd pedig a régi harangok elvitelétől az új harangok felavatásig megholtak emlékére.

A harangok beszerzése körül Scholtz esperesen kívül különösen sokat fáradtak: Kranixfeld Ferdinánd gondnok, Tiefbrunner Ernő ny. tanító, Kalbantner Károly községi bíró és Feller András presbiter. Az ő emlékezetük is legyen áldott.⁹⁶

Kirchknopf Mihály vendéglős a Patak utcában levő épületéhez egy nagy tánctermet épített, melyet mozinak is szánt. Scholtz ennek nem örült, mert előre látta, hogy a táncterem nem szolgál a gyülekezet építésére. Azért jegyezte be a naplójába: "Das alles hat uns noch gefehlt!?"

Mivel a toronyórát nemcsak az evangélikusok, hanem az egész község lakossága használta, annak javítását 1935. évben, mint már előbb is, a politikai község vállalta. Az alapos javítás 180 P.-be került.

Az év második ünnepi eseménye az Ágfalvi templom fennállásának 150. és teljes újjáépítésének 100. évfordulója. Ennek méltó megünneplésére már jó előre készült a gyülekezet. A templomot kívül és belül tataroztatta, nem valami izléses kék konyhamintával kifestette a belsejét, az orgonát és az ajtókat újra mázoltatta, a lezuhant és erősen megrongálódott középső csillárt kijavíttatta, 8 új színes, katedrális üvegből összeszerakott ablakot készíttetett /ennél az üveges-műnkát Wittmann üvegező, a vas kereteket Huber István gépgyáros csinálta/, a sekrestyét újra padlóztatta és berendezését kijavíttatta és újra festette, a nő és leányegylet új finom, a liturgikus követelményeknek mindenben megfelelő, aranyhímezésű zöld oltárterítőt szerzett be. A templom külső és belső teljes rendezése és díszítése több mint 3000 P.-be került, melyet kizárólag az anyagyülekezet fedezett. Még 1000 P. kölcsönt is kellett felvenni úzv. Bernhard Ignác Károlyné, szül. Ziegler Erzsébet bánfalvi egyháztagnól, melyet a következő évben adóból egyenlétette ki a gyülekezet.⁹⁷ E munkálatok elvégzését Hauer János egyházi gondnok és Rath Mátyás konventpénztáros nevéhez fűződik.

A nagyszabású jubileumi ünnepség 1935. szept. 22.-én, templomszentelési emlékűnnepen volt. Isten gyönyörű, tiszta, napsütéses időt adott hozzá. A Temető utcai iskola udvarán gyülekeztek a szomszédos gyülekezetek vendégei. Szép látvány volt, amint 3/4 9 órakor az is-

96. Lásd Protocollum A. 491. l. az ünnepség rendjét és annak leírását a Gotthold c. lap 1935. július 15. számában.

97. A templom renoválására vonatkozó adatok megtalálhatók a Protocoll III. 68-76. lapjain. - A zöld oltárterítőt Király Ferenc soproni mester készítette. Az antependium két szélén függőleges girlandban buzakalász és szőlő között Krisztus-monogram látható, középen pedig kereszt, körülötte a felírás: "Eiax feste Burg ist"

kola udvaráról harangszó és zene kíséret mellett elindult a nagyszámu, tarka menet. Elöl a zenekarok után az iskolások, egyenruhás leventék, tüzoltók és hadastyánok zászlóikkal, a bánfalvi leányok fehér ruhában, az ágfalviak népviseletben és a vendégek csoportjai. A lelkészlakás előtt a bánfalvi leventék fuvószzenekara Polster László karnagy vezetésével előadta: "Wachet auf, ruft uns die Stimme" és "Ein feste Burg ist unser Gott" korálokot. Azután a lelkészlakásról az iskolások és az ifjuság sorfala között vonultak be a lelkészek és az egyházi és világi vezetők az templomba: Scholtz esperes, dr. báró Podmaniczky Pál hittudományi kari dékán, Ziermann Lajos soproni, Danielisz Róbert harkai, Schermann Sándor balfi lelkészek, Heszler Sámuel ny. lelkész Sopronból, Weltler Rezső káplán, dr. Brunner Emil egyházmegyei felügyelő, Hackstock Károly tiszt. felügyelő, dr. Czillinger József járási főszolgabíró, Bauner Mihály balfi, Breuer György ágfalvi felügyelő, dr. Heimler Károly városi főjegyző, Németh Károly lic. igazgató, Graf Samu és Neubauer János soproni ev. népiskolai igazgatók, Gurányi Jakab bánfalvi iskola-igazgató stb.

Az istentiszteleten ugyanazokat az énekeket énekelte a gyülekezet, mint 150 évvel azelőtt a templom első avatása alkalmával, Scholtz esperes ugyanazokat az imádságokat és textusokat olvasta fel, mint amikkel régen, először szolgáltak. Az istentisztelet után a templomban dr. Brunner Emil az egyházmegye, dr. b. Podmaniczky Pál a hittudományi kar, Ziermann Lajos a soproni gyülekezet nevében üdvözlőtű az ünneplő ágfalvi gyülekezetet, az üdvözléseket Breuer György egyházközségi felügyelő köszönte meg. - A délutáni gyermekistentiszteleten Scholtz esperes Ján. 4. 21-24. alapján hirdette az Igét. - Az ágfalvi jubileumi ünnepség maradandó hatással volt a résztvevőkre.

1935. október 15.-én dr. Kubitz ny. lipcsei polgármester, a németországi G. A. gyámintézet megbízottja Sopronban tartózkodása alkalmával meglátogatta Sopronbánfalvát és Ágfalvát is.

Ebben az időben az egyházmegyék újra Scholtz esperest választották meg kerületi gyámintézeti elnöknek, mely tisztséget már 1918. óta viselte.

1935. november 14-15. ünnepelte a magyarországi G. A. gyámintézet 75 éves jubileumát, melyen részt vett a német G. A. szövetlet új elnöke dr. Gerber János is Lipcséből. Dr. Gerber részt vett a soproni gyülekezet ünnepségein is és nov. 17.-én, vasárnap délután dr. Traeger Ernő, miniszteri titkár, gyámint. világi elnök kíséretében ellátogatott Ágfalvára, ahol az éppen akkor tartott gyermekistentiszteleten szólt az ifjusághoz. Innen az esperes átvezette a vendégeket Sopronbánfalvára és megtekintették a leánygyülekezet épülettelkét. Ez alkalommal dr. Gerber megígérte, hogy a múlt évben Königsbergben megszavazott 7000 RM. építési segílyt talán fel tudja emeltetni 10.000 RM.-ra. Ez aztán meg is történt.

A gyülekezet asszonyai mindig szeretettel gondozták a temetőt, elhalt hozzátartozóik sírjait. Sokan naponként lejártek a virágokat öntözni. De a száraz időben a patak is kiszáradt és akkor nem lehetett öntözni. Ezért aztán Burt Gyula temető-gondnok 1935. novemberében a községi vezetőséggel egyetértve, ásott egy kutat

unser Gott". A szászéki terítón arany himzéssel a következő Ige olvasható: "Selig sind die Gottes Wort hören und bewahren". Az antipendium és a szászéki terítő arany rojttal szegett.

98. A jubileumi ünnepség programját lásd a Függelék 10. pontján, leírását pedig a Protocollum A. 492. oldalán és a Gotthold c. lap 1935. szept. 30.-iki számában.

a temető kerítésén kívül, közvetlen az út mellett. A költségeket nagyjából gyűjtésből, a temető pénztárából és a politikai község hozzájárulásából fedezték. A kut 10 éven át a temető gondozásánál igen jó szolgálatot tett. 1945.-ben ismeretlen tettesek leszerelték a szivattyuját és összetörték a cement fedőlapját, azóta használhatatlan.

Ez év őszén készült el a patak templom előtti részének nagy cementgyűrűvel való csatornázása. Evvel végre az utat is biztosították, de a nagy esőzések idején összegyülemelő víz levezetését is. 1936.-ban a patak vasut felőli részének kikövezése befejeződött. A kiépített patakárok az utcának is szebb képet ad.

Az Elzász-Lotharingiai "Luth. Gotteskasten" az ágfalvi gyülekezet lelkészfizetési alapjának ismét küldött adományt, 300 frankia fr.-t, mely összeget a párizsi lutheránus világkongresszuson való részvétel alkalmával d. dr. Fröhle Károly soproni theol. tanár vette át és hozta el.

A jegyzőkönyv tanúsága szerint K e r n Helmut német lelkész 1935. dec. 8.-15.-ig Ágfalván evangélikációt tartott. A gyülekezet már az év elején tervezett evangélikációt, melyre Scholtz esperes Le Seur Pál berlini evangélikátort akarta meghívni. Nincs nyoma ezen evangélikáció megtörténtének. Valószínű azonban, hogy megtörténtek. ⁹⁹

Scholtz esperes feljegyezte, hogy az 1935. évben éppen olyan időjárás volt, mint 100 évvel ezelőtt, mikor a templomot mostani formájára átépítették. Annak az irásnak a tudósítása szerint, melyet 1835.-ben az utókornak a sekrestye falába elhelyeztek, a husvét utáni 8. naptól kezdve, amikor az építést elkezdték egészen annak befejeztéig, augusztus 28.-ig nem volt eső, "weswegen aber auch besonders Sommerfrüchte u. rauhes Futter für das Vieh sehr misrathen hat, so dass die Menschen jetzt schon sehr besorgt sind, wie sie ihr Vieh erhalten sollen. Dagegen hatte man im Juli schon weiche Weintrauben, und wir hoffen ein gutes Weinjahr, sowohl an der Menge wie an der Güte". Ez idézet után Scholtz így írja tovább: "und heuer hatten wir seit Ostern noch keinen nennenswerten Regen. Trotzdem war sehr viel Hau, viel u. ausgezeichnete Frucht, die Weinlese, die grade jetzt gehalten wird, an Menge u. Güte unübertreffbar, auch Erdaepfel schön u. genügend, - nur das Obst wurde wärmig u. fiel frühreif ab, Erdbeeren, Himbeeren, Schwaemme sind für die arme Bevölkerung fast gar nicht gewachsen, die zweite u. dritte Mat von Klee u. Luzerna ebenso das Kukuruzfutter ist ausgeblieben, auch war gar kein Grummet, so dass uns - wie damals - besonders bezüglich des Durchhaltens mit dem Vieh, ein sehr schwerer Winter bevorsteht." ¹⁰⁰

A száraz nyár és ősz után enyhe tél következett, alig volt 10-12 hidegebb nap.

1936. január 27.-én Siegl Mihály presbitert a község ismét megválasztotta birónak.

A jegyzőkönyv szerint Scholtz esperes közbenjárására Svájból 2 köteg szeretetadomány érkezett, főleg ruhaneműk, melyeket a gyülekezet szegényeinek kiosztottak. ¹⁰¹

A Luther tér 35. sz. alatti iskola ablakait az utcafrontról áthelyezték az udvari oldalra, mert az utca forgalma és zaja az

99. Lásd Protokoll III. 62, 77. lapokat

100. Lásd Protocollum A. 492. l.

101. Lásd Protokoll III. 78. l. III. jzskönyvi pontot.

iskola munkáját nagyon zavarta.

Változások a tanítói karban. Neubauer Elenér segédtanítót az iskolaszék 1936. február 2.-án rendes tanítói statusba helyezte. A miniszterium 1936. április 1. hatállyal ismerte el a kinevezést. Purt Gyula igazgató 1936. március 1.-vel betegszabadságra és szept. 1.-vel pedig nyugalomba ment, miután 27 évig hűségesen, nagy hozzáértéssel és eredményesen szolgált a gyülekezetben mint tanító és kántor. Templomszentelés ünnepén, szept. 27.-én bucsuzott el a gyülekezettől. Állásának betöltésére pályázatot hirdetett az iskolaszék. Pályáztak: 1. Spannrafft Mihály okl. tanító, Sopron, aki mint meghívott és díjazott helyettes-tanító az 1934/35 és 1935/36 tanévben, tehát 2 tanévben át működött az ágfalvi iskolánál és a gyülekezet kántori szolgálataira való készségét is jól ismeri. -2. Purt Lajos felsőnáni /Tolna m./ rendes tanító, aki 1918.-ban nyert képesítésétől kezdve ott működött. -3. Balassa Rezső izmányi /Tolna m./ rendes kántortanító, aki 1918.-ban nyert képesítésétől kezdve több helyen működött, keresztlevele szerint r.k. és áttérési bizonyítványt nem csatolt. A pályázók közül az egyházközség 1936. szeptember 27.-én tartott tanító-választó-kögyűlése Spannrafft Mihályt választotta meg az üresedésben levő kántortanítói állásra. A választást a VM 1937. jan. 9.-én kelt rendeletével hagyta jóvá. -Az iskolaszék 1936. augusztus 20.-án 6 évre vitte Felkay Sándort választotta meg igazgatónak. 102

Ugyanebben az évben vonult nyugalomba a volt leánygyülekezet főtanítója, Schwarz Ferenc József és a sopronbánfalvi ugyancsak ev. áll. isk. igazgató és gyül. kántor, Gurányi /Guhr/ Jakab. Mindkettő de-rék egyházas ember volt.

Az 1936. április 26.-án tartott évi számadóközgyűlés ujra megválasztotta gondnoknak Hauer Jénost, Rath Mátyas a konvent-pénztárosi tisztségre ujra megválasztását nem fogadta el, helyette Bóhm Pál választotta meg a közgyűlés. Ugyanakkor a presbiteriumba is került be új tagok. Bóhm Pál nem sokáig viselte tisztségét. Pesten vállalván munkát, 1936. október 31.-én lemondott. Utódjának a presbiterium, majd a közgyűlés Kövi András presbitert választotta, aki ettől kezdve súlyos időkben, többszöri lelkész-változást átélve 11 évi szolgált a gyülekezetben. 103

Az 1936. évben ujra Scholtz Ödönt választották meg az egyházmegye gyülekezeti esperesnek, immáron ötödször. Az egyházmegyei közgyűlés alkalmával 6 tartotta a gyámintézeti istentiszteletet: I. Moz. 9. 14. textus alapján "Der Bogen in den Wolken" c.-t adott predikációjának.

Scholtz esperes részt vett szeptember 30.-án tartott kerületi közgyűlésen Győrött és ott D. Kapi Béla püspököt. 20 éves püspöki jubileuma alkalmából az egyházmegye nevében köszöntötte.

Az egyetemes G.A. gyámintézet évi közgyűlését október 24-25.-én Sopronban tartotta, melyen 3-3k népviseletbe ültözött ágfalvi legény és leány egy szép német Bibliát nyújtott át az elnökségnek. Ez alkalommal a vidéki gyülekezetekben is gyámintézeti ünnepségek voltak. Ágfalván és Sopronbánfalván részt vett azokon D. Stange Károly göttingeni theol. tanár és és előadásokat tartott.

1936. december 12.-én Sopronban, 81 éves korában meghalt Haack Károly, az ágfalvi gyülekezet tiszteletbeli felügyelője és

102. A tanítók közötti változásokat lásd a Protokoll III. ban: Purt Gyula nyugalomba vonulása 80. l.; Neubauer kinevezése r. tanítóvá 81. l.; Spannrafft Mihály megválasztása 98-100. l.; Felkay igazgató-sága 95. l.

103. Lásd Protokoll III. 84-85, 104-105. l.

jötevője. A presbiterium testületileg részt vett temetésén és sírjára koszorút helyezett.

1936. év késő őszén a gyülekezet a Temető utcai iskola udvarát és kertjét cement oszlopokkal és drót-háló kerítéssel bekerítette, mely munkálatok költségeinek fedezéséhez a politikai község is hozzájárult 469.74 P.-vel.¹⁰⁴

1937. január 1.-vel beszüntette a 16 éven át szerkesztett Gotthold néplap kiadását Scholtz esperes. Evvel abbahagyta gazdag irodalmi munkásságát, melyet hosszú lelkeszi szolgálata alatt széles körben folytatott. Ő adta ki "Külmiszió" és Wisszió Lapok c. magyar nyelvű folyóiratokat, a Gotthold mellett Schmidt C.E. pozsonyi lelkeszszel a "Friedensbote" c. néplapot, 39 éven át a Gotthold kalandáriumot - mint már előbb, 39. oldalon olvashattuk. Feljegyzéseiben ott találjuk a szomorú megállapítást, hogy az utóbbi években a német gyülekezetek lelkeszei és tanítói között egyre kevesebb lett a munkatársa, mert egyre fogytak a németül kifogástalanul beszélni és írni tudók.

A Gotthold kalandáriumot még nyugalomba-vonulásáig szerkesztette és tervbevette a gyülekezet történetének kiadását is. Ennek I. része "Illustrierte Geschichte der Evangelischen Kirchengemeinde Ágfalva-Agendorf, Bánfalva-Wahdorf und Loipersbach" c. 1938. karácsonyra nyomtatásban is megjelent. A további történet megírását is elkezdte Scholtz esperes és abban az ő megválasztásáig jutott el. Betegsége és halála sajnos megakadályozta tervének megvalósításában. Pedig Ágfalva történetét senki sem tudta volna olyan gazdag illusztrációs anyaggal megírni, mint ő. Értékes kéziratai 8 kötetben Öze-nye birtokában vannak.¹⁰⁵

1937. február 14.-én Purt Gyula a vallás és közoktatásügyi minisztertől hűséges és érdemes szolgálataiért elismerő oklevelet kapott, melyet Scholtz esperes istentisztelet keretében adott át a kitüntetettnek. Ugyanekkor vette át Spannraff Mihály kántortanító az egyházközségi jegyzői hivatalt és tette le az esküt.¹⁰⁶

Scholtz esperes a presbiteriek képzésére és lelkigondozására 1937. március 7.-én "egyházmegyei presbiteri napot" rendezett, melyen Ágfalváról 17, Bánfalváról 8, Brennbergből 3 egyháztanácsos vett részt. Ez alkalommal Scholtz előadást tartott "Das Amt des Presbyter" címen.

Az 1937. április 25.-én tartott presbiteri ülés jegyzőkönyve szerint az egyházközség a bikaistálló felett fekvő 56 m²-es kántori kertet elcserélte a politikai községgel, mely a lelkészjavadalmi kerthez a Fatac utva felől 68 m²-nyi területet adott. Ebből a megnövelt lelkeszi kerthől választott el az egyházközség egy részt a kántor-tanító részére. Nemsokára be is kerítették az egész kertet cement oszlopokkal és cink drót kerítéssel, mely költségekhez a politikai község is hozzájárult.¹⁰⁷

Brennberg. Mióta a r.k. káplán megtiltotta a régi évtizedeken át közösen használt harangok - melyekből még Draschke bányaigazgató ajándékozott a brennbergieknek - használatát, a kis fiókgyülekezet állandóan foglalkozott harangláb felállításának és harangok beszerzésének tervével. 1936. évben megindult a gyűjtés és csakhamar olyan szép összeg gyűlt össze, hogy az építést és a harangok öntetését el-

104. Lásd Protokoll III. 107. 1. V. jzskönyvi pontot

105. Lásd Protocollum A. 325. 1.

106. Lásd Protokoll III. 107. 1.

107. Lásd Protokoll IIIII15. 1. II. jzskönyvi pontot

kezdhatték. ¹⁰⁸ 1937. év tavaszán a bányatelep kiemelkedő pontján, az osztályozóval álló dombon terméskőből építették fel a haranglábát. Aztán elkészültek a harangok is. Egyik 1 q., a másik meg 2 q. súlyban. A kis alig 100 lelket számláló fiokgyülekezet ap-
raja-nagyja boldog örömmel és buzgósággal vett részt a munkálatok-
ban és várta az ünnepélyes felavatást.

Még a munka folyt, mikor 1937. március 7.-én istentiszteleten adta át Scholtz esperes a fiokgyülekezetnek Pulda és Kassel német-
országi gyülekezetek szép értékes adományát: keresztelő és urvacso-
rai készletet. Akkor mindjárt 17.-en éltek az új urvacsorai edé-
nyekből az Ur szent vacsorájával. ¹⁰⁹

A harangláb és a harangok felavatása 1937. május 9.-én volt. A kis gyülekezet életének eddig legnagyobb eseménye. Az ünnepélyre több százan jöttek Ágfalváról, Bánfalváról, Sopronból, Balról és Harkáról, hogy részt vegyenek a kis gyülekezet örömeiben. Brennberg r.k. lakosságának nagy része és a plébános is ott volt. A világi előkelőségek közül a vármegyét dr. Hógyász Pál főispán, Sopron várost dr. Schindler András h. polgármester, a brennbergi bányát Vajk Artur igazgató, Breuer György adm. igazgató egyhk. felügyelő és több tisztviselő képviselték. Az alkalom fényét emelte D. Kapi Béla püspök megjelenése. Ő végezte a torony felavatását. Szép látvány volt, amint a püspök mögött Luther-köntösben az egyházmegye majdnem összes lelkeszei felvonultak. Az avatás tábori istentisztelet formájában történt, melyen közreműködött az ágfalvi "Dalcsokor" férfidalkör és a "Hajnalpir" ugyancsak ágfalvi dalárda is. Az oltári szolgálatot Scholtz esperes, a német igehirdetést Ziermann Lajos soproni lelkesze végezte. A harangláb és harangok történetét és a fiokgyülekezet köszönetét Breuer György egyhk. felügyelő ismertette, aki egyébként az ügy érdekében a legtöbbet tevékenykedett. Az ünnepély után 1/4 óráig szoltak harangok azoknak a brennbergi evangélikus testvéreknek az emlékére, akiket az utóbbi években - a r.k. káplán jóvoltából - harangszó nélkül temettek el. ¹¹⁰

Külön is meg kell jegyezni, hogy a bánya igazgatósága a legnagyobb megértéssel és jóakarattal támogatta evang. vallású munkásai ügyét. Építési anyag, munka és fuvarszolgáltatással jelentős anyagi segítséget nyújtott.

A fiokgyeházközösség 1937. június 6.-án tartott közgyűlésén megállapította a harangozás rendjét, mely jelenleg is még érvényben van. ¹¹¹

108. A harangláb és harangokra vonatkozó iratokból megállapítható, hogy a fiokgyülekezet eredetileg csak faállványon egy cca 50 kg.-os harang beszerzését tervezte. A várakozáson felül történt adakozások láttán készült a nagyobb szabású terv és annak kivitele. A hivatalos számadás szerint az adakozások: 1. A bánya 200.-
2. Gyűjtések: Ágfalván 152.50 P., Bánfalván 70.10 P., Balról 54.50 P., Harkán 31.40 P., Brennbergben 598.29 /még a r.k.-ok is adakoztak/
3. Gyámintézeti adományok 130.-P. Egyházkerület segélye 100.-P.
5. Az egyházmegye adománya 100.-P. 6. A soproni nőgyűlés 30.-P.
7. Sopron város adománya 300.-P. 8. Államsegély 300.-P. 9. Baádcsey alapítvány segélye 22.-P. 10. Offertorium az avatási ünnepen 121.67 P. 11. Egyéb 80.-P. - Ez a bevétel fedezte a kiadásokat. A költségek a bánya ingyenszolgáltatásait nem számítva cca 2500.-t tették ki.

Érdemes megemlíteni, hogy a fiokgyülekezet a készíltáshoz a fuvarát az ágfalvi fogattal rendelkező hittestvérektől kérte. A Protokoll III.106.1.IV. jzökönyvi pontja szerint az ágfalvi gazdát a kérés teljesítését elutasították avval a megindokolás-

1937. június 15.-én Spannrafft Mihály kántortanító a németországi G.A. egyesület meghívására 6 hetes tanulmányútra Németországba ment. Arról nincs feljegyzés, hogy mit tanulmányozott Spannrafft Németországban, de arról máig sok megjegyzést lehet hallani, hogy nagyon a pángermán hitleri szellem befolyása alá került. Tanulmányútról hazatérve, nemsokára, okt. 5.-én egy évi katonai szolgálatra vonult be. Helyettesítésével a közgyűlés szept. 26.-án az egyházi gondnok derék fiát, Hauer András tanítót bízta meg. Hauer tanítót rövid szolgálata alatt az egész gyülekezet, különösen az ifjúság nagyon megszerette. A II. világháborúban eltűnt. Felesége és szülei mind a legutóbbi időig nem tudnak róla.

Scholtz esperes feljegyzése szerint 1937 nyarán a gyülekezet meglehetősen felisgatta az az eset, hogy a hatóságok 14 kiszolgált katonát arra akartak kényszeríteni, hogy magyar nevet vegyenek fel. A valóságos helyzet pedig az volt, hogy ezek a fiatal ágfalvi legények katonai szolgálatuk végén -valószínű rábeszélésnévnyagvarosításért folyomottak. Mikor aztán itthon az új nevet megkapták, -valószínű az egyre erősödő "nagy-német" szellem hatására nem akarták azt elfogadni. A dolog további sorsáról nem szól a krónika. 112

Az év nyarán építtette ki a község a patakok paplak előtti részét. Ezt a munkát már nem a legjobb anyaggal és alapos munkával készítették. A tulsó oldalon a cement vakolat minden időjárást kibír, viszont a lelkészlakás előtti részen egy nagyobb esőzés és különösen erősebb fagy megrongálja a falazást. -Ezzel a részrel aztán be is fejeződött az árkok esatornázása.

Időrendben történjék arról is említés, hogy 1937. szept. 1.-2.-án tartotta a burgenlandi közép-egyházmegye évi közgyűlését, Lépesfalván. Ez alkalommal iktatta be az esperes a gyülekezet már régebben megválasztott lelkészét, Raschke Frigvest. Scholtz esperes németországi útja miatt nem tudott részt venni a közgyűlésen, de levélben üdvözölte a gyülekezetet és lelkészét.

sal, hogy fiatal és értékes lovaik vannak, melyeken ilyen nehéz munkára befogni kár lenne. Evangélikusok evangélikus testvéreknek nem tudtak szívességet tenni és a nem evangélikus bánya ugyancsak nem evangélikus alkalmazottaival ingyen az építkezés helyére fuvarozta a 25 d épületkövet!

109. Lásd a Protocollum A. 325. l., továbbá az ágfalvi irattárban levő idevonatkozó iratokat, melyek szerint Scholtz esperes közbenjárására a Kassel-Fulda-i gyülekezetek adományából a Gustav Adolf-Stiftung lipcsei főirodája küldte a kegyesereket.

110. A harangláb és harang-avatás leírását lásd Protocollum A. 325. l. az 1938. évi Gotthold kalendárium 48.-49. oldalán: Wie 99 Seelen zu einem Glockenstuhl und zwei Glocken kamen? - B. Scholtz. Az ünnepség programját lásd a Függelék 10. pontján

111. A közgyűlési jegyzőkönyv 1. pontja szerint a harangozás használati rendje:

"A közgyűlés egyhangulag elhatározza, hogy harangjainkkal rendszerint csak saját evangélikus hivatásunk temetésénél harangoztatunk és pedig úgy, hogy azok a temetést megelőző napon délután kiharangoztatnak, egy negyed óráig mindkét haranggal olyképpen, hogy a nagy neg nem konfirmáltaknál a kis, a már megkonfirmáltaknál a nagy haranggal kezdődik a kiharangozás. Temetés alkalmával hasonló kezdettel mindkét haranggal mindaddig harangoznak, míg a menet a halottas háztól a temetőbe érkezik.

Más egyház elhunyt tagjainál rendszerint nem harangoztatunk. Kívételt képeznek a bányatársulat tisztviselői és segédtiszt-

Az 1937. szeptember 26.-án tartott közgyűlésen Scholtz esperes felhívta a gyülekezet figyelmét a 760/1936.sz. min. rendeletre, mely szerint a német kisebbségi iskolákban az eddigi A. rendszerű tanítás helyett 1938/39. tanévtől kezdve a fele magyar fele német nyelvű tanítást kell bevezetni. A közgyűlés a bejelentést tudomásul vette, de jegyzőkönyvbe vétette, hogy az új iskolatípust nem kívánja, hanem meg akar maradni a jól bevált A. típusú tanítás mellett. Az ágfalvi iskolában meg is maradt a tiszta német nyelvű tanítás mind addig, amíg a 1938. januárjában a tanfelügyelő erélyes hangú iratban nem követelte a min. rendelet végrehajtását. Erre föl az egyházakösszeg közgyűlése 1938. január 16.-án elhatározta, ha az A. típus fenntartása nem lehetséges, a magyar-német tanítási nyelv bevezetését, ¹¹³ ami aztán az előírt időben meg is történt.

Scholtz Üdön elnöklete alatt Pécssett 1937. szeptember végén tartott egyházkerületi gyámintézeti közgyűlést. Onnan egykori káplánja, Schrauf /később Sass/ Endre keszöhidegkúti lelkész meghívására Keszöhidegkútra ment, ahol okt. 3.-án prédikált. Innen kocsán meglátogatta Belecskát, Gyöngyösöt és Varsádöt és mindenütt szolgált a gyülekezetekben.

Ugyancsak részt vett Scholtz a nov. 9.-12.-én Budapesten tartott egyetemes közgyűlésen és az egyetemes G.A. gyámintézet ünnepélyén is. Ezen a gyámintézeti ünnepen jelen volt a németországi G.A. gyámintézet h. elnöke, D. Bruhns, aki Sopronba is ellátogatott és onnan Scholtz esperes és Ziermann Lajos egyet. gyámintézeti elnök kíséretében meglátogatta az egyházmegye gyülekezeteit. Nov. 14.-én, d. u. 1/4 5 órakor Bánfalván, 1/4 6 órakor pedig Ágfalván szolt a mindkét helyen nagyszámu gyülekezetekhez. Bruhns balti német. A szentanu hitelességével tudott szólni a keresztyénség helyzetéről a kommunista Oroszországban. Az előadások nagy hatással voltak a hallgatóságra. ¹¹⁴

Az 1938. évi egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyve szerint az 1938/39. tanévvel Sopronbánfalván igazgatói kinevezést kapott Nemes István, evang. áll. tanító, ugyanoda került helyettesi minőségben Istenes József okl. tanító. Mindkettő egyházunknak is hűséges munkása volt.

1938. március 15.-én a német birodalom fegyveres erői megszállták a szomszédos Ausztriát. Rá következően Ausztria 1938. április 10.-én 99.75 %-os népszavazással döntött a Németországhoz csatlakozás mellett. Ezek a jelentős politikai események az ágfalvi gyülekezetre is nagy hatással voltak. Scholtz esperes is nagy rokonszenvvel, elismeréssel és bizonyos büszke lelkesedéssel írt "Nagynémet-

jéjiamennyiben azok egyházunkkal szemben is kiválóan érdemesnek mutatták magukat, ha ezt a felügyelő, hitközségi gondnok és jegyző együttesen elhatározzák. Kétes esetben a lelkész véleménye is megkérdendő.

Eszéleges bányaszerencsétlenségek halálos áldozatainál kivétel nélkül, minden esetben harangoztatunk. Ha egyéb esetben kívánják tőlünk más hitűeknél a harangozást, úgy azért minden esetben 4.-P. fizetendő a hitközség pénztárába, amiből 1 P. a harangozóé.

Egyébként minden nap délben a nagy, este a kis haranggal történik harangozás. Szombaton este a vasárnap beharangozására a nagy haranggal, vasárnap reggel 8 órakor a kicsivel kezdve mindkét haranggal felhívásul a templombamenők indulására. Ha Brennborgben tartatik istentisztelet, akkor egy órával a kezdete előtt a kis-, negyed órával a kezdet előtt a nagy-, a megkezdésekor pedig mindkét haranggal harangozunk."

országrol" és "Németausztriáról".¹¹⁵ Is az is egészen bizonyos, hogy a németajka lakosság népi öntudatát erősen befolyásolták az események. A későbbi években ez kifejezésre is jutott a Volksbund és az SS katonaság szervezésében.

Az egyházközségi közgyűlés 1938. március 13.-án az esperes javaslatára tiszteletbeli presbiterre választotta a gyülekezet érdemes iskolaigazgatóját és kántorát, Purt Gyulát.

Március 20.-án tartotta évi közgyűlését a bánfalvi leányegyházközség, melyen tárgyalás alá került az alapítványi pénztár 1937. évi számadása is. Az alapok között a "Luther-templomépítési alap" vagyona 1937. év végén kitett kp.-ben 3664.62 P.-t és líposc-ben a G.A. egyletnél 11494.78 RM.-t = 15632.90 P.-t, mely utóbbi összeg majdnem kizárólag Scholtz esperes gyűjtése volt. Scholtz remélte, hogy 1938. év végéig az alap vagyona eléri a 25000 P.-t, melyel egy inatemet és lelkészlakást fel lehetett volna építeni. Igyekezett rábeszélni a gyülekezetet az építkezés megkezdésére. De hiába. Az ő hossza évtizedes munkáját az ő nyugalombavonulása után az anyósított bánfalvi gyülekezet új lelkésze, Pröhle Károly fejezte. De Scholtz esperes ezt a fejlődést nyugalma éveiben még figyelhette és láthatta.¹¹⁶

Íbben az évben a bánfalviak egyházi élete kissé megelevenedett az újból megkezdett nő és leányegyleti munkával, melyet Pocsu-bayné sz. Ruch Erzsébet tanítónő vezetett. A két egyletnek mintegy 164 tagja volt. Ugyancsak fokozta a gyülekezeti életet a Polster László kántor által létrehozott 100 tagu gyermekkar, mely a férfidalkörrel együtt istentiszteleteken és vallásos esteken közreműködött.¹¹⁷

112. Lásd a Protocollum 326. l.

113. Lásd a Protokoll III. 120. l. VI. jzökönyvi, 124. l. I. jzökönyvi, 133 l. V. jzökönyvi pontokat.

114. Lásd a Protocollum A. 327. l.; az 1938. évi egyházmegyei jzökönyv 39. l. C. c. pontot.

115. Az 1938. tavaszi eseményekről Scholtz a Protocollum A. 328. lapján a következőket írja: "Der Maerz brachte in unserer Nachbarschaft eine grosse historische Umwaelzung. Schon vom grossen 1918 erfolgten Zusammenbruch angefangen war die Sehnsucht ungezählter Millionen im benachbarten Oesterreich der Anschluss an das deutsche Reich. "Ein Volk, ein Reich, ein Führer" lautete die Losung dieser. Der Anschlussbewegung widersetzte sich die katholische u. legitimistische Minderheit, die letzten Endes den Habsburger Otto zurückbringen wollte u. an deren Spitze der oesterreichische Kanzler Kurt Schuschnigg stand. Es ging schon eine geraume Zeit die Frage umher: Wer wird wohl früher in Wien einziehen: Otto von "Gottes Gnaden" oder "Hitler von Berchtesgaden?" Und siehe da, nachdem Schuschnigg eine mit Hitler in Berchtesgaden getroffene Vereinbarung nicht einhielt u. wortbrüchig wurde, zogen Samstag am 12. Maerz deutsche Truppen in Oesterreich ein, Hitler folgte ihnen nach Branau, seinen Geburtsort, u. nach Linz nach, zog dann am 14. Maerz unter unbeschreiblichen Jubel der Bevölkerung in Wien ein u. proklamierte, nachdem Bundeskanzler Schuschnigg ebenso wie der bisherige Bundespraesident Miklas zurückgetreten waren, am 15. Maerz den vollzogenen Anschluss Oesterreich an das deutsche Reich, ... Ich gedenke dieses welt-historischen Ereignisses hier deshalb etwas ausführlicher, weil dadurch unsere frühere Tochtergemeinde Loipersbach nun auch zum deutschen Reich gelangte, ... und weil dieses Ereignis, wie in der ganzen Welt, verstaendlicher Weise auch hier Orts grosse Aufregung hervorrief."

Scholtz feljegyzése szerint Ágfalván 1938. húsvét hétfőről utána keddre következő éjjel meggondolatlan elemek betörték egy templomtoronyablakot, felmentek a toronyba és ott kitűztek egy horogkeresztes zászlót. A csendőrség csakhamar elfogta a tetteseket és lehozatta velük a zászlót. Evvel azonban nem lett vége az ilyen kísérleteknek, hanem azok állandóan ismétlődtek. Hol egy ház tetőablakában, hol meg egy magas fa tetőjén jelent meg a horogkeresztes zászló. Az ifjúságot nagyon feltűzeltek a szomszédos események, ilyen módon élte ki magát. - Az év vége felé olyan hírek terjedtek, hogy a határmenti falvak német lakossága Németországból fegyvereket csempészett és felkelést akar szervezni és be akarja hívni a németeket a németajku lakosság által lakott területekre. Ilyen hírek miatt az év őszén egyszer több mint 100 rendőr, csendőr és detektív szállta meg a falut és házkutatást tartottak, de eredménytelenül, mert fegyvereket sehol sem találtak. Ugyanez történt Bánfalván is. 118

1938. április 6. -án küldte be Scholtz esperes a budapesti Luther-szoborra a gyülekezetben eszközölt gyűjtésre vonatkozó kimutatást, mely szerint Ágfalván 142.95 P., Sopronbánfalván 127.34 P. 119
Brennbergben 37.10 P., összesen 307.39 P. volt a gyűjtés eredménye.

Sopronbánfalván a brennbergi uton fekvő erdei iskola valamikor mint erdei malom az 1908. -ban elhunyt nagytekintélyű soproni orvos, dr. Manninger Gusztáv birtoka volt és azt aztán kulturális célra Sopron városnak ajándékozta. A város a gyönyörű helyen fekvő épületből üdülésre szoruló soproni gyermekeknek iskolát létesített. Scholtz feljegyzése szerint 1938. május 27. -én dr. Manninger Gusztáv, felesége Schneller Irma /köszegi lelkész leánya, a híres pedagógus, Schneller István testvére/, aki már 1895. -ben meghalt és leányuk, Manninger Melania, +1898. -ban 20 éves korban, tetemeit a soproni evangélikus temetőben erhumálták és az erdei iskola mögötti, fenyők között levő tisztáson helyezték örök nyugalomra. Az egyházi szertartást Scholtz esperes végezte.

Scholtz Ödön lemondása az esperesi hivatalról. Már az 1937. év végén bejelentette, hogy 25. éves esperesi szolgálata leteltével lemond megbízatásáról. Az ágfalvi gyülekezettel 1938. március 24. -én kelt esperesi iratban közölte lemondását. A közgyűlés a lemondást meghatódva vette tudomásul és Breuer György egyházközségi felügyelő az üszgyülekezet nevében mondott köszönetet Scholtz Ödön lelkésznek negyed századon át hűségesen és biztos kézzel vezetett esperesi szolgálatáért. Scholtz Ödön 1913. július 3. -án iktattatott be esperesi hivatalába és 1938. július 3. -án a Sopronban tartott egyházmegyei közgyűlésen mondotta el 25. és evvel utolsó esperesi jelentését és vett búcsút a gyülekezetektől, melyeknek nagyon válságos időkben hosszú éveken, évtizedeken át vezetője volt. Az egyházmegye nevében dr. Brunner Emil mondott köszönetet lankadatlan szolgálatáért és áldáskívánással búcsuzott el tőle. Ziermann Lajos kormányfőtanácsos-lelkész az egyházmegye lelkészei, Graf Samu népiskolai igazgató pedig az egyházmegyei tanítóság hátláját tolmácsolva búcsúztak a lemondott esperentől. Az egyházkerület nevében pedig D. Kapi Béla püspök intézett hozzá elismerő szavakat.

Scholtz Ödön meghatóva mondott köszönetet a hála és elismerés hozzáintézett szavaiért. Visszapillantást vetett az elmúlt ne-

116. Lásd Protocollum A. 328. 1., az 1938. évi egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyvének 44. 1.

117. Ugyanez mint az előző

118. Lásd Protocollum A. 329, 331. 1.

119. Lásd Protocoll III. 134. 1. VIII. jzökönyvi pontot és mellékletet.

gyedőszázadra, annak eseményeire és embereire. Mint a még megsemit-
tatlan egyházmegye esperese kezdte a munkáját, kiváló egyházi és
világi férfiak és buzgó hívek élén. Sirbahanyatlott azóta legtöbb
egykori munkatársa - akiknek emlékét most is áldja - és fájdalmasan
megsemitva, csak töredék részében maradt meg egyházmegyénk népe.
Szólt a sokszor szinte emberfeletti nehézségekről, melyekkel meg
kellett küzdenie, amelyek között ép az ő szolgálata volt a legnehé-
zebb, nem egyszer félreértett. De mindenkor a kegyelem Istenébe te-
tett hit volt az ereje és a tiszta evangéliumi igazságról való bi-
zonyosságtevés a célja. Halálán megköszönte felsőbbje és megmaradt
munkatársai mindenkori támogatását, a hívek seregének ragaszkodá-
sát és áldó imádsággal búcsúzva adta át helyét egyhangulag megvá-
lasztott utódjának, Ziermann Lajos soproni lelkésznek.

Lonniczy Géza indítványára az egyházmegyei közgyűlés Scholtz
Üdönt egyhangu határozattal tiszteletbeli esperessé választotta. A
közgyűlés végén dr. Brunner Emil egyházmegyei felügyelő a gyűleke-
zetek nevében a búcsúzónak egy szép ezüst, dedikációval el-
látott tálat nyújtott át. 120

1938. július 21-23.-ig kedves vendége volt Scholtz esperesnek.
A Griesheim b. Darmstadt-i lelkész Mangold Bernhard látogatta meg,
akínél 1937. évi német G. A. gyámintézeti közgyűlés alkalmával Scholtz
szállt meg és prédikált és előadásokat is tartott. Mangold nem nyi-
latkozott valami lelkesedéssel a "Harmadik Birodalomban" uralkodó
állapotokról. Felvilágosította Scholtzot az egyházat ért egyre fo-
kozódó támadásokról. - Nemsokkal később, szept. 15.-én Kaerner Emil
Weinheim/Baden-i tanár látogatta meg Scholtzot. Ő jött át 1929.-ben
dalárdájával Bécsből és Ágfalván is vendégszerepelt.

A feljegyzések szerint július 24.-ről 25.-re virradó éjjel
szármvü vihar pusztított Ágfalva határában. A villám több helyen
felgyújtotta a learatott és kocsiszekere rakott gabonát és 11 óra
tájján halálra sújtotta a kocsiján hazafelé tartó somfalvi szócást,
Schuh Józsefet. Halála színhelyén emléktű áll. Scholtz ebben a puszt-
ító viharban az ágfalviaknak Isten feleletét látta a vasárnap meg-
szentségtelenítése miatt.

120. Scholtz esperesi tiszteréről történt lemondására vonatkozó ada-
tok megtalálhatók az irattár aktáin kívül: Protokoll III. 132.
II. jzskönyvi pont; 1938. évi egyházmegyei jzskönyvben; Harangszó
néplap 1938. július 17., Oedenburger Zeitung 1938. május 26. és
július 5. számaiban, továbbá a Protocollum A. 329. lapján. Az egy-
házmegyei könyv. jzskönyv 6. lapján olvashatók D. Kapi Béla Scholtz
Üdönhöz intézett következő szavai: "Nagytiszteletű Esperes Ur!
Fájdalmas érzéssel jöttünk egyházkerületi elnöktársammal e-
gyütt a soproni felső egyházmegye közgyűlésére, hogy személyes
megjelenésünkkel és búcsuzásunkkal kifejezésre juttassuk az egy-
házmegye iránt érzett szeretetünket és Nagytiszteletűséged ne-
gyedőszázados esperesi szolgálata iránt való megbecsülésünket.
25 esztendő esperesi szolgálata magában véve tiszteletreméltó
munkateljesítmény. Nagytiszteletűséged hűségesen végezte minden
munkáját. Bölcsen vezette és gondozta a kormányzása alá tarto-
zó gyülekezeteket. Szeretettel, tudásával ellenőrizte és irányi-
totta iskoláink munkáját. Nemcsak egyházi felsőbbje, hanem jó
barátja és munkatársa volt lelkészeknek és tanítóknak. Kiváló
érzéssel erősítette egyházunk hitvallásos alapjait templomi,
iskolai és egyháztársadalmi életünkben. Irótevével gazdagítot-
ta teológiai irodalmunkat, különösen pedig vallásos irodalmun-
kat. Szíve gazdagságából és alkotóerejének javából gazdagon jár

Ezekben az időkben a politikai helyzet is egyre bonyolultabbá és veszedelemesebbé vált. Németország Lengyelországtól, Csehszántól követelte a németlakta területek átadását. A magyar államférfiek is tárgyaltak a szlovákokkal a magyarlakta területek visszaadására érdekében. Azután következett 1938. november 2.-án a bécsi döntés. Németország ereje teljében volt.

Ezek a külső események okozták, hogy katonai behívások történtek. Szeptember 29.-én Agfalváról 19 fiatalember vonult be. Az esperes fia, Scholtz Árpád kuszár-zászlós is. Jellemző volt az akkori hangulatra, hogy a bevonuló agfalviak "Heil Hitler!" - "Sieg Heil!" kiáltásokkal, mint a 'nagynémetek', indultak alakulataikhoz. Az agfalviak is nagyon az események hatása alá kerültek. Maga Scholtz is elragadtatva ír a Führer mindent felülmúló befolyásáról.¹²¹

Az egyházkerületi G.A. gyámintézet évi közgyűlését okt. 12.-én Sopronban tartotta. Bónfalva ez alkalommal 367,73 Ft. építési segélyt kapott. Scholtz esperes lemondott elnöki tisztéről, melyet 20 éven keresztül viselt. Ezalatt az idő alatt magyarországi G.A. gyámintézetnek külföldi kapcsolatok teremtésével és külföldi gyámintézeti és egyéb segélyekkel igen jelentős szolgálatakat végzett.

Az Üsszgyülekezet 1938. október 31.-én tartott közgyűlésén Scholtz Üdön bejelentette, hogy 1939. január 1.-vel nyugalemba akar vonulni. Breuer György egyházközségi felügyelő meleg szavakkal méltatta Scholtz Üdön 47 évi lelkipásztori szolgálatát és biztosította őt a gyülekezet hűségös ragaszkodásáról. Kérte, hogy legalább 50. szolgálati évének betöltéséig maradjon meg a gyülekezetben. Scholtz Üdön köszönetet mondott a ragaszkodás megható megnyilatkozásáért és kijelentette, hogy mégis megmarad elhatározása mellett.¹²² Ugyan-

tatott Gyámintézetünknek. Munkálta a misszió ügyét oly időben, midőn az hazánkban még elfelejtett gyermeke volt evangélikus egyházunknak.

Hálával és elismeréssel emlékezünk meg mindezen áldott munkáiról. Köszönetet mondunk hűségös fáradozásáért s eredményes szolgálataiért.

Arra kérjük a jó Istent, hogy esperesi gazdag magvetését részesítse áldásaiban. Legyen szívének jutalmazó boldogsága, ha erre a magvetésre visszatekint és növelje szívbeli örömét a jó Isten azzal, hogy még sokáig láthassa vetésének növekedését, egyházmegyéjének erősödését.

Isten áldását kérjük elvégzett munkájára és további életére!"
122. A Protokoll III. 141-142. l. IX. fejeletben a következő: "...Görg Breuer Kircheninspektor Georg Breuer würdigt mit warmen Worten die 47 jährige Wirksamkeit unseres Seelsorgers u. bat ihn mit Rücksicht auf seinen guten Gesundheitszustand u. auf die gegenwaertige verwickelte politische Lage, die einen erfahrenen Führer besonders notwendig erscheinen laeszt von seiner Absicht abzusehen. seinen Aufführungen stimmte der ganze Konvent bei u. bat Herrn Pfarrer, wenn möglich bis Vollendung seines 50-sten Dienstjahres zu bleiben.

Pfarrer Scholtz dankt ...für die anerkennenden warmen Worten u. die warme Anhaenglichkeit, erklärt jedoch, dass er sich für den Ruhestand reif fühle u. nur in dem Fall noch einige Zeit nach dem Neujahr verbleiben möchte, wenn sich -wover Gott behüte- kriegerische Verwicklungen einstellen möchten. Sens bleibt er bei seinem Beschluss. Doch sollen ihn die Bande der Liebe mit der Gemeinde u. ihren Gliedern wie bisher, so auch im Ruhestande...weiter verbringen."

ez az közgyűlés azt is elhatározta -Siegl Mihály presbiter és községi bíró javaslatára-, hogy Scholtz lelkész nyugalmobavonulása után az egyházi főhatóságtól a gyülekezetbe adminisztrátornak a már itt 2 ízben is szolgált, jelenleg soproni káplán, Beyer Pál kiküldetését fogja kérni.

Ziermann, Lajos, új esperes 1938. november 6.-án Bánfalván istentiszteletet és utána részt vett a közgyűlésen is, melyen Scholtz lelkész bejelentette nyugalmobavonulását. Ziermann igyekezett meggyőzni a gyülekezetet az önállóság fontosságáról és annak a lelkész nyugalmobavonulásával előállott lehetőségéről.

Scholtz még utoljára részt vett az egyetemes G.A. gyámintézet Budapesten tartott évi közgyűlésén is. Bánfalvának itt is szerzett még 100 P. építési segélyt. Feljegyzése szerint November 10.-én d. e. 11 órakor éppen a Kálvin téren ment át, mikor Horthy bevomult Kassára. Minden forgalom pár percre leállt. A templomok harangjai megkondultak. Az utcai tömeg az örömtől megindultan énekelni kezdte a himnuszt. Ez az élmény felemelő és megható volt.¹²³

November 27.-től, tehát advent I. vasárnapjától Agfalván és az egész egyházmegyében a már 10 évvel ezelőtt bevezetett szászországi énekeskönyv nyert kizárólagos használatot. Eddig a régi soproni énekeskönyvből is énekeltek a hívek, ami az eltérő szövegek miatt néha zavart is okozott.

Scholtz lelkész nyugalmobavonulása előtt még a presbitérium tagjainak számát is felemelte 18-ról 28-ra. Az új presbiterek eskütétele és beiktatása november 20.-án, istentisztelet keretében történt.¹²⁴

Az 1938. évnél még egy jelentős eseménye a község villanyosítása. Az egyházközség december 18.-án tartott közgyűlése határozta el a villany bevezetését a templomba, lelkészlakásba és az iskolaépületekbe. A munkálatokat Klausz Rezső soproni vállalkozó végeztette és azok több mint 1000 P.-be kerültek. A közgyűlés arra vonatkozólag is intézkedett, hogy a természetbeni lakást haszonélvező egyházi alkalmazott a világitással járó költségeket, tehát a havi fogyasztást saját maga fizeti.¹²⁵

Scholtz esperes külföldi utjai 1930-1938 években¹²⁶

1. 1930. június 21-25. részt vett az Agostai Hitvallás 400 éves jubileumi ünnepségén Augsburgban. Ez alkalommal június 23.-án Augsburg-Göggingenben az ünnepi istentiszteleten ígét hirdetett. Augsburgból Nürnbergbe utazott, ahol mint újságtudósító meglátogatta a "Deutsch-evangelischen Kirchentag"-ot. Az ut leírása megtalálható a Gotthold 1930. évfolyam 12-15. számaiban.

2. 1931. szeptember 10.-én Osnabrückbe utazott a német G.A. egyet 76. évi közgyűlésére. Utközben szept. 12.-én Quakenbrückben ifjusági, szept. 13.-án, vasárnap ugyanott gyülekezeti istentiszteletet tartott. Ugyancsak szept. 13.-án este Osnabrückben népszerű előadást tartott "Die evang. Kirche in Ungarn" címen. A közgyűlés után hazafelé meglátogatta Bethelt/bei Bielefeld és annak Wilhelmsdorf nevű állomását is. Találkozott Bodelschwing Friggyessel, a betheli intézetek igazgatójával is. Ezt az utat Ziermann Lajos soproni lelkésszel együtt tette meg.

123. Lásd Protokollum A. 331. l.

124. " Protokoll III. 143-144. l.

125. " " " 145-146. l. és az irattárban a vonatkozó iratokat.

126. Lásd Protocollum A. 469-472, 487-494, 325-331. lapokon

3. A németországi G.A. egylet központi vezetőségének meghívására 1932. szeptember 13.-án Lipcsébe utazott az egylet 100 éves jubileumi ünnepeire. Elkísérte ezen az utján Matild nevű leánya is. Ez alkalommal Liebertwolkwitzban gyülekezeti és gyermekistentiszteletet tartott. Szeptember 20.-án részt vett a G.A. egylet Lützen-nél, az emléknü előtt tartott emlékünnepen. Innen az ünneplők nagy részével Wittenbergbe utazott és megtekintette Luther városát. Visszafelé leánya megbetegedése miatt Berlinben is időzött egy ideig. Itt a Bethania központi diakonisszaház vendége volt.

4. 1933.-ban Steinerné Ida nevű leányával utazott Königsbergbe, Keletporoszországba a G.A. egylet október 1.-3.-ig ott tartott évi közgyűlésére. Utközben megtekintették Breslaut, Tannenberget, a híres Hindenburg emlékkel és mauzoleummal, néhány szép tengerparti fürdővárost és a régi híres várost, Königsberget. Ezen a közgyűlésen kapott Bánfalva 7000 RM. segélyt. Október 4.-én Lyckben, a Mazari tavak menti városban előadást tartott "Evangelium und Deutschtum in Ungarn" címen. Mindenütt gyámintézeti vezetők látták vendégül. Okt. 5.-Berlinbe érkeztek, ahol a Bethania diakonisszaház vendégei voltak. Potsdamot is megnézték. Október 8.-án Wittenbergbe utaztak, ahol Scholtz esperes a diakonisszáknak előadással szolgált: "Die evang. Kirche in Ungarn u. ihre Betätigung im Dienste der Inneren-Mission". Hazafelé még Lipcsében is időztek.

5. 1936. augusztus végén Scholtz Kasselbe utazott a G.A. gyámintézet évi közgyűlésére. Ennek az utazásnak leírása megtalálható a Gotthold ujság 1936. évi 17-24. számaiban.

6. 1937. augusztus 21.-én Árpád fiával utazott Kaiserslauternbe /Pfalz/ a G.A. egylet 82. évi közgyűlésére. Utbaejtették Salzburgot, Hitler nyaralóját Brechtesgedent, ahol Scholtz szerint ezrek gyülekeztek, hogy láthassák a Fűhrt. Megnézték Münchent, Augsburgot, Ulmet és Stuttgartot. Utóbbi helyen a diakonisszaházban voltak elszállásolva. Augusztus 25.-én Scholtz a diakonisszák kívánságára előadást tartott: "Evangelium in Ungarn" címen. Bucsuzáskor a diakonisszafőnöknő 50 P. adományt nyújtott át a bánfalvi templomépítés javára. Aug. 27.-31.-ig időztek Kaiserslauternben. A G.A. Ünnepek ideje alatt az összes istentiszteleteket és rendezéseket tömegesen látogatták. D. Dr. Rendtorff Fr. és D. Bruhns lelkész tartották az emlékünnepi istentiszteletet. Azután megtekintették Speyer, Worms, Mainz és Koblenz városokat. Bausheim a. d. L.-ben a hesseni tartomány G.A. egylete elnökének vendégei voltak. Itt találkoztak D. Geiszler B. főtitkárral is. Grieszheim b. Darmstadt-ben részt vettek a G.A. egylet évi ünnepein. Ott Scholtz gyülekezeti és gyermekistentiszteleteket tartott és egy előadást is "Die evang. Kirche in Ungarn" címen. A bánfalvi templomépítés javára kapott 41.05 RM. offertoriumot. Szept. 6.-án továbbutaztak Nürnbergben, ahol tanuli voltak a nemzetiszocialista pártnapok megnyitásának. Scholtz feljegyezte, hogy ez alkalommal százezrek örömjongásától körülvéve ő is kétszer látta a Fűhrt, Árpád fia pedig ötször is látta őt.

7. 1938. augusztus 17.-31.-ig volt szolgálati ideje alatt utoljára Németországban és részt vett a G.A. egylet Halle/S.-ban tartott évi közgyűlésén. Utközben megtekintette a híres Gallneukircheneri belmissziói intézetet. Aug. 24.-én Halleből több száz résztvevővel Wittenbergbe ment, ahol a városi templomban D. Kapi Béla és D. Glon-dys brassói püspökök prédikáltak. Meglátogatta Gotha várost, ahol Foman Chr. Jer. egykori lépesfalvi lelkész után kutatott, hiába. Innen a türingiai Friedrichrodában töltött néhány napi üdülés után Jená-

ba utazott. Jénában részt vett a türingiai G.A. egyesület évi közgyűlésén és aug. 28.-án este a zsufolásig megtelt városi templomban "Bilder aus der evangelischen Kirche in Ungarn" címen előadást tartott. - Mindaz, amit Scholtz ezen az utján a haramadik birodalomban látott - saját feljegyzése szerint - a legjobb és a legmélyebb hatással volt rá.

Scholtz esperes káplánjai az 1930-1938 években:¹²⁷

Ebben az időben 6 segédlelkész működött a gyülekezetben. 1931. év közepén jött Ágfalvára a kőszegi származású Rusznyák Ferenc és itt szolgált 1932. november 1.-ig. Innen Sopronba került ugyanacsak káplánnak, később pedig a Tolna megyei Bikács lelkésze lett. 1932. november 1.-én Rusznyák helyére a szintén kőszegi származású Beyer Pál került. Egy esztendeig működött Ágfalván. 1933. november 1.-én Kapi püspök Szentgotthárdra helyezte őt adminisztrátornak. Scholtz feljegyezte Beyerről, hogy tehetséges, szorgalmas, hívő fiatalember, aki igen jó nevet hagyott maga után.

Beyer távozása után immár harmad ízben kőszegi származású káplán jött Ágfalvára. 1933. november 1.-én Weinberger Gusztáv. Atyja halála után mint maturált fiatalember kitanulta a pékséget vezette azt mindaddig, míg fiatalabb testvére felnövekedvén őt nem vette tőle. Azután ment Weinberger Gusztáv a theológára. Scholtz reménységgel tekintett működése elé. Nem is csalódott. Weinbergert hamarosan megszerette a gyülekezet, különösen pedig az ifjuság. Ő alapította az ifjúsági egyesületet, melyben vezetése alatt igen eleven élet folyt. A tagok száma meghaladta a 78-at. Ez az ifjúsági munka ugyan, mint abban az időben majdnem mindegyik, a kultur-protestantizmus útján haladt, mégis volt eredménye. Nemcsak szindarabokra és mulatságokra, hanem a templomba is elvitte az ifjúságot. Weinberger is egy évig volt Ágfalván, innen választották meg lelkésznek Pusztavámra. A kitélepítés után Bécsujhelyről adott életjelt magáról.

Az ő helyére került 1934. november 1.-én a győri evang. iskolaigazgató fia, Weltler Rezső, aki másfél évig szolgált Scholtz mellett. Innen Hegyeshalomra választották meg lelkésznek.

Weltler helyére ismét Beyer Pált helyezte az egyházi főhatóság, aki innen Sopronba ment káplánnak.

Scholtz utolsó, 23. káplánja Toth János volt, Varsádról. Ő is több mint egy évig működött a gyülekezetben. Innen Scholtz nyugalomba vonulása után még több gyülekezetbe küldetett, míg végre Kemencsnagásiban kötött ki. Ott választották meg lelkésznek.

Scholtz esperesnek 23 káplánja volt.¹²⁸ Ezeknek az ágfalvi gyülekezetben a sok oldalú és agilis esperes mellett végzett szolgálatait úgy adminisztratív mint igehirdetői szempontból jó iskola volt. A filiákban állandóan hitoktatást kellett végezniük. Scholtz gyakori kül és belföldi utazásai és távolléte alatt önállóan nekik kellett vezetni a gyülekezetet.

A káplánok a lelkésznél laktak és étkeztek. Fizetésül a törvényes kongruát kapták és a lelkésztől a végzett hitoktatás után bizonyos részesedést.

127. A káplánokra vonatkozó feljegyzéseket lásd Protocollum A.

469-472, 487-494, 325-333. l. és Protokoll III. 121. l. I. jzók. p.

128. A káplánok teljes névjegyzékét lásd a Függetlenség 1. pontján. Nincs nyoma az iratok között, hogy ők is kaptak volna meghívólevelet.

Keresztyén vallásos élet.

A gyülekezet külső eseményeinek felsorolása mellett szükséges, hogy az egyházi élet belső, keresztyén megnyilvánulásairól is képet alkossunk. Erre vonatkozóan kevés adat áll rendelkezésre. Az évi statisztikákon kívül csak a 30-as évekről vannak gyülekezeti jelentések. Is az egyházmegyei jegyzőkönyvek nyújtanak némi felvilágosítást.

Istentiszteletek rend szerint pontosan megtartottak az anyagyülekezetben és a filiákban is. Lépesfalva elcsatolása után a megtartott istentiszteletek számának évi átlaga 172. Ebből Bánfalvára esik 24, Brennberegre 4, a többi Ágfalvára. Az anyagyülekezetben vasárnaponként 2 istentisztelet tartott. Délőtt 9.30 órakor és délután 2 órakor. A délutáni pünkösdtől adventig liturgikus gyermekistentisztelet, Kinderlehre, melyen azonban a szülők is részt szoktak venni, adventtől pünkösdig ill. husvétig prédikációs istentisztelet volt. Nagyhéten és reformáció hetében minden este prédikációs éhitatok tartottak. Adventtől pünkösdig minden csütörtökön reggel volt u.n. Wochenandacht. Ezeket a megszokott alkalmakon kívül még máskor is, idegen látogatók ajkáról is gyakran szolt a gyülekezethez az Isten Igéje.

Az istentiszteletek látogatottságáról Scholtz nemcsak lelkeszi szolgálata megkezdésekor, hanem azután is és a végén is leginkább csak panaszkodni tudott. A nagyobb ünnepnapokon tele volt a templom, különben azonban egy állandó kis közösség. Főleg a férfiak maradtak el és a fiufjuság. A presbiterek sem a legjobb példát mutatták és az asszonyok közül is igen sokat visszatartott a munka. Ezen a megszokott egyháziasságon nem tudott változtatni Scholtz hosszú, majdnem félszázados szolgálata sem. Ahogy elődjétől átvette, majdnem úgy is adta át utódjának.¹²⁹

A vallásosok ezek látogatottabbak voltak. Ezeket a fiatalabb gyülekezeti tagok ének-, zeneszámokkal és szavalatokkal közreműköttek. Ki kell emelni az ágfalvi és bánfalvi dalárdák magas színvonalu szolgálatait.

Az Úrvacsora. A gyülekezeti élet éleveségét külsőleg legjobban az Úrvacsora szentségével élés mutatta és mutatja. Ez Ágfalván sohasem volt kielégítő.¹³⁰ Néhány jellemző szám: 1898.-ban a lélekszám cca 3800, ebből urvacsorát vettek 122-en = 3.2 %
1908.-ban a lélekszám 3957, ebből urvacsorát vett 294 lelek = 7.4 %
1918.-ban a lélekszám cca 4600, ebből urv.-t vett 238 lelek = 5.1 %
1928.-ban a lélekszám Lépesfalva nélkül cca 4200, ebből urvacsorát vettek összesen 211.-en = 5.02 %
1938.-ban a lélekszám 4308, ebből urvacsorát vettek 358-an = 8.3 %

Lelkipásztori látogatásokat is végzett Scholtz Üdön. Az évi jelentések főleg arról adnak számot, hogy a lelkészek a súlyos beteg egyháztagekat látogatták meg. Egészen bizonyos azonban, hogy ezen a területen történt a legtöbb mulasztás.

Presbiterek gondozásának nyomai is megtalálhatók. Ez az egyházmegyei presbiteri napokon történt.

129. Protokoll III.85.1. Scholtz 1935. évi jelentésében olvasható:

"Besuch der Gottesdienste besonders seitens der Maenner viel zu wünschen übrig und auch die Presbyteren können von dem Vorwurf nicht verschont werden, dass sie darin der Gemeinde, wie es ihre Pflicht waere, auch nicht mit dem besten Beispiel vorangegangen sind. Nimmt man in Betracht, wie unsere Frauen gebunden sind, so kann der von ihnen doch bekundete Gottesdienstbesuch noch als lobenswert anerkannt werden. Besonders fleissig besuchen die Mütter, Grossmütter und Maedchen die Kindergottesdienste

Ifjúsági munka. A tanulóifjúság hitoktatását a tanítók végezték. Ezen kívül husvétől adventig a gyermekistentiszteletek előkészítésére a IV-VI. osztállyal minden szombaton 2 órában, az ismétlősséggel pedig szerdán délután 1 órában a lelkészek foglalkoztak. A tanulók vasárnaponként tanítóik vezetésével az iskolából testületileg mentek a templomba. A templomi hiányzásokat a tanítók számonkérték a tanulóktól. Azt várta volna az ember, hogy ezekből a vasárnapról vasárnapra templomba járó gyermekekből majd erős egyházas férfiak és nők lesznek. De ők sem lettek jobbak atyáiknál, mire felnőttek, elhagyták a 'kényszertemplombajárás' szép szokását. Az iskolás fiúk templomi szolgálatot is végeztek. Beosztva csoportokban segítettek harangozni a harangozónak és szombaton ők seperték tisztára a toronylépcsőket és fönt a toronyban a harangozóteRET. A temetéseknel is segítettek harangozni és egy fiu a halottasmenet előtt vitte a keresztet. A harangozó és keresztvivő ezért külön díjazásban részesültek. Temetéseknek az iskolásgyermekek nagyobb csoportja a kántorral énekelt. Ezek a külső szokások azonban az ifjúság egyházas gondolkodását, komoly keresztényiségét egyáltalán nem biztosították.

Az iskolás ifjúság gondozásának egyik legfontosabb formája a konfirmáció volt. Mivel a gyermekek iskolában a konfirmáció anyagának nagy részét már az iskolában megtanulták. A lelkész a konfirmáció többnyire Palmarum vasárnapján kezdte és a konfirmációt pünkösd másodnapján tartotta. A bánfalviak és 1933. után a bremberfalviak a konfirmáció órákra lejártak Ágfalvára. Ugyesintén a lépesfalviak is. A konfirmáció nemcsak a felnőtt egyháztagságot, hanem az iskolából kimaradást is jelentette. A konfirmandusok az oktatást komolyan vették, az órákon pontosan megjelentek. A nagy számra való tekintettel Scholtz esperes külön oktatta a fiukat és külön a leányokat. Naponként volt órája mindegyik csoportnak. A konfirmáció alkalmával minden megfogadták az egyházhoz való hűséges ragaszkodásukat. Ennek ellenére nem egy fiu akadt, aki a konfirmáció után évekig nem ment templomba és nem vett urvacsorát. 131

Scholtz esperes a Levente-ifjúságot is gondolta. Az állandó kivonulások miatt a templombajárás pontatlan volt. Az esperes és a káplánok elég gyakran tartottak a leventéknek valláserkölcsi előadásokat és történeti tárgyu oktató előadásokat is.

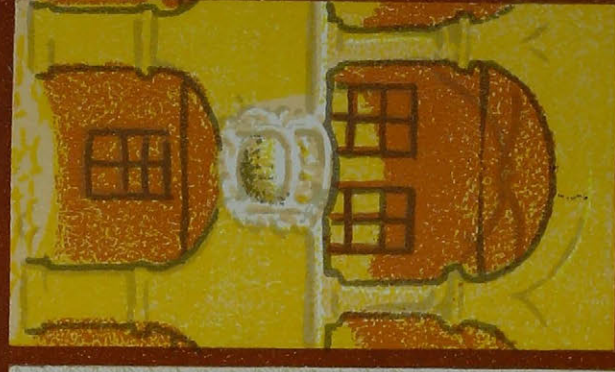
Egyesületi élet.

A leány és nőegyletet Scholtz lelkész 1906.-ban alapította Ágfalván. Valószínű volt ilyen Bánfalván és Lépesfalván is. Az ágfalvi 1936.-ban újjáalakult. Ekkor 104 rendes tagja volt. Működése gyűjtésekből, vallásos estek rendezéséből és azokon közreműködő részvételből állott.

1934. ben Weinberger Gusztáv káplán vezetésével indult meg Ágfalván az ifjúsági egyesület, Jünglingsverein. Nagy lelkészedéssel vettek benn részt az ifjak. Szindarabokat és más előadásokat rendeztek és ezáltal is építették egymás között az evangélikus közösséget. Az egyesület munkája tovább folyt Weltler Rezső és utódja vezetésével is. Scholtz azonban más eredményt várt az egyesület életétől, mint amire jutott. Az 1937. évi jelentésében a következőket írta: "Der Jünglingsverein konnte sich noch nicht dazu entwickeln, was ein evangelischer Jünglingsverein in der Wirklichkeit sein sollte. Dies wird auch durch den Gegensatz zwischen den Bauern- und übrigen Burschen sehr erschwert." 132

Arról nincsenek feljegyzések, hogy a felnőtt egyháztagek gondozására bibliáorák tartattak-e.

doch ist das maennliche Geschlecht an diesem fast niemals vertreten." Az 1936. évi jelentésében pedig a következőket írta:



Zur Erinnerung an die Konfirmation

*„Sei getren bis an den Tod,
so will ich die die Krone des Lebens geben.“*

(Off. Joh. II. 10)

geboren am _____ in _____
und getauft _____, ist nach empfangener Unter-
weisung im Worte Gottes am _____ in der
evangelischen Kirche zu Sopron Konfirmiert worden.

Eintragungsspruch.

ev. Pfarrer.



